

KOROŠKI

svižinar

GLASILO RAVENSKIH ŽELEZARJEV

Leto II.

Ravne na Koroškem, 29. novembra 1952

Štev. 10-12

ZAŠČITNI ZNAK

ŽELEZARNE RAVNE

29. XI.

PRAZNIK NAŠE DOMOVINE

VELIKA, LEPA, OD VSEGA SVETA OBČUDOVARANA OČETNJAVA NARODA JUNAKOV - SVOBODNJAKOV! KAR IMAMO IN OBČUTIMO VELIKEGA, JE DOMOVINA, KAR MOREMO STORITI VELIKEGA, JE ZA DOMOVINO. PO TOLIKIH ŽRTVAH ZA SVOBODNI SVET GRADIMO IN ŽELIMO MIR, MIR, DELO IN DOM PRIDNIH LJUDI.

*Graditelj in učitelj nove Jugoslavije,
Maršal Josip Broz Tito*

TEHNIKA IZDELAVE JEKLOLITINE

Predelava po razpravi dipl. ing. A. Heuversa, Bochum

Jeklolitino uporabljamo povsod tam, kjer sive zaradi njenih preslabih lastnosti ne moremo uporabiti in kjer nastopajo obtežbe, ki jih prenese le kovno železo.

Da bi jekleni odlitki odgovarjali tudi najtežjim pogojem, morajo biti izdelani tako, da se njih lastnosti kar najbolj približujejo kovnemu železu.

Če hočemo imeti dobre (zdrave) odlitke, moramo pri njih izgotavljanju paziti na:

1. kaluparski material,
2. pravilno izdelavo kalupov,
3. odgovarjajoče surovo jeklo (pravilen postopek pri topljenju),
4. tehniko izdelave jeklolitine,
5. dogotavljanje odlitkov (čiščenje),
6. termično obdelavo (žarjenje in poboljšanje),
7. varjenje.

Točki 4 — tehniki izdelave jekloodlitkov — so do sedaj posvečali premalo pažnje tako producenti sami kakor tudi konstruktorji. O tem priča mnogo napačnih konstrukcij z gledišča livarske tehnike in mnogo napačno izdelanih odlitkov.

Najbolj je razširjeno mnenje, da obstaja glavna preizkušnja materiala v tem, če smo dosegli trdnostne vrednosti odlitkov. Prezrli smo pa, da je osnova za presojo jeklenega odlitka pravilna tehnika pri izdelavi in odlitju. Nelegirani odlitek, ki je livarsko tehnično pravilno izdelan, je vsekakor mnogo boljši od odlitka iz visokolegirane jekla, s kompliciranim postopkom poboljšane, livarsko tehnično slabo izdelane in event. še s konstruktivnimi napakami.

Na osnovi gornjih razmotrivanj mora kalupar jeklolitine podvzeti vse potrebne mere že pred litjem. Svoj vpliv doseže s pravilnim izgotavljanjem kalupa in pravilnim postopkom pri litju. Če hoče to res doseči, mora kalupar dobro poznati dogajanje pri odlivanju, strjevanju in ohlajevanju odlitkov.

Razlika v tehniki izdelave med sivo in jeklolitino nastaja v glavnem zaradi tega, ker je pri jeklolitini temperatura vlivanja cca 300° C višja kot pri sivi litini in znaša za jekloliv okoli 1600° C.

Drugačen sestav in višja temperatura vlivanja povzročata pri jeklolitini povečanje krčenja in nastajanje večjih lunkerjev (puhlin). Linearno krčenje je dvakrat, lunčenje pa šestkrat večje kakor pri sivi litini.

Cilj pravilne tehnike izgotavljanja kalupov za jeklolitino je doseči sledeča štiri važna svojstva odlitka:

1. kompaktnost (brez lunkerja in puhlin),
2. prostega razpok,
3. prostega mehurjev (siravosti),
4. s pravilnimi izmerami.

Najvažnejši sta prvi dve točki, zato bomo v nadaljnjem te bližje obravnavali.

Tvorba lunkerjev in razpok je splošno znana, manj so pa poznani vzroki in mere za njih odstranitev.

Tvorba lunkerjev (puhlin) znaša okoli 10%, to pomeni, da nastane v kocki vse-

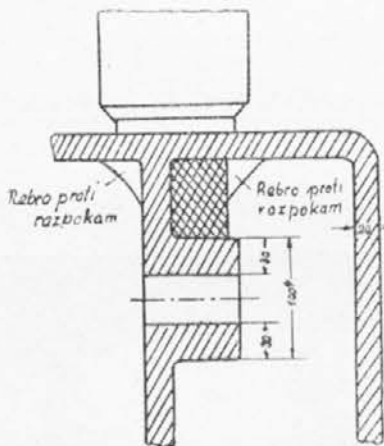
bine 1 dm³ puhlina (praznosta) od volumena 1 dl. To se izračuna iz različnih spec. tež tekočega in strjenega jekla, če odštejemo krčenje v strjenem stanju.

Krčenje ravnokar strjenega C-jekla do popolne ohladitve znaša cca 2%.

Da preprečimo možnost tvorbe lunkerjev v notranjosti odlitkov, je potrebno nad njimi postavljati zadosti velike nalitke, iz katerih doteka tekoče jeklo in napolnjuje nastajajoče lunkerje.

Odlitki imajo raznovrstne oblike, kar največkrat povzroča gomilanje materiala v tkzv. vozliščih — bilo zunaj bilo znotraj odlitkov. Vsako tako vozlišče mora imeti nalitek, iz katerega doteka tekoče jeklo za preprečitev lunkerjev.

Dostikrat od zunaj ne moremo kar tako doseči vozlišča. V takih slučajih je nujno, da napravimo dovod med zunanjim in notranjim vozliščem in oboje zvežemo z nalitkom. Ta dovod mora imeti najmanj takšne izmere, da preprečijo predčasno strjenje jekla v dovodu in s tem tvorbo lunkerja v vozlišču. Glej sliko 1.

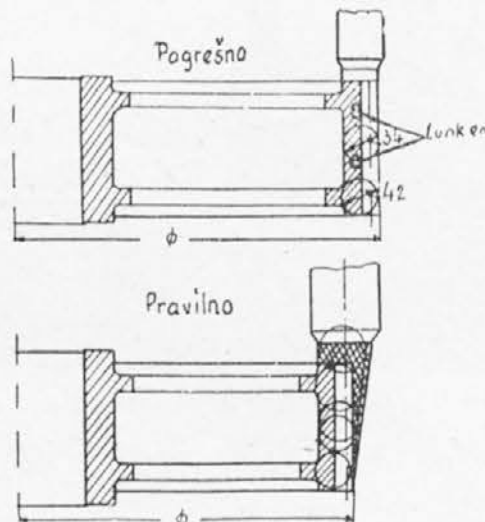

Slika 1.

Vozlišče z dovodom materiala k nalitku.

V svrhu določitve velikosti nalitkov je najvažnejša ugotovitev velikosti posameznih presekov odlitkov. To dosežemo najlažje z metodo vrisovanja krogov.

Na sliki 2 je prikazana ta metoda. Slika predstavlja navadno zobato kolo. Zobati venec ima presek 34 mm ϕ . Rebra, ki

Slika 2.

Zobato kolo z ojačitvijo stene pod nalitkom.

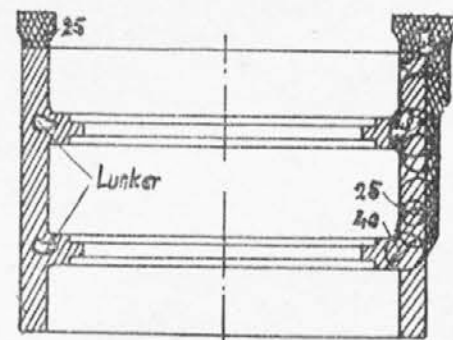
tečejo po celem notranjem obodu, povzročajo v dotiku z vencem povečanje preseka na 42 mm ϕ . Venec s presekom 34 mm ϕ se strdi hitreje kot preseki reber z vencem, ki imajo 42 mm ϕ . Jasno je, da se preseki ϕ 42 mm ne dajo izpolniti s preseki jakosti venca ϕ 34 mm. To nam bo še bolj jasno, če izračunamo razliko površine (za 42 ϕ = 1400 mm², za 34 ϕ = = 900 mm²). Splošno znan je pojav lunkerjev pri rezkanju zob na venci, če ne podvzamemo posebnih mer pri izdelavi kalupa. Na take pojave naletimo tako rekoč pri vseh konstrukcijah jeklolitine in je izgotavljanje kompaktnih odlitkov mogoče le s posebnimi pripomočki.

Problem tvorbe lunkerjev (puhlin) lahko obravnavamo s treh vidikov:

1. Lunkerji, ki so brez nevarnosti za trdnost odlitkov. Takšne lahko zanemarimo (seveda le z dovoljenjem konstruktorja).

2. Tvorbo lunkerja preprečujemo z vstavljanjem hladilnih vložkov v vozlišča ali s postavljanjem hladilnih oblog na odgovarjajočih mestih zunaj vozlišča (kokile). — Z obema načinoma dosežemo hitrejšo ohladitev večjih presekov. Obe metodi je izvajati previdno (zarjaveli, mastni in ev. še vlažni vložki in obloge povzročajo poroznost). Pri vlaganju hladilnih vložkov moramo računati z oslabenjem dotičnega preseka za jakost vložnega železa, ker je zelo malo verjetno, da vložek pri litju popolnoma zavari. Oslabitev preseka z vložkom se s strani konstrukcije po navadi dopušča.

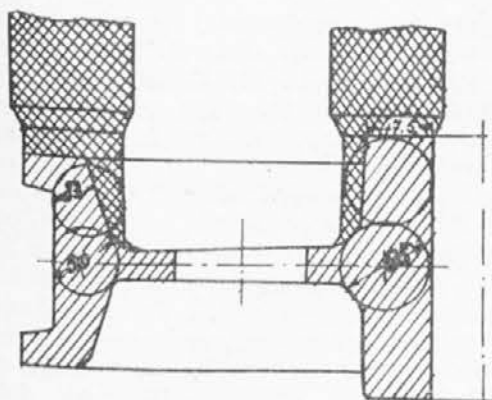
3. V slučajih, kjer se zahteva v vseh presekih popolnoma homogen odlitek, se mora uporabiti le metoda postavljanja direktnih nalitkov. Če imamo opravka z vozlišči v notranjosti odlitka, se morajo do teh izpeljati dovolj jaki dovodi, zvezani z nad njimi postavljenimi nalitki.

Slika 3. Enostaven odlitek z vozlišči. Levo pogrešno, lunker, desno pravilno.

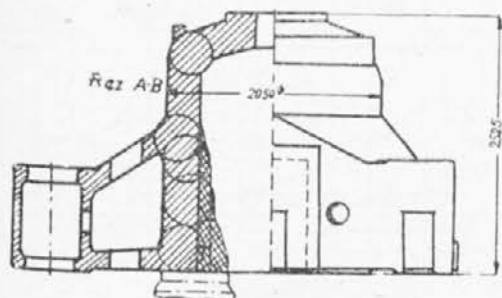
To je ponazorjeno na sliki 3, ki predstavlja cilindar z notranjimi rebri. Ta primer se mora uporabiti za vse konstrukcije jekloodlitkov — malih in velikih.

Težkoče, ki nastopajo celo pri izdelovanju enostavnega kalupa tekalnega kolesa žerjava, kaže slika 4 (tu je možnih več variant). Nazorno je, kako so potrebna močna pojačanja, če hočemo dobiti zdrave odlitke, pa čeprav je potrebno še toliko truda in stroškov za odstranitev teh pojačitev.

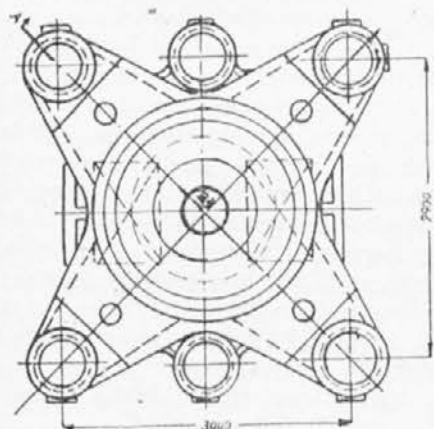

Slika 4. Nabiranje materiala pri tekalnem kolesu.

Na slikah 5, 6 in 7 so ponazorjeni daljnji primeri odlitkov, kjer je bila potrebna ojačitev materiala v svrhu dobivanja kompaktnih odlitkov, četudi nastopajo vozlišča v notranjosti komadov.

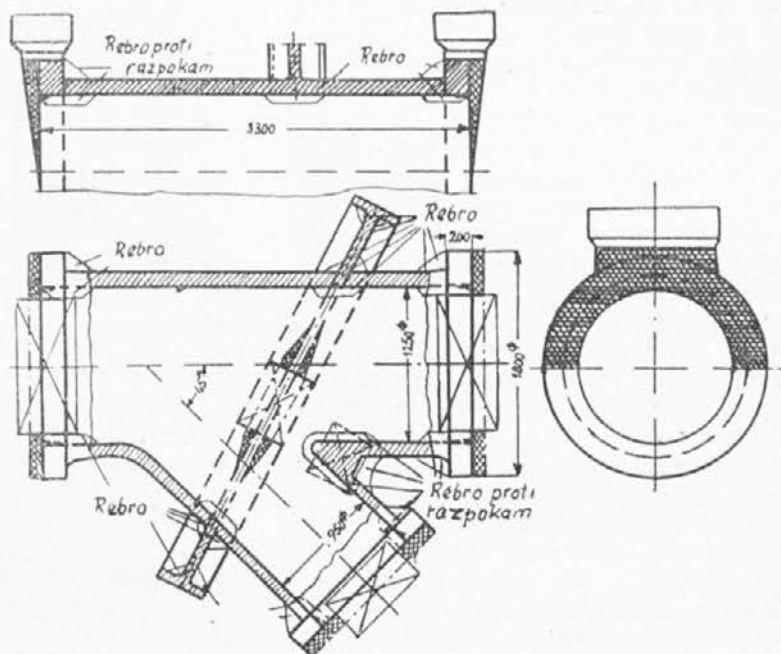

Slika 5. Namestitev nalitkov na cilindru.

Slika 6. Vrvenica z odebelitvijo stene pod nadlitkom.

Priprava dela v livarni bi morala pregledati vse načrte in modele in jih obdelati kakor zgoraj nakazano, preden jih da v

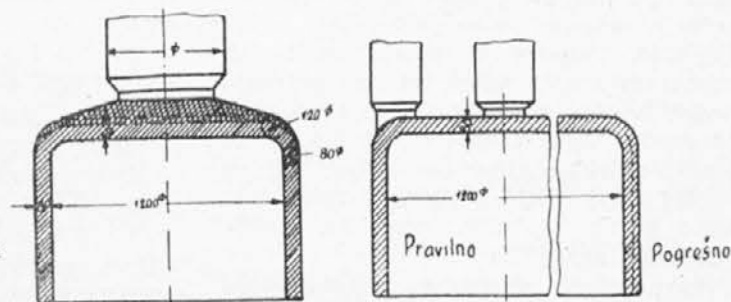
Slika 7. Odcepní komad z ojačitvijo sten pod nadlitki in rebra proti razpokam.

delo. Šele tedaj lahko pričakujemo odlitke brez lunkerja. Često je potrebno reševati probleme skupno s konstruktorjem, da se spremenijo ev. neodgovarjajoče konstrukcije, ki omogočijo livarsko tehnično pravilno izvedbo odlitkov.

Gornja izvajanja veljajo za vse vrste odlitkov od najmanjših pa do največjih dimenzij. Tudi mali lunkerji so lahko povzročitelji izmečka, kakor bo pozneje nakazano pri toplotnih razpokah.

visokih navpičnih sten odlitkov, ali pa na velikih površinah s premalo nalitki. Če hočemo takšne odlitke viliti brez lunkerja, potem je potrebno, da a) na horizontalno vlitih ploščah namestimo dovolj nalitkov ali pa plošče ojačamo konično od strani k sredini pod nalitkom, b) da navpično lite stene ali cilindre ojačamo navzgor (zoženje jeder).

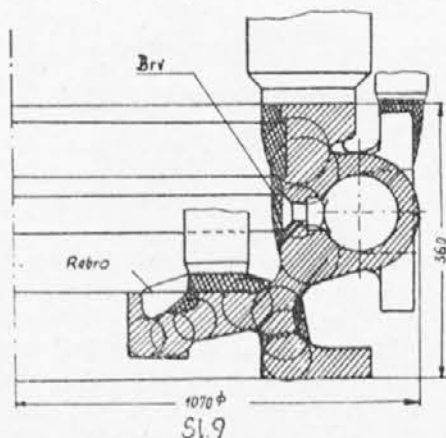
O odmeri nalitkov je potrebno reči tole: kot merilo za določevanje nakopičenega

Slika 8. Namestitev nalitkov pri cilindričnih posodah.

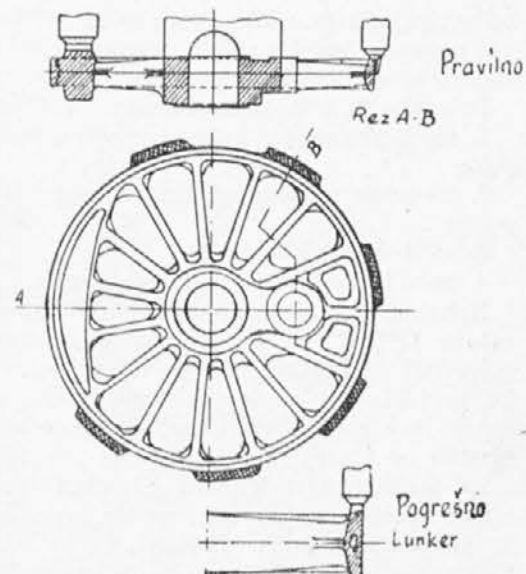
Poleg navedenega je še mnogo drugih težkoč z lunkerji, ki se čestokrat težko odpravijo. Naj omenimo le težavo pri vlivanju cilindričnih posod z razmeroma tankimi stenami. Težava obstaja v tem, da jeklo težko potiskamo okoli oglov, ker prične tu strjevati vsled ohladiitve na dolgi poti. Tu si pomagamo tako, da namestimo več nalitkov na vrhu ali pa ojačamo vso steno od srednjega nalitka do robov (slika 8).

materiala nam služi metoda vrisanja krogov (kratko: krožna metoda), glej sliko 9. Te kroge vrisujemo navzgor pri konični ojačitvi, tako da lahko s sigurnostjo dosežemo največjo toplotno vsebnost.

Slika 9. Ohišje parne turbine z vozlišči.

Druga taka težava je nastanek tkzv. nitkastega lunkerja (puhline) v sredini

Slika 10. Nalitki na zvezdah (za loko-kolesa).

Svarilen primer je slika 10, kjer je spodaj pokazano nepravilno rezanje nalitkov in posledice.

To se na žalost dogaja dnevno pri nas, kjer se postavljajo nalitki brez vsakega livarsko tehničnega premisleka, v cilju, da bi se lažje dosegla norma ali prihranilo na materialu odn. obdelavi.

O obliki nalitkov moramo reči, da je pravilna ojačitev od spodaj navzgor. Dobro je tudi, če denemo trdo nad odlitkom na nalitek močne nastavke kot kažeta sliki 9 in 10 (seveda z zaobljenjem).

Lunker (puhlina) ne povzroča le oslabitve preseka glede na njegovo velikost, temveč zrahlja zraven tega še strukturo v svoji okolici. Pri tvorbi lunckerja nastane v njih podpritis, ki povzroča tvorbo velikih kristalov, ki so razporejeni drug poleg drugega in se ne drže tako čvrsto skupaj kakor mali kristali, ki so vraščeni drug v drugega. To lahko povzroči tvorbo toplotne razpoke že pri strjevanju (zmanjšanje trdnosti!). Na mestih z lunckerjem nastopajo često še toplotne razpoke ter velja za odstranitev teh isto, kar je bilo rečeno za odstranitev lunckerjev.

Obravnavamo le razpoke, ki nastajajo v toplem, še plastičnem stanju, ne pa hladnih razpoklin, katerim se lahko izognemo s previdnim ohlajevanjem ali žarjenjem.

Toplotne razpoke so poleg lunckerja druga nevarna posledica jakega krčenja jekla. Razpokline nastanejo vsled oviranja krčenja izpostavljenih delov odlitka za časa ohlajevanja. To oviranje povzroča lahko peščeni kalup sam, ki ne dopušča krčenja, ali pa jedro pri votlih delih. Toplotne razpoke nastanejo po mejah primarnih zrn in vsled tega ne potekajo ravno, temveč v kotih. Hladne razpokline pa gredo skozi zrno ter tudi po mejah zrn in potekajo ali v ravni liniji ali pa v blagih krivuljah. Z obrusi lahko dokažemo potek toplotnih razpoklin vzdolž primarnih zrn.

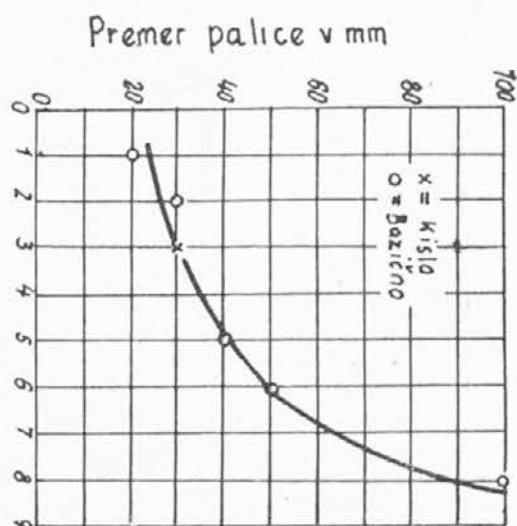
Kakor znano, se tvorijo pri strjevanju jekla primarni kristali, ki vraščajo drug v drugega in jih drži med seboj kohezijska sila. Ker je površina kristalov večja, čim manjši so, je tudi kohezijska sila pri manjših kristalih večja nego pri večjih v enakih oblikah. Vsled tega je važno za nastopanje razpok velikost te sile takoj po strjevanju (visoka temperatura vlivanja povzroča tvorbo večjih primarnih kristalov, torej manjša odpornost).

Potrebno bi bilo torej poznati:

1. temperaturo, pri kateri nastopajo razpoke,
2. trenutek nastopanja razpoklin po livanju,
3. velikost sil krčenja,
4. pota in načine za odpravo razpok.

Nekateri navajajo kot kritično temperaturo 1300° C, pri kateri nastopajo razpoke pri jeklotitini. To je temperatura, ko je jeklo prešlo iz tekočega stanja v trdno in ko je zveza med primarnimi kristali še precej rahla.

Za jeklilivarsko tehniko je važen trenutek tvorbe razpok odn. potek krčenja, ki povzroča razpoke. Poskusi, ki so bili napravljeni, da to razsvetle, so pokazali, da se polovica od celotnega krčenja 2% izvrši pri temperaturi preko 1000° C. To je v oblasti, ko so mehanske sile jekla še zelo male. Slika 11 nam podaja čas v minutah, za posamezne preseke, v katerih je

Slika 11. Čas v minutah od početka vlivanja do dosege temperature 1300° C.

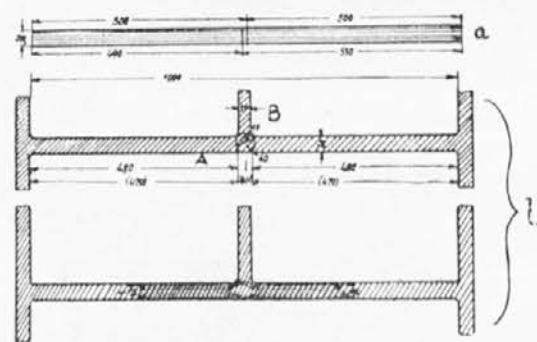
dosežena kritična temperatura od 1300° C od začetka livanja.

Za nas je predvsem važno, da dobimo predstavo o velikosti krčenja v nekem jekloodlitku. Ker se sile krčenja jedva morejo zajeti, si najlažje predstavljamo veličino sil krčenja v posameznih mestih odlitka s spremembo dolžin, ki nastopajo na nekem mestu pod vplivom krčenja.

Splošno je znano, da se 1 m dolga jeklena palica pri ohlajevanju po odlitju skrči za 20 mm, torej od 1000 mm na 980 mm. To je dvakrat toliko kot pri sivem livu. Pri odlitkih so pa pogoji krčenja v večini slučajev zelo neugodni.

Predstavljamo si palico 1 m dolgo, ki je na enem koncu za 250° C toplejša kot na drugem koncu, naj ima n. pr. na enem kraju 1300 in na drugem 1050° C; takšne razlike niso pri odlitkih nič nenavadnega.

Prva polovica palice s temperaturo 1050° C in določeno trdnostjo se krči na račun druge polovice, ki je pri temperaturi 1300° C še v oblasti kritične temperature nastopanja razpok. Hladnejša polovica se bo torej skrčila od 500 mm na 510 mm. Glej sliko št. 12a.

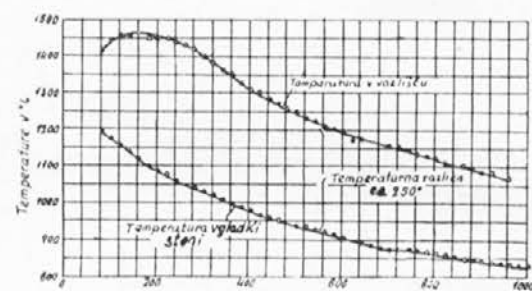
Slika 12. Sematični prikaz velikosti krčilnih sil.

Zaradi lažjega razumevanja vzamemo, da traja to stanje za časa cele periode krčenja. Toplejša polovica jeklene palice ne le da se ne more skrčiti za 2%, temveč bo celo raztegnjena za 2%. V praksi je po navadi še tako, da je pri odlitkih toplejši presek večkrat manjši od hladnejšega in je zato bolj razumljivo, da ta ne more izdržati obtežb, ki gredo daleko preko mere krčenja in zatogadelj mora počiti.

Vzemimo zopet slučaj iz prakse: na steno A se prilaga stena B. Temperatura v vozlišču naj bo 250° C večja kakor v sosedni steni. Če izpustimo različne druge okolnosti, bomo imeli na kraju sledečo sliko (12b):

Obe ravni ploskvi od po 2×480 mm = 960 mm sta se skrčili za cca 2% na 940 mm (2×470 mm); vložišče stene A in B se je raztegnilo od prvotnih 40 mm na 60 mm, to je za okoli 50%. To ni nikakšen teoretičen primer, saj vsakodnevno opazujemo zevajoče razpoke na takšnih in sličnih mestih odlitkov. Hladnejši deli odlitkov se krčijo skoro neovirano na račun toplejših, pri čemer se slednji raztegnejo.

Poskusna merjenja na ohišjih motorjev potrjujejo gornje navedbe (slika 13). Prvo merilno mesto je bilo na gladki steni, drugo v vozlišču. Potek krčenja prikazuje,

Slika 13. Potek ohlajevanja pri različnih presekih.

da se gladka stena ohlaja skoraj konstantno za 250° C hitreje od vozlišča. To je trajalo ves čas meritve (cca 15 minut). Kako močna je obremenitev odlitka v vložišču pri kritični temperaturi 1300° C, se kaj lahko predoči na tem primeru.

Največja nevarnost za tvorbo razpok je torej kopičenje materiala in pa vozlišča. Seveda se ta pri konstrukciji odlitkov ne dajo odstraniti. Zatogadelj moramo podvzeti ukrepe, ki preprečujejo nastopanje razpok. Evo najvažnejših:

1. uporabljeno sirovo jeklo mora biti metalurško pravilno izdelano;
2. kalup ne sme biti pretrdo zabit;
3. debelina sten mora odgovarjati velikosti odlitkov;
4. temperatura jekla mora biti po možnosti enaka v vseh delih odlitka; večjih razlik temperature se moramo izogniti;
5. stremeti moramo, da skonstruiramo enakomerne preseke, kjer to ni možno, napravimo blago prehodno;
6. vložišča ne smejo imeti lunckerjev (puhlin), ker sicer vsi ukrepi za izogibanje razpok malo odn. nič ne zaležejo.

Pripombe h gornjim točkam:

1. Kot prvi pogoj za izdelavo zdravega odlitka je vsekakor kvaliteta uporabljene surovega jekla.

Velikost primarnega zrna ter stanje na mejah primarnih zrn je skoro izključno zavisno od metalurškega procesa in sestave jekla. Slaba zveza med zrnji vsled nemetalnih vključkov se komaj lahko izravna z livarsko tehničnimi ukrepi, predvsem pa ne pri kompliciranih odlitkih. O vlogi velikosti zrna je bilo govora zgoraj (manjša zrna — večja kohezija).

2. Za jeklotitino je važno (toda pri vedno večjih in kompliciranih odlitkih tudi zelo težko), da se izdelata kalup in

jedro tako mehko, da ne povzročita razpok na odlitkih. V kritičnem stadiju ima jeklo tako malo trdnost, da se ne more pomisliti, da bi moglo stisniti in zrušiti kalup. Toda kalup in jedra morajo imeti tudi takšno trdnost, da se zoperstavijo na eni strani izplakovanju po jeklu, na drugi pa, da izdrže (predvsem pri velikih komadah) visok hidrostatični pritisk tekočega jekla. Štiri metre visok komad (vključno z nalivkom) povzroči v spodnjem delu forme pritisk od 3 kg/cm² (pri površini 1 m² je to 30 t!) Takšne pritiske lahko izdrži le kvalitetno izdelano jeklo in kalup s primerno trdnostjo.

3. Velike sile, ki nastanejo pri krčenju, prevzemamo najlažje z odgovarjajočo debelino sten. Na ta način nakopičimo v debelih stenah odlitka večje količine toplote in oslabimo hladilni učinek sten kalupa. S tem dosežemo počasnejši padec temperature v kritičnem intervalu in seveda tudi ublažimo posledice krčenja. Pri debelejših stenah je obremenitev na mejah posameznih zrn relativno manjša, krčenje in s tem obremenitev na mejah zrn ne nastopa naglo, temveč počasi.

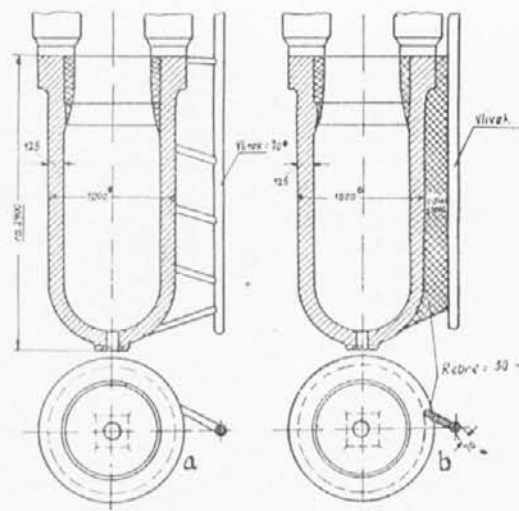
Na površini odlitkov najdemo šestokrat male površinske razpoke, ki izgledajo same po sebi neznatne, se pa morajo odstraniti pred žarjenjem in zavariti. Pri vlivanju v kokile (ingoti), kjer je odvzem toplote večji, poteka strjevanje tako hitro, da segajo ev. nastale razpoke globoko v notranjost ingotov (zaradi naglega ohlajevanja nastopa krčenje razmeroma hitro). Naglo nastopajo sile krčenja tudi pri odlitkih s tankimi stenami in razmeroma velikimi površinami, ker tu nimamo toplotne rezerve, ki bi zavirala krčenje v intervalu kritične temperature nastajanja razpok. Če tu ne podvzamemo posebnih ukrepov (glej nižje), nam odlitki sigurno počijo.

4. Spoznali smo ogromen vpliv temperaturnih razlik v različnih delih odlitkov. Te razlike v temperaturi nastanejo že v samem postopku livanja, ker je odlitek v bližini vlivka toplejši kakor na drugih mestih.

Kot primer navajamo, da večjih in voluminoznih (sperrig, košatih) odlitkov ne smemo liti iz sredine, kjer je krčenje največje, marveč od zunaj. Visokih odlitkov ne smemo liti le iz enega samega mesta od spodaj, ker nastane na ta način na tem mestu ogromen porast toplote napram ostalim odlitkom. Poleg razpoke na tem mestu pride do tvorbe lunckerja, četudi so stene odlitka enakomerne, ker prihaja na vrh odlitka hladno železo, ki se prej strjuje kakor ono spodaj.

Najboljši je zategadelj liv od zgoraj, če ni drugih zadržkov. Če to ni mogoče, potem moramo urezati vlivke v komade od spodaj navzgor v več etažah (slika 14a). Komadi z veliko površino se morajo liti s čim največ mest mogoče. Poudariti moramo, da pričnejo nastajati neugodni vplivi, ki povzročajo razpoke pri vlivanju od spodaj na kompliciranih, tankostenskih in odlitkih z veliko površino že pri višinah odlitkov 200—400 mm.

Če vlivanje od zgoraj ni možno, ker bi nastala na odlitku peskasta mesta, kraste, prelivi ali slično, potem si pomagamo na

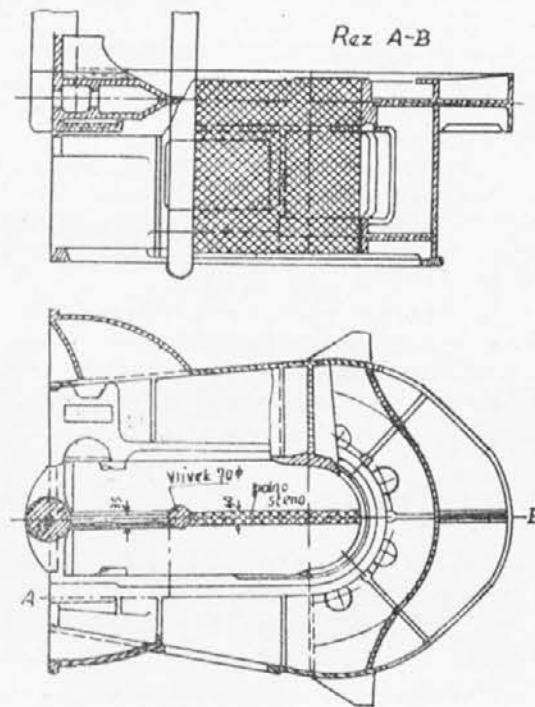

Slika 14.

Etažni vlivki.

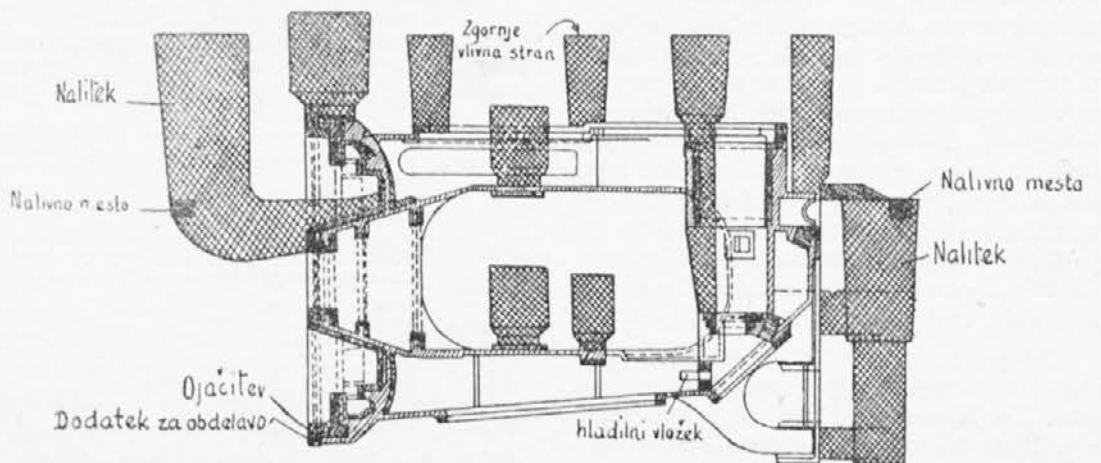
Vlivki s polno steno.

ta način, da lijemo od spodaj slojema s pomočjo vlivka z rebrom (sliki 14b in 15). Slika 16 kaže način, kako dosežemo isti uspeh s pomočjo vlivanja v prislonjene nalitke.

Slika 15. Vlivki s polno steno.

Pri vlivanju odlitkov potom ulivnega rebra dosežemo zelo enakomerno razdelitev toplote po vsem komadu; na ta način jeklo tako rekoč nanizujemo v plasteh od spodaj navzgor preko celega odlitka.

Slika 16. Etažni vlivki s pomočjo nalitkov.

Ta metoda ima pri vlivanju v pečene kalupe še to prednost, da jeklo ne izplakuje peska. Izdelava vlivka z rebrom kaluparsko-tehnično ni vedno lahka, pri raznih komadah se moramo vendar poslužiti tega načina.

5. Veliko hujše in ostrejše temperaturne razlike kakor jih povzroča samo livanje pa nastanejo zaradi različnih velikosti posameznih presekov v odlitkih.

Večji presek z veliko večjo vsebino tekočega jekla nima samo višje temperature od manjšega, temveč se tudi počasneje ohlaja in tako povzroča še večjo razliko v temperaturi. Najlažje si predstavljamo to kopičenje zopet s pomočjo metode vrisovanja krogov (slika 2).

Rebra na stenah moramo računati z največ 2/3 jakosti glavne stene odlitka zaradi zmanjšanja gomilanja materiala in s tem nevarnosti razpok. Problem konstruiranja reber na stene in tvorbe prehodov je prilično kompliciran. Pravilni so blagi prehodi, ki vsekakor povzročajo povečanje mase v vozlišču; ta morajo biti kompaktna z namestitvijo odgovarjajočih nalitkov ali dovodov. Kjer tega ni mogoče iznesti, ne preostaja drugega, kot da se vozlišča izvedejo s čim manjšo maso in da se razmeroma ostri koti osigurajo z rebri proti trganju (slika 17).

6. Iz zgoraj rečenega lahko izbiramo različna sredstva, da se izognemo trganju. Pri odlitkih s tankimi stenami in veliko površino se izognemo prenašemu hlajenju na ta način, da jih lijemo tople (vroče). S tem ustvarimo gotovo rezervo in na ta način počasneje prehajamo skozi oblast kritične temperature trganja.

Pri takih komadah, ki jih lijemo premrzlo, nastopa kritični temperaturni interval po oddaji toplote za ugretnje kalupnih sten prehitro in posledica je trganje komada.

Važno sredstvo, predvsem pri odlitkih v tanko steno, je uporaba takšnih veziv za peske, ki v dotiku z vročim jeklom takoj razpadejo in kalup popusti na vseh mestih naenkrat, da se komad lahko krči. Za večje in velike komade, predvsem one, ki so oblikovani v maso, pride v poštev le zrahljanje kalupa (to je delno razbitje kalupa takoj po litju).

Eno najboljših sredstev za obvarovanje odlitkov pred razpokami je nameščanje reber proti trganju (glej sliko 17). Na ogroženih mestih se postavijo rebra povprek na pričakovano razpoko; ta se po

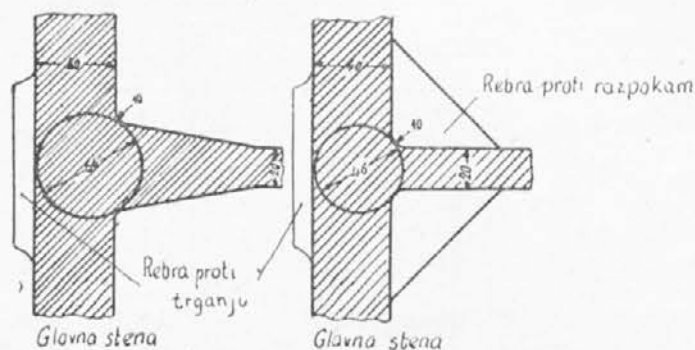
odlitju prej strde kakor vozlišča ter so na ta način v stanju prevzeti nastopajoče sile krčenja. Za posebno ogrožena mesta je potrebno namestiti rebra zelo na gosto. V svrhu dosege popolnega efekta je potrebno, da imajo rebra največ 2/3 jakosti pripadajoče stene.

Daljnja važna sredstva so hladilna telesa in hladilni vložki. S hladilnimi telesi (kokilami) in vložki dosežemo predčasno strditev ogroženih mest. Ti pripomočki so torej enako važni za obvarovanje pred trganjem kakor pred lunkerjem (puhlinjo).

Pomagamo si lahko tudi tako, da vlagamo spenjače (spojke, Klammern) v stene povprek na vpadajoča rebra in tako pospešimo ohlajevanje vozlišča.

Vsekakor pa opozorimo, da je nujno vzeti za hladilne vložke le umirjeno železo, ker sicer se pri topljenju razvijajo plini iz nepomirjenega železa in povzročajo v bližini vlivkov porozna mesta. Velja v enaki meri za najmanjše kakor za največje odlitke.

Gomilanje materiala pa je včasih koristno in varuje pred nastopom razpok. Vzemimo zelo dolg okvir ali pa dolg, gladek cilindar. Tako cilindrično telo (na primer 1500 mm premera s steno 40 mm) se praktično ne da viliti brez razpok. Če pa so v notranjosti tega cilindričnega telesa rebra, ki z zunanjo steno tvorijo vozlišča (gomilanje materiala), učinkujejo pri strjevanju in ohlajevanju ta vozlišča kakor nekaki elastični vložki (puferji). Gladka stena cilindra ali dolgega okvirja bi brez teh vložkov (puferjev) počila na raznih mestih. Važno je pri tem, da se ti prehodni izoblikujejo blago in se tudi drugače obvarujejo pred razpokami. Tak

Slika 17.

Vpliv jakosti reber na velikost vozlišča (levo blagi prehod, desno brez prehoda).

ugoden učinek vozlišča nastopa pri vseh odlitkih, pri katerih imajo velike stene ojačitve z rebri in tvorijo materialna nagomilavanja, ki učinkujejo kakor puferji proti velikemu krčenju teh sten.

7. Videli smo, da krčenje materiala na vozlišču pripomore k razpokam že zaradi večje toplote, ki je v njem. Nevarnost se pa še poveča zaradi lunkerja, ki rad nastopa na takih mestih. Poznano je dejstvo in to srečujemo dnevno, da nastopa razpoka tam, kjer je tudi lunker. Na takih mestih, jasno, ne pomagajo niti rebra.

Sile krčenja ne zadenejo tu le materiala, ki je občutljiv zaradi visoke temperature, temveč tudi na oslavljen presek (vsled lunkerja).

Podpritis, ki redno nastaja v lunkerju, pospešuje tvorbo velikih primarnih kristalov, katerih trdnost je majhna (ker niso vraščeni eden v drugega kakor fino-zrnati kristali).

Pri najmanjši obremenitvi kohezija (sila, ki drži molekule skupaj) kristalov ni zadostna, temveč nastajajo na mejah zrn razpoke (skoro brez vsake obremenitve).

Nobene mere, ki smo jih doslej navedli: metalurško pravilno izdelavo jekla, stremljenje za čim enakomernejšimi temperaturami v odlitku (odn. temperaturni prehodi), enaki preseki odn. blagi prehodi, rebra proti trganju itd. ne zaležejo, če se vozlišča ne uspejo viliti kompaktno (brez lunkerja). Na važnejših mestih tega ni mogoče doseči drugače, kakor da se namestijo dodatni nalitki. Ti so sploh najboljše sredstvo za dosego popolnoma homogenega preseka. Namestitev in odstranitev nalitkov ali za to potrebnih dovodov v obliki materialnih pojačanij je često težavna in vezana s stroški. Odstranitev teh ojačanij često sploh ni mogoča in dostikrat ni potrebna, ker brez škode lahko ostanejo na komadu.

Zaključek. Na kratko so bile prikazane glavne točke tehnike za izdelavo zdravih jeklo-odlitkov. Dobri odlitki se lahko izdelajo le s tesnim sodelovanjem konstruktorja in livarja; tako nastanejo najboljše in najuporabnejše konstrukcije odlitkov, ki so kos največjim zahtevam.

Ing. Fr. M.

Termitsko varjenje

Termitsko varjenje je način varjenja, za katerega bi mogel veljati izraz spanjanje. Da bi bila stvar bolj razumljiva, kakšen je postopek in način termitskega varjenja, navajam naslednji primer: kos surovega masla prerežemo na dvoje. To špranjo zalijemo s toplim maslom in ko se to ohladi, je kos zopet cel — spojen. Na isti način se dela tudi s termitom — termitsko varjenje.

Ta način uporabljamo za varjenje večjih komadov, ki imajo večje nalivke. Večkrat se nam napravi globok »lunker«. To opazimo že pol ure po litju in izmerimo globino usede. Ako je useda tako globoka, da pride lunker v komad, je treba nasuti v nalivko termita in ga zažgati z magnezijo ali pa električno z elektrodo odn. avtogeno. Termit razvije toploto nad 3000°C in pri tem se prazni prostor lepo zalije. Ako imamo pa komad že hladen in se nam pod nalivkom pokaže lunker, ga je treba obdelati s šamotno maso, segreti na 700° in zavariti s termitom. To se da napraviti tudi v žarilnici.

Ako pa varimo valje, je postopek naslednji: najprej segrejem komad na 700°. Ko je komad segret, se nalije plast sive litine 15—20 mm na debelo na ogreti komad, nato se da usipek termita, zažge in takoj zalije z jeklom ali s sivo litino,

kakršen je pač valj. Hitro je treba potem zalitje premešati z železno palico in otipati zaliti del, da se ne bi držala kalupa kakšna žlindra, ker bi sicer strugar ne mogel stružiti.

Postopek je enostaven, vsekakor pa je potrebno nekaj prakse. Dobro moramo premisliti prej, če se stvar ne da popraviti morda električno in pristopiti k termitskemu varjenju šele, če sega lunker globoko v komad. F. T.

Industrijske sile na zemlji

Po Schumanovem planu, ki združuje veleindustrijo tako zvanih zapadnih dežel v gospodarsko enoto, izgleda redosled potenciala industrijskih sil na svetu takole:

Proizvodnja	USA	Zah. Evropa	ZSSR (plan 1955)
jeklo	100	53	31 (44) milijonov ton
premog	523	463	281 (372) " "
nafta	309	3,6	42 (70) " "
elektrika	432	251	103 (162) milijard kWh
prebi-valcev	154	301	220 milijonov

Podatki so za leto 1951.

Zahodna Evropa je tako skupno zasedla drugo mesto, ki sta ga prej zavzemali Velika Britanija odn. Sovjetska zveza.

Livar in pomožni delavec

(Iz strokovnega časopisa »Gießerei«
29. maja 1952)

Tu in tam lahko ugotovimo, da livar-kalupar ne nosi po pravici tega imena, ker velik del svojega časa porablja za dovršitev pomožnega dela. Tako so kaluparji mnogokrat zaposleni s pripravo modelnega odn. polnilnega peska, z ulivanjem, dovozom okvirjev ter še z raznimi drugimi pomožnimi deli, predvsem pa tudi z iskanjem in donajanjem potrebnega orodja. Važno je, da se drag strokovnjak livar-kalupar ne uporablja za pomožna dela, katera zmore opraviti pomožni delavec.

Zahteva dobrega gospodarjenja je: vsak strokovnjak naj dela resnično strokovna dela; pomožna dela naj opravijo pomožni delavci, vsi stroji in vsa obratna sredstva pa naj se polno izrabijo.

Gornje opozorilo velja tudi za nas. Strokovno delo moramo vedno pripraviti tako, da se strokovnjaki ne bodo zamujali s čakanjem, iskanjem in opravljanjem pomožnih del. Izjeme so seveda le ob nastopu višje sile in direktnih obratnih potreb. T. F.

Tretji rajh pri Rožanku

Na naslovni sliki prejšnje številke »Fuzinarja« vidimo tik nad cvetočim drevesom v gori belo liso. Tam je pri Rožanku. Sicer so Rožankovi znani s poti na Uršljo goro, kot znamenita planinska posest in po velikih stvareh iz minule vojne.

Rožankovo leži precej visoko; kar tako mimogrede ne prideš gor. Vse je tu že planinsko. Je lahko kje mnogo višje, pa ne čutiš tako planine, kot pri Rožanku. Voda glasneje žubori in sonce svetleje sije. Vsi glasovi so višji. Tudi najmirnejši veter, ki nekako večno veje po pobočju gore, ima neko posebno šelest — vejice in listi pa se prav za prav niti ne ganejo. In kadar vihar z vso silo zabučí po gori, ni takega vznemirjenja, medtem, ko je ta reč v nižinah vedno bolj neumna. Tice precej hitreje letajo, bolj živahne so. Svet je pri Rožanku dobesedno »na pol« planinski. Medtem, ko njive še nekam gredo, so travniki že kar planinske trate, iz katerih molijo kamni-skale, ki so se nekoč privalile z gore. Človek bi na daljavo sodil, da se tam pasejo ovce, če ne bi vedel, da je ovčja domena vedno le tropa.

Sem gor so se Rožankovi priselili nekako pred 50 leti. To se pravi, prišla sta dva — oče in mati, ki sta prodala Zdovčevo kmetijo v Šmartnem pri Slovenjem Gradcu ter kupila Rožankovo posest od že iz kronike znane družine cerkvenih dobrotnikov Petričev. Po hoji in po strahovitem planinskem glasu in naglasu sodi, pa se je moral ta rod le vrniti »nazaj v planinski raj...«, kajti sicer bi nekdo iz bogate ravnice v Šmartnem ne lezel na tenko plast planinske ruše. Če bo kdo kdaj zasledoval njihov rodovnik, bo gotovo prej ali slej prišel zopet na višino najmanj 600 metrov. Rožankovi namreč kje nižje nikoli niso prav veseli in hoja po strmih jim nič ni. Tam, kjer je za rutiniranega planincea n. pr. dve uri hoda, zadostuje Zdovcu (kakor se Rožankovi pišejo) pičila ura. Pa ne, da bi se pri tem kako gnal in potem komu pripovedoval. Ne, enostavno tako, ker pri njih pač drugače ne more biti. In pri tem so Rožankovi vsi enaki. Je to sicer prirodna prednost planinskih ljudi, kajti le taki ljudje morejo potem nekje visoko in daleč bivati, vendar pade ta stvar pri Zdovcu prav posebej v oči. Predvsem pa — kot smo že rekli — njihov glas, ki je kakor klic kanje nekje z višav. Vsi Zdovci govorijo namreč značilno visoko, čisto in glasno. Če si na pol gluhi in ti drugi že na ušesa hrešči, slišiš Rožanka še na 500 metrov.

Rožankovi so strahovito ponosni, trdi in narodno zavedni ljudje. To moramo gladko priznati, da smo si na jasnem. Neke mevže pod to krasno goro tudi ne morejo živeti in odraščati. Od nemiščine so se v vseh šolah stare Avstrije naučili samo besedo »niks!«. S tem »niks« so se z Nemci in predvsem z nemškutarji pogovorili vedno vse. Zdovci se odkrije do tal in spoštuje tudi vsakega tujca, toda čim bi ne bilo nekaj prav in bi kdo začel

Rožankov Anza — žrtev nacistov. Taki so bili vsi pobiti Zdovci — svobodnjaki izpod Uršlje gore.

zavijati mimo golega dnevnega reda in vremena, je bilo že »niks!«. Izraziti svobodnjaki, ki ne marajo nobenega siljenja in vtikovanja v njihov prav. Ko so nekoč v prejšnji Jugoslaviji prišli k Rožanku orožniki v neki taki zadevi, so Zdovci spustili bike na gorico — dva ogromna stvora z glavami kot zeljnate kadi. Orožniki so jo pri priči pobrali.

Pridnost, zdrtnost na delo Rožankove odlikujeta. Če hočeš obstati pod Uršljo goro, res ne moreš držati križem rok. Zdovci so tu posebej zagnani. Še sedaj najdeš mater v visoki starosti na njivi. Samo od sebe nič ne pride, delo pa že kaj prevrne. Drug za drugim so se vključevali otroci in ko jih je bilo deset, ni bilo več stvari, da bi je ne zmogli. Šli so na cesto in Rožankovi konji so bili najbolj gojeni, najbolj opremljeni, vozovi pa najbolj naloženi. Šli so v planino in po nekaj letih so se pokazale lise zorečega žita v Rožan-

kovih »novnah«. Potem so se vrgli na tesarski in drvarski posel ter na spravilo lesa z gore. Po ves mesec so ostali tam in delali dan in noč v nemogočih strminah. Kjer ni šla sprava sama od sebe, kjer ni mogel potegniti konj, tam so vzeli Zdovci drevo na rame. Potem so zredčili skale s travnikov, pridobili zemlje. Delali so vse od kraja. Vse so bili tudi sami: kovači, tesarji, zidarji, mizarji, sodarji, kolarji, žagarji, apneničarji, oglarji. Vsi so delali in kar naprej. Pa je nekaj odvrnilo. Rožankovi so si napravili elektriko. Najprej kar v kuhinji na vodovodu. Pritlikava turbinica in pritlikavi dinamo, pa je bilo za pet luči. Potem so dali te stvari niže v svinjake in razsvetlili že vse. Toda poglavitna stvar za delo je motor, zato so izkopali jez in postavili pravo domačo elektrarno, katero so končno ojačali z zvezo na naravni Ivartnikov jez. Tudi pri kovačnici, kolarski delavnici in žagi so postavili lastno malo elektrarno.

Bili so vsestransko napredni gospodarji. Radioaparati so si nabavili menda že leta 1922, poslušali pa so seveda zopet le to, kar se jim je zdelo prav. Rožankovi so bili na dobrem, a ostali so osebno dosledno skromni. Ves kraj pa tudi ve, je občutil in čutil, da so ti ljudje pri vsej odrezanosti tudi dobri ko kruh, če so stvari kakor se spodobi. Ponekod večkrat ni bilo tega ali onega. Nihče ni prosil, videli so da ni, drugi dan pa je že bilo. »Rožankovi deda so šli mimo in so tu pustili . . .« Ta ali oni ni imel obleke — so že kako ugotovili. Rožankov rusl (vsi Zdovci so nosili dolge ruse) je šel »mimo« in nekaj »pustil«. Zgodovinski spomenik — starodavna in v Jugoslaviji najvišje ležeča cerkev na Uršlji gori — je imela gnilo streho. Treba je bilo po soseski. Nabiralec je prišel do Rožanka: »tu imaš . . . tem in tem, ki nimajo, pa vrni — in ne hodi več nikamor . . .« Zahval pa Rožankovi niso nikoli trpeli nobenih.

Tu in take jih je Rožankove dohitel tretji rajh. Oče je umrl le nekaj dni prej in se je — kakor Masaryk — umaknil nacistični neumnosti in zlobi. Zdovci so utihnili, potem pa so šli po svoj nemški besednjak — »niks«. Zaprli so več ljudi, pregnali slovenske učitelje in duhovnike. »To ni prav in tako ne bo šlo naprej . . .« Kmalu so začeli tudi slovenske ljudi zapisovati v »Kärntner Bund«. Ko so dobili Rožankovi te legitimacije, so jih zmetali nazaj, in sicer tako, da so papirji popadali pred »obdarovancem« na tla in jih je moral — te svetinje — še pobirati. To je bil prvi nastop. Seveda dokaj nevarna stvar, toda Zdovci so skovikali svoj »niks« in »niks«, da je pri njih vse plačano in da niso naročili ničesar. Papirji so bili Rožankovim vedno sumljivi, posebej sumljivo pa jim je bilo še to, da hodi nekdo s takimi stvarmi okoli ob delavnikih ter da tu pod Uršljo goro poštene ljudi s »heil hitler« pozdravlja. Na papirjih je mesto Zdovc stalo po vrhu še Sdowz.

»Rožankovi so legitimacije kar nazaj vrgli . . ., to so biki, raje bi jih vzeli, pa potem skrivoma zažgali . . .« je dvomljivo pripomnil kdo, toda marsikdo se je ob tem pogumu vzravnal. Rožankovi so se opredelili, kakor skoro vsi domovi in ljudje Uršlje gore in Pece, le da so to napravili po svoje.

Nacistična neumnost in zlobnost sta bili vedno večji. Po gori je zašumelo. V kraj je prišel organiziran nastop Osvobodilne fronte slovenskega naroda in NOV. Rožankov dom je bil odločno na narodovi strani. O tem bodo povedali kdaj naši borci. Mi bi tu pokazali samo na nastope tretjega rajha po slovenskih kmetijskih domovih, da nacističnega cilja in vedenja ne pozabimo.

Novembra 1943 so nacisti hoteli »očistiti« teren. SS ekshorta je pobirala ljudi po kmetijah in bajtah. Rožankove so našli doma sinove Maksa, Zorka in Franca ter hlapca Ivana. Vse so gnali. Franca so že na Ivarti tako pretepli, da so ga mogli aretirati samo še z vozom. Vsako skupino aretirancev je gnala posebna procesija SS-ovcev. Pri skupini Rožankovih je bil pravi dren. V Smrečnikovem klanecu Maks Zdovc nenadno skoči — in po košovju naprej. Seveda, zadnji gozd pred Gušta-

njem je tu in zadnja možnost. SS-ovci so streljali za njim, kakor na fronti, a Rožankov je ušel. Ko so spet dobili sapo, je ležal na cesti ustreljen Zorko Zdovc. Uteči je hotel za bratom . . . Naložili so ga na voz k že zbitemu Francu Zdovcu in nadaljevali transport z nastavljenimi puškami. Zorko je potem umrl v celovških zaporih. Nekdo se je tam zarekel, da rana ni bila smrtna, da je podlegel »slabosti«. Celo to se je čulo, da je imel strel od spredaj, kar je pri SS-ovcih tudi mogoče; če je ušel Maks Zdovc, naj bo ubit vsaj en Zdovc, tretji Zdovc pa itak že na vozu umira. Franc je podlegel potem v tabornišču v Nemčiji.

Spet je šlo po kraju: »Ti . . . trme ti, vse jih bodo prej pobili . . .« Toda Maks je pokazal pot tudi iz kolone; nazaj v naše gore! »Ta jih je pa le!« Tretji rajh je ubil dva Rožanka sestro Marijo in brata Tončna pa zaprl in izselil.

Medtem so na Kisli vodi nastanili SS-uničevalni bataljon. Pripadniki te ekshorte so bili iz Berlina in so morali biti poklicni nacistični zločinci, kajti začelo se je izseljevanje kmetijskih ljudi, požiganje domov, metanje ljudi v ogenj ter ubijanje kmetov. Po udiranju v kmetijske shrambe, kraji in odvažanju vsega blaga prizadetih domov sodeč, je bilo bataljonu predpisano samovzdrževanje. To potrjuje tudi dejstvo, da so se povsod najprej zaleteli v shrambe in omare — pri čemer je šlo kar drug čez drugega — in da so se ropanja in požigi kmetijskih domov vršili v rednem razdobju, kakor je pač uničevalni ekshorti hrane zmanjkalo.

Prve dni junija 1944 so bili na vrsti Rožankovi. SS-ovci so prišli pod goro, ko sta bila slučajno doma pri Rožanku tudi oba sinova, kovač Joza in kolar Anza, ki sta sicer stanovala pri žagi. Na to so morali gledati, kajti shrambe pri njima v bajtah niso bile kaj prida. In tretji rajh je zopet nastopil. Kako je bilo, nihče prav ne ve in zverstva naš človek tudi popisati ne more. Začelo in nehalo se je že takoj pri »preiskavi«. »Preiskave« so bile namreč reden uvod, da se lažje ugotovi zaklepanje ter predvsem zaloge in pripravi za določeni dan odgovarjajoče število vozov. Kako so zaropotali in zadeli ob Rožankov značaj, ne ve nihče, zaslišale so se besede »niks« in ve se le, da je brat branil brata in to menda precej uspešno, medtem pa so ga drugi tega zahrbtno s kopiti pobili in vrgli po stopnicah. Oboroženi zločinci so navalili na goloroke Rožanke. Zapregli so, vrgli na voz nezavestnega Anzana in pobitega Jozana, vzeli seboj pomočnika Gustlna, izpraznili še nekaj omar in z grožnjami ženskam in otrokom zdirjali v gnezdo na Kislo vodo. Pogled na pobite Zdovce, ki so jih vozili mimo kmetij, je bil strašen. Joza je držal v naročju bratovo glavo in glasno molil ter klet.

Kaj je bilo z Rožankovimi potem na postojanki, se ne ve, tisti, ki vedo, so šli. Oba Zdovca in njihovega kovaškega pomočnika Gustlna so dalje »zasliševali« ter ponoči pokopali nedaleč od Kisle vode. Na Anzanovo ženo so se drugi dan obregnili, da če hoče sebi dobro, naj za tem človekom ne vprašuje več. Ko so Rožankove po osvoboditvi našli in izkopali, je

bilo ugotovljeno, da so imeli polomljene kosti in razbite lobanje.

Tretji rajh je dosegel pri Rožanku s tem naslednji rezultat: Pobiti: Zorko, Franc, Anza in Joza ter njihov kolarski pomočnik Gustl; v logorjih: Marija in Tonč ter njihov gospodarski pomočnik Ivan.

Ljudje sploh niso več komentirali tega pobijanja, samo zgražali so se in pa kleli. Morda so nacisti namenoma sejali s tem tudi grozo in strah, a želi so gnev in upor.

Pri Rožanku tisti večer niso spali, zato so bili zgodaj pokonci. Pod domačijo so imeli stražo, ki pa je že kmalu zjutraj najavila ponoven prihod ekshorte z vozmi. Dekle, ki je takrat pazilo, je moralo na vso moč teči, ker je napadalna skupina SS-ovcev tudi tekla proti hiši, toda takrat so vseeno zamudili — krvi ne bo. Rožankova mati in kar jih je še bilo sinov in hčera in vnukov na domu, so šli v goro. Od Rožankovega doma je šlo devet ljudi. Ne, vključ vsem prestanim strahotam niso bili toliko žalostni kot odločni in jezni. Najprej so se ustavili pod smrekami v planini, tik nad domom. Štiri dni je kar naprej deževalo in je bilo težko posebno z otroki. Partizani so jih kmalu našli in so od tod šli dalje v goro.

Vključ temu, da Rožankovih ni bilo doma, so se od Rožankove domačije slišale zanimive stvari. Nemci so seveda vse pobrali, kar je še bilo, vendar postojanke si tam niso upali postaviti. Čez nekaj dni sta pogoreli tudi obe hiši. Tudi potrebeži, ki so kakor koli obiskovali take izpraznjene domove, si k Rožanku niso dosti upali. Večkrat je iz gozda zaropotalo. Včasih je kakemu takemu napravil pridigo še celo kdo od — Rožankovih samih, čeprav otrok, da je ves osramočen odšel.

Kmalu so se Zdovci tudi ločili. Hčerki Julka in Anica sta ostale na terenu in delale tudi v tehniki. Maks — kot vemo — je bil že tam in tako se je pridružil še sin Fika. Mati in nekaj otrok je šlo iz partizanske postojanke na Pogorevcu v Savinjsko dolino. Ob nemški ofenzivi so se umaknili na Raduho. Rožankova mati ne popisujejo dosti teh časov. Tam so ostali do božiča v neki drvarski šupi, ko je prišel po nje sedaj že pokojni kmet Alojz Ročnik, pri katerem so dočakali svobodo in se zopet našli z ostalimi Rožankovimi. Julkina Marjana je bila z njimi, pa včasih Maks. Drugi so ostali bliže. Ančka bi skoro prišla v kremplje nacistom, bila je ranjena pri Sv. Neži, pa je le šlo. Ne povedo nikoli dosti. Tako je bilo in konec, poglavitno je, da smo se uprli, da so jih nacisti skupili.

Po osvoboditvi so se Rožankovi spet našli. Vrnili so se tudi logoraši. Vrzel v rodu pa je velika, toda umazanost nacistov in nacističnih idej še večja. Človeška narava je taka, da hudo in težko kmalu pozabi. Vseeno pa je prav, da spomnimo rodove na nastope in ideje fašistov, da bi zlo zopet kdaj ne zrastle.

A: Kako se reče po japonsko cesta?

B: »Samayama«.

A: No, to je pa kar prav tudi za naše ceste.

Kaj se dogaja v jeklu med varjenjem

(Ing. Leo Knez)

I.

Kdo še danes ne pozna varjenja v različnih variantah tega izredno važnega tehnološkega postopka za spajanje jeklenih teles? Z varjenjem izdelujemo iz jeklenih profilov orodje, stroje, parne kotle, ladje in nosilne konstrukcije vsake vrste. S postopkom varjenja se danes ukvarjajo že vsi kovinarji od podeželskega kovača nekje v hribih pa do poklicnega varilca-specialista in mojstra v modernih tovarnah.

V bistvu razlikujemo dve varianti varjenja: kovaško in talilno. Pri kovaškem varjenju segrevamo jeklo samo do omeščanja, ki nastopa že pri temperaturi okoli 1000° C, pri talilnem varjenju pa do njegovega tališča, ki leži med 1400 do 1500° C, kakršen je pač njegov kemijski sestav.

Če varimo kovaško, se jeklo trdno sprime le tedaj, če ga v močno žarečem stanju stisnemo ali pa skujemo s kladivom. Če pa varimo talilno, se komada sprimeta kar sama od sebe, ker se pač talina enega dela sama od sebe zlije s talino drugega dela v homogeno celoto. Zato so talilnemu varjenju že pred mnogimi leti dali ime avtogensko, to se pravi varjenje, pri katerem nastane zvar sam od sebe. Besedica »avtogensko« je sestavljena dveh grških besed: autōs = sam oz. sam od sebe (avtomobil je vozilo, ki se samo od sebe pomika naprej) in genein = roditi oz. nastati.

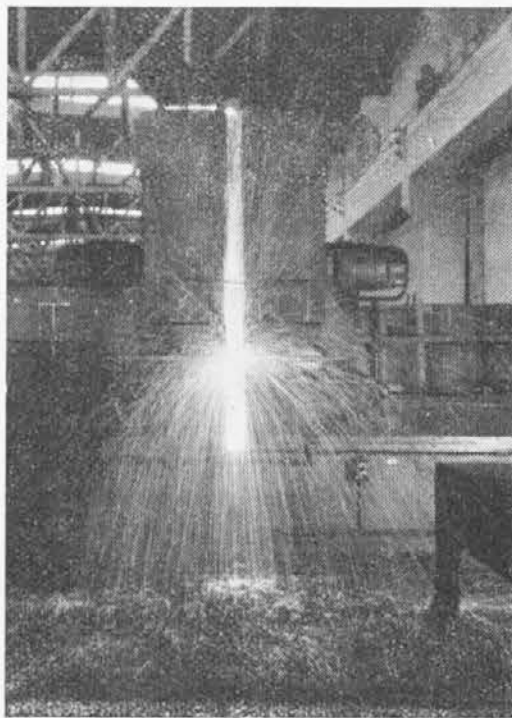
Seveda je pozneje ta označba ostala v veljavi samo pri tisti vrsti talilnega varjenja, pri kateri talimo jeklo s plamenom mešanice acetilena in kisika. Ker pa danes lahko jekla talimo tudi z električnim oblokom, je taka vrsta varjenja dobila ime električno obločno varjenje.

Pri obeh navedenih talilnih postopkih je končni efekt isti: jeklo se na stičnem mestu zlije in spoji v zvar, ki je tako homogen in tako zelo sličen ostalim delom jeklenega telesa, da se od njih prav nič ali pa zelo malo razlikuje tako v pogledu svojih mehanskih in tehnoloških lastnosti kot tudi v pogledu svoje strukture.

Če se sedaj vprašamo, kako se more jeklo tako naglo spojiti in kaj ga pravzaprav drži skupaj, potem moremo dati na to vprašanje pravi in jasen odgovor le tedaj, če se malo poglobimo v bistvo naše materialne prirode.

Danes se učimo že v nižjih razredih gimnazije, da so kovine sestavljene iz izredno mahnih delcev, ki jim pravimo atomi, to je delci, ki se ne dajo več deliti na dvoje. Zanimivo pa je, da so tako mislili tudi že stari Grki. Grški filozof Demokrit, ki je živel v 4. stoletju pred našim štetjem, je kot prvi postavil svojo atomsko teorijo. Toda ljudje tistih davnih časov in tudi še njihovi potomci vse do 19. stoletja so Demokritovo fantazijo smatrali le kot filozofsko spekulacijo in ji niso posvečali posebne pažnje. Saj atomov nihče ni mogel videti, niti jih izmeriti in iztehtati. Poleg tega so si ljudje

v vmesnih stoletjih izmislili vse polno drugih fantastičnih teorij za bistvo naše materije. In te teorije so bile mnogo mikavnejše in privlačnejše za takratne alkimiste-spekulante kot pa Demokritova atomistika. Šele v 19. stoletju je znanost priznala atomsko teorijo kot pravilno.

Topo-varjenje na velikem stroju v mehanični delavnici.

Kemiki takratne dobe so celo že izračunali atomske teže kot relativna števila, ki naj samo povedo, kolikokrat težji je n. pr. 1 atom železa od enega atoma vodika, ki je naš najlažji element. S temi težami, ki so jih pozneje samo še malo popravili, računa kemija še danes in, kot vemo, so ta relativna števila zelo točna in za prakso tudi zelo koristna.

Fizika pa s temi številkami atomskih tež nima kaj početi. Ona hoče, da atome vidi, jih izmeri in celo iztehta. Res smo v znanosti 20. stoletja pritrjali že tako daleč, da atome v resnici vidimo, četudi so »neskončno« majhni in lahki. Atom železa ima premer $1,239 \times 10^{-7}$ mm, to je malo več kot eno desetmilijoninko milimetra. Teža njegove mase pa iznaša $92,2 \times 10^{-24}$, to je približno eno desetkvintilijoninko grama.

Ker si pod temi številkami pameten človek ne more ničesar predstavljati, se je treba poslužiti primerov.

Atomi železa so tako majhni, da jih pride na 1 mm^3 10^{23} , to je en kvintilijon ali eno milijardo bilijonov. To je toliko, da bi potrebovali vsi prebivalci našega planeta, ki jih cenijo na dve milijardi duš, polnih dva tisoč let, da bi z njimi napolnili škatlico 1 mm^3 pod pogojem, da bi vsak človek na zemlji spustil v to škatlico vsako sekundo po en železen atom.

Na en gram železa pa pride po teži 10^{23} atomov. Če bi torej hoteli 1 g železa razdeliti med vse prebivalce našega pla-

neta, bi vsakemu od njih lahko dali pet bilijonov.

In kaj počno ti drobni atomski delci v našem železu in jeklu? Oni stoje kot telovadci na velikem igrišču v obliki kvadratne mreže, ki pa ima mnogo nadstropij. Atomi torej nekako vise »v zraku« in tvorijo kockasto mrežo ali rešetko. Pri tem drug drugega drže »z rokami« s tako močjo, da jih tudi močan kovač ne more razdvojiti, četudi tolče s težkim kladivom po njihovih glavah. Mi pravimo, da vežejo atomske kroglice tkzv. kohezijske sile, ki so tako velike, da popuste šele tedaj, če deluje pri navadnem jeklu Č. 37 nanje sila v iznosu 37 kg/mm^2 . Te sile pa so pri višje legiranih jeklih še večje in tudi naraščajo, čim bližje vise atomi drug ob drugem.

Treba pa je takoj še povedati, da atomi v tem svojem kockastem položaju ne mirujejo, ampak se neprestano gibljejo in poskakujejo, nihajoč okoli svojega odrejenega položaja. Tudi to so stari grški filozofi že slutili in je eden od njih, po imenu Heraklit iz Efeza, že v 5. stoletju pr. n. š. izrekel pomembne zgodovinske besede: panta rei, to je po naše: vse teče, vse se giblje.

Jakost gibanja teh atomov zavisi samo od temperature. Če jeklo segrevamo, postane gibanje vedno močnejše in ko dosežemo temperaturo tališča, vlada v jekleni talini že tak nered in tako gomaženje kot na vojaškem vežbališču, potem ko je padla komanda: voljno. Atomi se sprehajajo po talini kot jim je drago, prerivajo se med seboj in trkajo drug ob drugega, mešajoš se po mili volji. Ko pa temperatura spet pade in se jeklo ponovno strdi, potem vsak železov atom spet poprime svoje sosede, ki se slučajno nahajajo pri njem in se kot na komando »mirno« postavi v svoj zakoniti položaj. Atomi so docela enaki in nič ne dè, če se je tovarišija medtem izmenjala. Nič čudnega ni torej, da ima zvar po talilnem varjenju iste mehanske in tehnološke lastnosti, kot jih ima osnovni material.

Če pa smo jeklo segreli pri kovaškem varjenju samo do 1000° C, v jekleni masi še ni takega nereda, ker se atomi še vedno drže v zakonitem položaju, četudi so samo bolj nemirni in so celo medtem že reorganizirali svojo kockasto zgradbo. Če torej hočemo, da bodo »prišleke« sprejeli v svoje vrste in jim ponudili roko, moramo le-te njim toliko približati, da jih sploh lahko primejo. Saj delajo tako od pamti-veka tudi starši, kadar nekako po sili sprijateljijo male otroke s tem, da jih enostavno potisnejo skupaj in jim skle-nejo ročice. Naši kovači-varilci pa pri tem opravilu — kot vemo — niso kaj posebno nežni.

S tem smo si razložili fizikalni proces, na katerem sloni naša varilna tehnika. Preidimo sedaj k drugim nič manj zanimivim dogodkom, ki nastopajo med varjenjem in na katere vpliva sredstvo, s katerim varimo.

II.

Toploto, ki jo potrebujemo pri varjenju, proizvajamo na kemični ali pa na fizikalni način. Pri kemičnem načinu sežigamo plin acetylen s čistim kisikom, kar nam da vroč plamen, pri fizikalnem načinu pa pustimo, da preskakujejo elektroni kot najmanjši delci električne energije iz elektrodne konice na kovinski predmet, kar nam da električni oblok.

Električno varimo danes hitreje in mnogokrat tudi ceneje kot s plamenom. Debelejše jeklene profile varimo vedno električno, tanjše pa avtogensko, ker lažje preprečimo, da bi se nam raztalilo preveč jekla naenkrat in da bi se isto med varjenjem tudi sežgalo. Seveda zavisi izbira varilnega načina tudi od vrste kovine kot tudi od spretnosti varilca. To prepuščajmo strokovnjakom, mi pa se vrnimo k dogajanju, ki nastajajo najprej pri avtogenskem varjenju z acetilenskim plamenom.

V acetilenskem plamenu imamo razne toplotne cone s temperaturo od 1200 do 3100°C in s tem v zvezi tudi različni kemijski sestavi plamenskih plinov. Acetylen in kisik se pri zgorevanju najprej združita v ogljikov monoksid (CO) in vodik (H₂), nato pa se ista s pomočjo zračnega kisika, ki plamen obdaja, še naprej vežeta v ogljikovo kislino (CO₂) in vodno paro (H₂O). Okoli plamenskega jedra imamo samo ogljikov monoksid in vodik in tudi najvišjo temperaturo, čim bolj pa se od tega jedra oddaljujemo, tem več imamo v plamenu ogljikove kisline in vodne pare. Med slednjima dvema se nam pojavlja tudi še plin dušik (N₂), ki prihaja iz zračne okolice. V plamenskem jedru samem pa se nahajata še acetylen in kisik, ki nista še stopila v medsebojno reakcijo. Zato nam samo jedro tudi ne daje nikake vročine.

Produkti zgorevanja acetilena s kisikom, kot so naštet: ogljikov monoksid, vodik, ogljikova kislina in vodna para, se med varjenjem vrtinčijo okoli plamenskega jedra in ližejo jeklo toliko časa, da se isto navzame njihove toplote prav do temperature tališča in še čez. Ker se toplota na zvarnem mestu sproti odvaža v hladen kovinski predmet, je razumljivo, da mora imeti talina nekaj višjo temperaturo, kot bi bilo neobhodno potrebno. Dober varilec že sam najbolje presodi, kdaj je talina zadosti vroča. Če vari prepočasi in talino pregreva, prične jeklo kuhati in se peniti, nastali zvari pa so pozneje porozni, luknjičavi in krhki. Zato dober varilec vedno vari hitro, nikoli pa ne tako naglo, da bi se talila samo dodajna žica, ne pa tudi zvarni rob. V tem slučaju bi se dodajna talina samo prilepila na osnovo in bi atomi slednje ne imeli še priložnosti, da se sprimejo z atomi dodajne taline. Ker so tako majhni, potrebujejo za to delo tudi majhno razdaljo. Če pa se dodajna talina samo prilega na površje osnove, je ta razdalja mnogo prevelika, da bi mogle pričeti delovati kohezijske sile kovinske materije. Zato tako zlepljen zvar tudi nima nikake trdnosti in popusti že pri prvem udarcu kladiva ali pri prvem pregibu.

Zelo bi se motili, če bi mislili, da se železovi atomi med pretaljevanjem jekla ne brigajo mnogo za plinsko atmosfero, ki jih obdaja. Železovi atomi so v tem razburjenem stanju zelo dovzetni za kisikove atome, četudi so isti že vezani na ogljik, pa bi se vendarle raje vezali na železo. Dokler vsebuje ogljik samo en atom kisika v spojini CO, ga tako trdno drži pri sebi, da ga še tako ljubeči pogledi železovega tekmeča ne morejo iztrgati iz njegovih rok. Če pa se dotaknemo jeklene taline s tisto plamensko cono, ki vsebuje ogljikovo kislino (CO₂) in vodno paro (H₂O) ali pa če primešamo acetyleno več kisika, kot je dovoljeno za razmerje 1 : 1 in se ogljik že ob jedru prične vezati na dva atoma kisika, potem je privlačnost kisika do železa večja kot do ogljika in vodika. Pravkar sklenjeni zakon se po prirodnih postavah razveže, kisik pa se prisodi železu, ki ga tako željno pričakuje. Mi pravimo: ogljikova kislina in vodna para železo oksidirata.

Pri tolikšni preobitici železovih atomov, ki se nahajajo v talini, nas ne sme razburjati, če so se poedinci izneverili svojemu kolektivu in so stopili v zakonsko zvezo s kisikom, s tem pa avtomatično postali za preostalo samsko družbo nekoristni. Toda mladi zakonci se ne drže splošnega pravila, da se morajo izseliti iz samskega doma. Nasprotno, ostanejo še kar naprej v njem, s tem pa povzročajo v dosedaj složnem kolektivu toliko zdražbe in prepira, da se tudi preostali samski atomi nočejo več držati krepko za roke. Njihova trdna zveza se razrahlja, železo pa postane krhko ali, kot strokovno rečemo: preoksidirano oziroma sežgano.

Zato bo dober varilec za vsako ceno preprečil, da pride do spajanja železovih atomov s kisikovimi. Nikoli ne bo varil

z velikim prebitkom kisika, nikoli se taline ne bo dotikal s tistimi plamenskimi conami, ki vsebujejo CO₂ in H₂O in nikoli ne bo plamena brez potrebe odmikal, da bi se zračni kisik kar brez posredovanja ogljika in vodika vezal na železo.

Posledice slabega dela pa se kažejo še po drugi plati. Naša jekla vsebujejo poleg železa tudi ogljik, mangan in silicij. Vsi ti trije so za kolektiv železovih atomov dobrodošli gostje, ker s svojo prisotnostjo krepijo atomsko zvezo. Po prirodni nujnosti ali pa po človekovi volji so prišli v železno atomsko rešetko in ji zvesto služijo vse dotlej, dokler se na obzorju ne pojavi nesrečo povzročujoča kisikova zapeljivka.

Vsi trije samo čakajo osvoboditve in pozdravljajo nerodnega varilca, ki jim brž pomaga do zaželenega zakona. So pa vendarle uvidevnejši od železnih tovarišev. Zakaj, če se spoje s kisikom, tudi čim prej zapuste samsko tovarišijo. Silicij (Si) kot SiO₂, mangan kot MnO in ogljik kot CO naglo zapuščajo talino. Siliciju se to hitro posreči, manganu nekaj manj, ogljik pa je pri selitvi tako neroden, da se pri tem kot plin napihuje in talino razganja. Mnogokrat je celo tako počasen, da ga strjeno jeklo zapre v svojo sredo, kjer potem obtiči v luknjicah in porah v sramoto varilcev, ki so mu pomagali k pobegu.

Jeklo, ki je med varjenjem izgubilo občuten del ogljika, mangana in silicija, ni več enako prvotnemu jeklu in zato zvari tudi nimajo tistih mehanskih in tehnoloških lastnosti, kot bi jih morali imeti.

Na sestav varjenega zvara pa lahko varilec vpliva tudi tako, da vari s plamenom, ki ima prebitok acetilena. Ker v tem primeru acetilenski ogljik nima

Znan izdelek naše železarne so tud i listnate vzmeti za avtomobile itd.

dovolj kisika na razpolago za tvorbo plina CO, se pridruži železovim atomom, stopajoč z njimi v spoj Fe_3C . Železovi atomi ga zelo radi sprejmejo vase in mu celo odrede častno mesto v sredini kockaste atomske rešetke. Saj vedo, da je prav ogljik tisti član njihove družbe, ki daje železu trdnost in trdoto. Včasih nam to zelo prija, ker smo z dodanim ogljikom izravnali izgubo na izgorelem ogljiku. Pri varjenju mehkejših vrst jekla pa dodatno ogljičenje ni zaželeno, ker hočemo, da bodo tudi zvari mehki in čim bolj raztegljivi.

Kot vidimo, ima vsak avtogenski varilec tekom varjenja jekleno talino popolnoma v svoji oblasti in če je teoretično dobro podkovan, bo vedno vedel, kje mu preti opasnost škodljive oksidacije ali nezaželenega ogljičenja.

III.

Mnogo bolj zapleteni so kemični procesi, ki se dogajajo pri električno-obločnem varjenju. Temperatura električnega obloka je mnogo večja in iznaša okoli $5000^{\circ}C$. Spričo povečane živahnosti železovih atomov postaja tudi njihova aktivnost do kisika mnogo večja, pojavlja pa se še nov zapeljivec v obliki zračnega dušika, ki pri avtogenskem varjenju ni bil nič kaj podjeten, ki se pa pri električno-obločnem varjenju zdrami iz svoje letargije in v atomskem stanju prav tako napada železo, kot nam že znani kisik. Tudi elektrovarilec mora biti v stalni borbi z zračnim kisikom in dušikom, ki obdajata obločni plamen, vendar pa v tem boju ne opravi mnogo, če nima v roki orožja, ki so mu ga skovali spretni varilni metalurgi v obliki sodobnih oplašenih elektrod.

Dočim dobiva jeklo med avtogenskim varjenjem toploto od plamenskih plinov, deluje električni oblok tako, da udarjajo elektroni z velikansko silo v kovino, ki se pri tem segreje in raztali, ker se elektronska gibalna energija na zvarnem mestu pretvarja v toploto.

Ta postopek, ki ga poznamo že od leta 1890 in ki ga je kot prvi patentiral Rus Nikola Slavjanov iz Petrograda, si znanost dolgo časa ni znala prav razložiti. Sedaj pa je odkrita tudi ta tajna narode in je tako postala lahko umljiva tudi našim praktičnim varilcem, četudi nimajo znanstvene izobrazbe. Pač pa je potrebno, da za razumevanje teh fizikalnih fenomenov še malo globlje posežemo v moderno atomsko fiziko.

Kmalu zatem, ko je znanost ugotovila dejanski obstoj atomov in s tem dokončno potrdila 2300 let staro Demokritovo atomsko teorijo, so atomski fiziki odkrili, da atomi niso poslednji nedeljivi delček materije, ampak da so tudi ti sestavljeni iz še manjših enot, kot so elektroni, protoni in nevtroni. Elektroni so negativno nabite elektrenine, ki kot planeti z ogromno brzino krožijo okoli atomskega jedra, v katerem se nahajajo pozitivno nabiti pozitroni in nevtralni nevtroni, ki so istočasno nosilci mase. V vsakem atomu materije je toliko negativno nabitih elektronov in pozitivno nabitih protonov, da je snov na zunaj električno nevtralna.

Vendar se obe vrsti elektrenine ne moreta izenačiti, kot se ponavadi izenačujeta pozitivni in negativni pol elektrike, ker so ti elementarni pradelci materije daleč vsaksebi in ker negativna elektrenina s tako brzino kroži okoli pozitivno nabitega jedra, da jo isto sploh ne more privlačiti. Kako velika je ta medsebojna razdalja v tem neskončno majhnem prostoru, nam pove sledeči primer: Če si mislimo, da je en atom tako velik kot naša zemlja, potem ima atomsko jedro velikost navadne žoge, elektroni, ki krožijo okoli te žoge v razdalji zemeljskega polmera, pa imajo velikost mestne palače. Vmes ni seveda ničesar in zato prihaja danes znanost do presenetljivega zaključka, da je materija le močno nakopičena energija. Lahko bi tudi rekli po domače: v sredi je votla, okoli je pa nič ni. Seveda so to hipoteze, ki lepo tolmačijo razna prirodna dogajanja, ki so pa svojo potrditev delno že dobile v atomski bombi, ki ima le majhno težo in ki se pri atomski eksploziji vsa pretvori v energijo. Sicer pa danes elektrone, pozitroni in nevtrone že lahko fotografiramo, kako lete skozi zračni prostor, potem ko smo jih z različnimi žarki izbili iz atomske sredine.

Danes tudi že vemo, da število elektronov v atomih naših prvin ali elementov narašča z atomsko težo. Železov atom ima n. pr. 26 elektronov, ki se podijo okoli jedra kar v štirih koncentričnih krogih.

V zvezi s tem si danes tudi elektriko predstavljamo čisto materialistično kot nekako pretakanje negativno nabitih elektronov iz atoma v atom. Ker v vsakem atomu elektroni že itak krožijo okoli atomskega jedra in je vmes še polno praznega prostora, lahko našo atomsko zgradbo »prepihavamo« tudi drugi elektroni brez vsake škode za obstoj tega mikrokozmičnega planetnega sistema. Za tako potovanje elektronov je potrebna samo neka sila od zunaj, ki ji pravimo električna napetost in ki jo proizvajamo v električnih dinamo strojih.

Električna napetost, ki jo proizvaža naš varilni generator, poganja torej elektrone, ki se z veliko naglico pomikajo skozi kovinske tokovodnike od minus pola na plus pol. Potovanje pričenja v bakrenih tuljavah varilnega dinamo stroja, se nato po kablju nadaljuje do elektrode, preko nje v kovinsko telo, ki ga varimo, krožna pot pa končuje spet v tuljavah dinamo stroja, kjer pričenja iznova. Pri tem eni elektroni prihajajo, drugi odhajajo, v kovini pa se pri tem ničesar ne spremeni, ker ostaja razmerje med negativno in pozitivno elektrenino vsakega atoma vedno enako.

Če pa potujoči elektroni zadenejo ob snov, ki je tako sestavljena, da skozi njo elektronski veter ne more, se elektronski tok sam od sebe ustavi. Te snovi niso elektroprovodne in jih prištevamo k izolatorjem, ki so lahko trdni (steklo, porcelan), tekoči (nekateri organske snovi) ali pa plinasti (zrak). Zato se elektronski tok takoj zaustavi, če kovinski tokovodnik pretrgamo in se konca žice vsaj malo razmakneta.

Kadar priključimo našo varilno elektrodo na kabel varilnega dinamika, ki proizvaja napetost 60–80 voltov, prične teči

električni tok šele takrat, ko smo n. pr. negativni pol elektrodne konice pritisnili ob plus pol predmeta, ki ga hočemo variti. Pri tem potujejo negativni elektroni od elektrodne konice v smeri predmeta, pozitivno nabiti delci atomskih jeder, ki jih imenujemo tudi »jone«, pa obratno. Da je to res, lahko dokaže vsak elektrovarilec s tem, da se z ogljeno elektrodo, ki je priključena na plus pol, dotakne aluminijeve pločevine, ki je priključena na minus pol. V tem slučaju potujejo elektroni od aluminija k ogljeni elektrodi, pozitivno nabiti delci atomskega jedra, ki so obenem nosilci materialnih lastnosti, pa od ogljene elektrode k aluminiju. In ker je ogljik črn, bo na srebrnobeli aluminijeви ploščici nastala lisa črnih saj. Če pole izmenjamo, ta lisa ne more nastati. Na ta preprost način tudi z največjo sigurnostjo ugotavljamo vrsto pola na varilni elektrodi.

Sedaj pa se vrnimo k varilčevemu delu!

Ko smo z elektrodno konico napravili kratek stik, prične elektronski krogotek. Čim večja je amperaža, tem jačji je elektronski tok. Ko se elektroni pri svojem potovanju prerivajo skozi atomsko zgradbo jeklene žice ali elektrode, zadevajo pri tem na eni strani ob elektrone, ki krožijo okoli atomskega jedra, na drugi strani pa tudi ob sama jedra. Zato njihova pot ni premočrtna, ampak vijugasta, pri čemer morajo del svoje gibalne energije porabiti za to, da premagujejo notranji upor. Kjer pa mora elektrika premagovati kak upor, že vemo, da se pri tem električna energija pretvarja v toploto. In tako se nam elektrodna žica segreje predvsem na tistem mestu, kjer je upor največji, to se pravi na kontaktnem mestu. Elektrodna konica prav kmalu zažari, se prične taliti in se tudi brž prilepi na predmet. Če pa konico dovolj hitro odmaknemo, se tok vendarle ne prekine, kot bi pričakovali, ampak teče kar naprej skozi več milimetrov debelo zračno plast, pri čemer nastane vid jemajoča svetloba, ki jo povzroča električni oblok. To znači, da so elektroni spričo visoke temperature v tako naglem kroženju, da jih elektrodna konica pod vplivom električne napetosti kar odmetava v vmesni zračni prostor, ki ga elektroni sedaj preskakujejo z ogromno brzino. Če elektrodna konica ni dovolj vroča, železovi atomi sicer nihajo okoli svojega zakonitega položaja, elektroni v njih pa se tudi vrte. Toda ves planetarni sistem je še v uravnovešenem položaju in to v taki meri, da ga tudi električna napetost ne more porušiti. Šele tedaj, ko je temperatura dovolj visoka, zavladava v atomski zgradbi taka zmešnjava, da posamezni elektroni prav lahko odlete iz nje.

Vzemimo prisposodbo iz našega življenja!

Kadar izstopajo ljudje iz nabitega vlaka na zelo prometnem kolodvoru s preudarnostjo in pametjo, gredo lepo eden za drugim po nakazani poti med tiri. Četudi se medtem na postaji dva vlaka križata, se kaka nesreča ne bo zgodila. Če pa so ljudje razburjeni iz strahu, da bodo zamudili vlak ali se iz bilo kakega razloga prerivajo in pehajo ter pri tem begajo sem in tja, bo eden ali drugi prav gotovo po neprevidnosti »odletel« na sosednji tir, kjer ga bo križajoči se vlak »odnesel« s seboj.

Prav isto se dogaja v naši elektrodni konici.

Elektronski piš, ki prši iz elektrodne konice, se v kovinski predmet, ki ga varimo, zaletava s tako silo, da se predmet spričo teh mnogoštevilnih in silnih udarcev segreje prav do tališča. Jonski veter, ki piha v nasprotno smer, pa udarja ob elektrodno konico in jo prav tako segreva. Zato ostane tudi ona ne samo žareča, ampak se pri tem tudi tali. Ko se na njej nabere dovolj velika kaplja jeklene taline, se ista vsled lastne teže, pa tudi pod vplivom elektronskega toka, raztegne in dobi stik z osnovnim materialom. V tem trenutku nastane kratek stik in jakost elektronskega toka silno naraste. Toda že hip nato ta kapljica utone v talino osnove. Sedaj napetost zopet naraste, elektroni pa ponovno preskakujejo vmesno razdaljo, dokler se ne pojavi nova kapljica. Vse to se dogaja med varjenjem 7 do 40-krat v eni sekundi, kar vse zavisi od vrste uporabljene elektrode.

Odkar vemo, kako električni oblok nastane in kako se pri električno obločnem varjenju elektroda in osnovni material zlivata, imamo tudi precizne instrumente, ki vsa ta dogajanja ne samo registrirajo, ampak tudi merijo.

IV.

Zvar nastaja pri električno-obločnem varjenju prav tako kot pri avtogenskem varjenju: kapljice dodajnega materiala se zlivajo s talino osnovnega materiala v homogeno celoto. V metalurškem pogledu je razlika samo v tem, da pri pravilnem avtogenskem varjenju plinska atmosfera plamena štiti jekleno talino pred škodljivimi vplivi zračnega kisika. Pri električno obločnem varjenju po metodi Slavjanova pa te zaščitne atmosfere nimamo. Zrak, ki se vrtinči okoli električnega obloka, ima prost dostop do jeklene taline, iz katere nam izgori mnogo ogljika, mangana in silicija, pa tudi preostalo železo se nasiti s kisikom in dušikom v obliki oksidov in nitridov v taki meri, da imajo zvari, varjeni z golo elektrodo, le prav malo razteznost in žilavost. Vse te škodljive reakcije pospešuje elektronski tok, ki na svoji poti skozi vmesni prostor zaveda tudi ob kisikove in dušikove atome, ki se prav tako cepijo v jone in elektrone. Ta »jonizacija«, kot pravimo temu procesu, nam je sicer v elektrotehničnem pogledu dobrodošla, v metalurškem pa ne, ker so kisikovi in dušikovi joni vse bolj aktivni kot njihovi nerazbiti atomi.

Da ta pojav omilimo, moramo v električni oblok dovajati kake neaktivne in nevtralne pline, kot je n. pr. argon (novi ameriški Argonarc postopek) ali pa moramo te pline umetno proizvajati z organskimi snovmi, ki jih dodajamo elektrodni žici v obliki oplaščenja. Jekleno talino lahko ščitimo pred dostopom zraka tudi z umetno žilindro, ki zvar med varjenjem pokriva in ki sproti nastaja iz elektrodnega oplaščenja. Poleg tega moramo v oplaščenje dodajati tudi mangan, silicij in titan v obliki ferolegur, ki delujejo kot desoksidanti.

Kaj izdelujemo v ravenski železarni

Po vseh časopisih razglavamo, da izdajamo kataloge in pišemo, vendar je verjetno, da niti v našem okolišu še ne vedo vsi, kako in kaj je z našo proizvodnjo.

V naslednjem navajamo izdelke naših železarjev. Glejmo, da bodo brez konkurence in da bodo v čast, v ponos in v dokaz izrednega podviga jugoslovanske proizvodne sile.

V programu proizvodnje so:

1. *Surova jekla* v SM- in elektro-kvaliteti nad 100 vrst.

2. *Jekleni odlitki* v vseh vrstah jekla naše proizvodnje. — Odlitke izdelujemo po modelih ali risbah. Naša letošnja proizvodnja je že oddana s pogodbami. Za prihodnje leto sprejemamo prijave potreb za količine nad 50 ton pri posameznem naročniku.

3. *Odkovki* — fasonski po risbah v vseh vrstah jekla do kosovne dolžine 6 m, premera od 50—450 mm, v kosovni teži od 100 kg do 3 tone. — Sprejemamo izvenplanska naročila v okviru proste kapacitete.

4. *Valjani proizvodi* v vseh vrstah jekla, ki jih imamo na programu, in sicer: srednji, lahki in fini profili po nomenklaturi za 114 panogo; okroglo, kvadratno in ploščato paličasto jeklo v dimenzijah, ki so v našem programu po nomenklaturi za 114 panogo; paličasto jeklo za: kose, kuhinjske nože, srpe, pile, vzmeti listnate in spiralne, jamske svedre in tehtnice iz ustrežajočega jekla naše proizvodnje. — Sprejemamo izvenplanska naročila v okviru možnosti kapacitete.

5. *Kovano paličasto jeklo* v vseh vrstah jekla lastne proizvodnje, debeline od 50 do 450 mm, v normalnih dolžinah od 3 do 4 m, maksimalne teže do 3 tone. — Sprejemamo izvenplanska naročila v okviru možnosti kapacitete.

6. *Industrijski noži* za vse industrijske panoge (noži za skobljanje lesa, lahki in težki, za rezanje tobaka, za holenderje, za rezanje pločevine, za industrijo papirja, usnja, tekstila itd.). — Sprejemamo izvenplanska naročila po točnih risbah ali vzorcih, kolikor bi bilo še možnosti za izdelavo.

7. *Segmenti in kompletne krožne žage* za hladno rezanje kovin in specialnega našega brzoreznega jekla BRW 2. V zalogi so za takojšnjo dobavo segmenti in kompletne krožne žage $\varnothing$ 463, 610 in 710 mm. — Sprejemamo prijave in naročila za $\varnothing$ 310, 510, 810, 910 in 1010 mm.

8. *Kolesne dvojice* za jamske in gradbeniške vagonete (tip Ka 30 z notranjimi in Kb 30 z zunanji ležaji) za tire od 460 do 760 mm. — Sprejemamo naročila za dobavo v enem mesecu.

Vsa ta umetna zaščitna sredstva lahko elektrodni žici dodajamo od znotraj ali pa od zunaj. V prvem slučaju imamo opravka s srčastimi elektrodami »z dušo«, v drugem pa z oplaščenimi elektrodami, katerih odkritje leta 1908 po Švedu Kjellbergu je šele omogočilo, da lahko tudi ob električno varjenega zvara zahtevamo prav iste mehanske in tehnološke lastnosti, kot jih ima normalno valjano jeklo.

9. *Vozne osi* na končnike in matice vseh tip po JUS-u. — Sprejemamo naročila za dobavo v enem mesecu.

10. *Konjske podkve* vseh tip po znižanih cenah. Imamo zalogo za takojšnjo dobavo.

11. *Jeklene krogle* za cementno industrijo in podjetja barvne metalurgije. — Sprejemamo izvenplanska naročila.

12. *Cilpepsi* — telesca za mletje cimenta. — Sprejemamo naročila za dobavo v enem mesecu.

13. *Listnate in spiralne vzmeti* za avtomobile ter vzmeti, izdelane po risbah ali vzorcih. — Sprejemamo izvenplanska naročila v okviru možnosti izdelave.

14. *Pnevmatično orodje* (nabijalniki, vrtna kladiva lastne tipe ter rezervni deli za različne tipe domačih in tujih pnevmatičnih kladiv po risbah ali vzorcih). — Sprejemamo naročila za kratkoročne dobave.

15. *Mehanska obdelava* naročenih odlitkov ali odkovkov. Obdelujemo po želji grobo ali precizno. Risbe za obdelavo je dostaviti točne. Sprejemamo tudi dostavljene kose v obdelavo.

16. *Termična obdelava* naročenih ali dostavljenih kosov za kaljenje in žarjenje. Termično se obdelajo kosi do maksimalne dolžine 2,5 m in kosovne teže do 500 kg.

Tovarniški znak

Danes smo na čelo lista udarili prvič tudi naš tovarniški znak. Tovarniški znak je simbol, s katerim označujejo posamezne tvornice svoje izdelke in sploh svojo prepisko in reklamo. To je znak firme, hiše, delovnega kolektiva.

Zelo resna je ta stvar in znaki so zaščiteni, da istega nekdo drugi ne sme uporabljati. Tak zaščitni znaki so nam znani, vsaka večja renomirana tovarna ga ima, na primer Litostroj, tovarna Omega ur, svetovne tvrdke Siemens (vidimo na vseh aparatih). Demag in celo na Franckovi cikoriji je tak znak kavni mlinček.

Gre za označevanje porekla izdelkov. Originalno te in te tvornice je samo tisto, kar je kakor koli opremljeno s tovarniško zaščitno znamko.

Jeklarna na Ravnah je tak znak že imela. Sidro je bilo prvotno znak, pozneje pa so ga izmaličili v razne črke. Poslovna zgodovina ve povedati, kako važno je to bilo, kako so ta znak cenili. Nezaupljivi Orient je posebej gledal na te značke. Osvojil je neko kvaliteto, ki ga je zadovoljila ter ni maral druge. Ker pa se na trgu zgodi, da kdo le ponudi svojo robo kot zanesljivo enako dobro ali pa celo kot zahtevano marko in se potem kupec tudi opeče, smo morali naš znak valjati tudi na profile in ga vtiskati na posamezne komade. Muzej na Ravnah ima shranjen tak primer.

Sidro — znak jeklarne na Ravnah — je bila ponosna in čislana oznaka. Sidro — ali moreš priti skozi našo tovarno, ne da bi videl vsaj sto sider, teh krasnih izdelkov in večno lepih simbolov trgovskih zvez sveta — zato smo ga osvojili kot simbol. Iz vrst naših izdelkov je, ponosen je in lep. Dostojno bo predstavljati naše kvalitetne izdelke.

Na naših izdelkih se bo torej pojavila naša zaščitna marka: sidro Železarna Ravne — Made in Jugoslavija — razširjala in varovala renome naših izdelkov.

Roman Kogelnik:

Zapiski iz velikega časa

NOB NA KOROŠKEM

II. BORBE SEVERNO OD DRAVE

V številki 4—6 »Fužinarja« sem v bežnih obrisih popisal borbo Vzhodno-koroškega odreda na področju krajev okrog Uršlje gore, Pece in Raduhe do črte Železna Kapla—Sinča ves in južno od Drave. V naslednjem bom skušal prikazati borbe severno od Drave. Toda besede so preskromne tudi tu, da bi mogel prav popisati zanos, trpljenje in junaštvo borcev za svobodo v osrednji Koroški in na Svinjski planini in bo zato prikazan le bistveni okvir.

Odločnejši partizanski pokret severno od Drave se začne v drugi polovici marca 1944, ko je prišla na področje južno od Vrbskega jezera, vzhodno od proge Borovlje—Celovec ter severno od Drave vse do Beljaka mala četica 15 mož pod vodstvom komandirja Antona Mivška in komisarja Iztoka. O borbah te čete mi vse do časa, ko se je v decembru istega leta priključila našemu bataljonu, ni nič znane.

Julija 1944 je prekoračila Dravo druga skupina partizanov (okrog 20 mož) pod vodstvom komandirja Boja in komisarja Tina. O tej četi morem navesti samo nekaj borb, ki so bile zabeležene v ope-

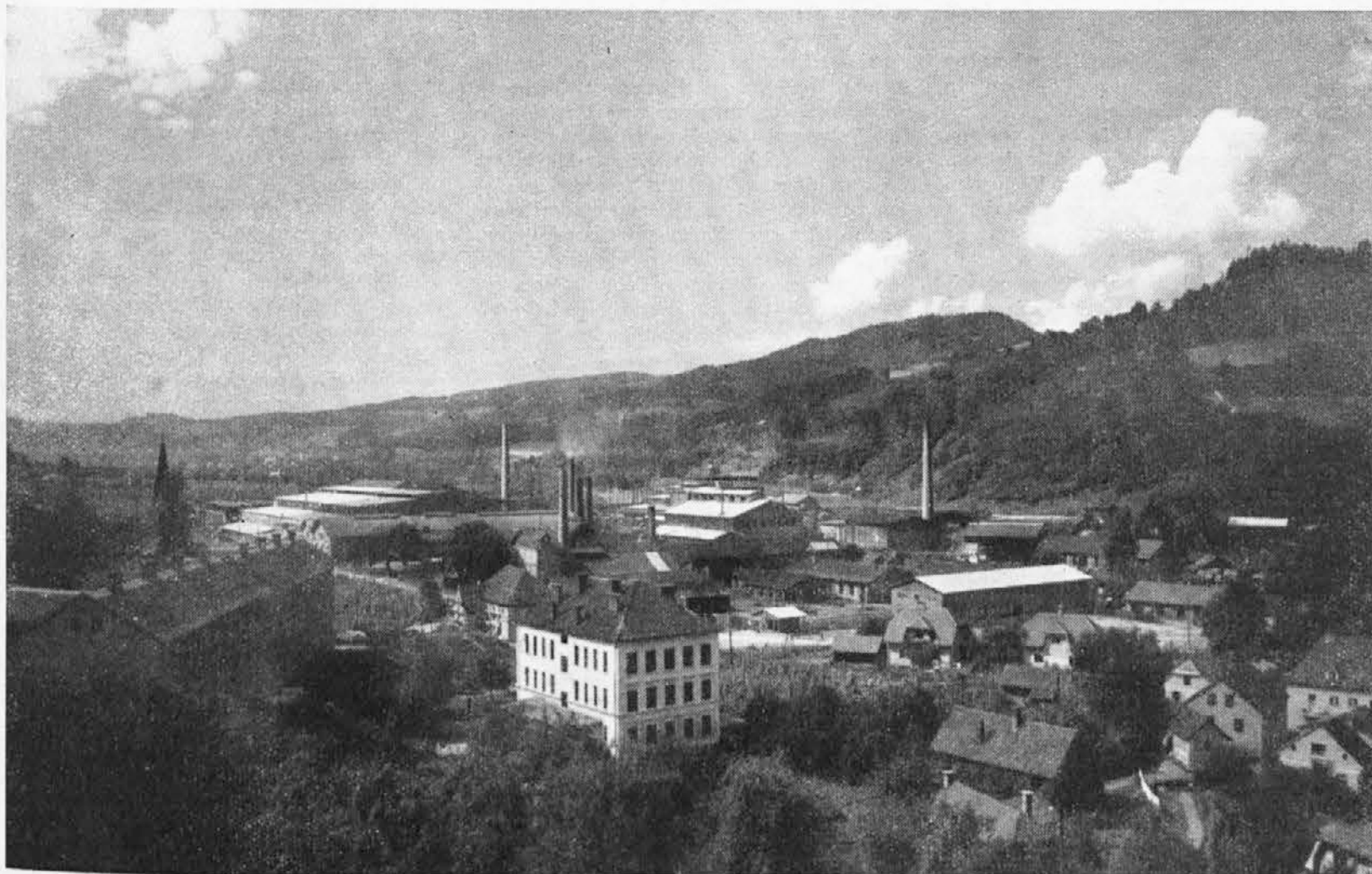
rativnem dnevniku Vzhodno-koroškega odreda, in sicer:

12. julija je postavila Bojeva četa zasedo pri Sv. Ožboltu nad Svincem, v katero je padla patrola Landwache. Sovražna patrola je morala bežati in je imela izgube. 14. julija je Bojeva patrola naletela na močno sovražno skupino pri nekem kmetu na Sv. Ožboltu. Po kratki borbi so naši zaplenili tri puške, dve pištoli in 1200 nabojev. Nekaj dni nato je Bojeva četa razorožila stražarja v taborišču v Grebinju, kjer so bili Italijani. Zaplenjena je bila polavtomatska puška in pripadajoča municija. Istega dne zvečer je imela četa spopad s SS-ovci in policisti. V borbi je imel sovražnik precejšnje izgube, lastnih izgub ni bilo. Dne 28. julija je partizanska patrola požagala 20 telefonskih drogov med Velikovcem in Djekšami, naslednji dan pa je napravila četa akcijo na postojanko Djekše, kjer je bilo 16 mož žandarmerije. Zaplenjena brzostrelka in dve pištoli. Na povratku je četa pri nekem kmetu naletela na Landwache, jo razorožila in pri tem zaplenila 15 italijanskih pušk z vso municijo.

Dne 30. julija je četa napravila akcijo na postojanko Pustrico, kjer je bila Landwache. Tu so razorožili 16 mož in zaple-

nili 16 pušk z municijo. Drugi dan je ista četa razorožila Landwache v Spodnjih in Gornjih Krčanah in Knežah ter pri tem zaplenila 40 italijanskih pušk. Naslednjega dne je sledila razorožitev Landwache na Visoki Bistrici in Mirmiku pri gostilni »Cmok«. Zopet zaplenitev orožja. Da, partizanska borba je bila dvakrat borba, ker so si morali priboriti tudi orožje.

Dne 4. avgusta je Bojeva četa napadla tovarno celuloze nad Krčanami. Borba je trajala šest ur, sovražnik je imel izgubo 6 policajev, četa pa je zaplenila 7 brzostrelk z municijo. Lastne izgube — dva ranjena. Obrat tovarne je bil ustavljen za dva meseca. V dneh 6. in 7. avgusta je četa požagala 20 telefonskih drogov med Sv. Marjeto in Wolfsbergom ter podrla 40 telefonskih drogov med Wolfsbergom in Spannheimom. Dne 7. avgusta je četa napadla patrolo Landwache, ki je stražila delavce pri postavljanju drogov nad Visoko Bistrico. Patrola se je spustila v beg in naši so zaplenili več municije. V tem trenutku pa so pripeljali mimo štirje kamioni policije. Četa je odprla na policiste ogenj. Kamioni so zgoreli in na položaju je obležalo — mrtvih in ranjenih do petdeset policistov. Drugi dan je napravila četa akcijo na postojanke Štihelče in

Jeklarna na Ravnah — pogled proti Brinjevi gori in Strojni. V ta kraj smo jo postavili zato, ker morajo biti na Koroškem lepe tudi industrijske panorame. Tu res ne moreš izdelovati drugega kot samo kvaliteto. Vsi skupaj glejmo, da bo vedno tako.

Vobre nad Velikovcem, razorožila obe postojanki in zaplenila 18 pušk z municijo. Naslednji dan je četa napadla sovražno skupino 120 mož policije. Po kratki borbi je imel sovražnik do 20 mrtvih in ranjenih. Četa se je umaknila brez lastnih izgub. 10. avgusta so Bojevci zažgali na cesti Sv. Marjeta—Wolfsberg dva kamiona municije ter podrli šest telefonskih drogov. Isti dan so razorožili stražarja v vasi Beli potok nad Grebinjem ter zaplenili puško in municijo. 12. avgusta je naša patrula padla pri nekem kmetu nad Krčanami v sovražno zasedo. V kratki borbi so imeli naši dva mrtva. Čez tri dni so naši zopet naleteli na močno patrulo okrog 25 mož. V borbi brez lastnih izgub je imel sovražnik šest mrtvih in tri ranjene. Zaplenili smo dve pištoli in eno puško. Na dan 17. avgusta je napravila četa zasedo ter čakala vojaštvo protiletalske edinice, ki je imelo svojo postojanko na vrhu Svinjske planine, a se je isti večer selilo v dolino. Sovražna kolona je utrpela več mrtvih in ranjenih.

Drugi dan septembra 1944 je četa uničila na Svinjski planini nad 1500 metrov električnega in telefonskega kabla. Dne 13. septembra je prišlo do spopada patrol. Sovražna skupina, ki je štela 35 mož, je imela enega mrtvega in šest ranjenih. Lastne izgube dva ranjena in izguba puške. 19. septembra je požagala četa pri Vobrah 35 telefonskih drogov. 28. septembra je napravila četa akcijo na postojanko Kneža, kjer je bilo 25 mož policije. V borbi je imel sovražnik šest ranjenih.

Dne 14. oktobra je četa napadla kamion, v katerem se je peljalo okrog 40 policistov. Četi se je posrečilo kamion zažgati in prizadeti sovražniku izgube. Naslednji teden je patrula čete izvršila sabotažno akcijo na cestni most med Djekšami in Velikovcem ter uničila most.

Koncem avgusta 1944 je bila poslana čez Dravo spet nova četa pod vodstvom Marjana in komisarja Vinkota. V skupini je bilo 21 mož. Ta četa pa zaradi izdajstva ni dosegla svojega cilja. Gestapovci so četo napadli tik za Dravo ter vse pobili; iz borbe so se rešili le trije. Eden od teh se je vrnil v štab Koroškega odreda z izjavo, da bi po prvem ponesrečenem

poizkusu peljal tja še cel bataljon. Brez izdajalcev ni šlo tudi v tej težki narodovi borbi.

Začetkom septembra je prekorčila Dravo nova skupina 20 mož, ki je imela isto nalogo kot vse ostale, da najde zvezo s partizani, ki so že tam in da razširi partizanski pokret. Komandir te čete je bil Jožef Belin, komisar pa Februar. Belinova četa je stopila takoj v akcijo in okrepila partizanski pokret. Dne 21. septembra je četa napadla sovražno patrulo pod Djekšami. Sovražna patrula, ki je štela 20 mož, je imela pet mrtvih in deset ranjenih. Naši niso imeli izgub. Ista četa je dne 28. septembra napadla sovražno Landwache nad Braitringlom pod Svinjsko planino ter prizadejala policistom izgube. Dne 10. oktobra je Belinova četa naletela na sovražno patrulo, ki je peljala s seboj voz municije. Partizani so prizadejali sovražniku občutne izgube, zaplenili štiri puške in štiri bombe ter uničili voz municije. Sovražna skupina je štela okrog 50 mož. Drugi dan je ista četa požagala med Vobrami in Velikovcem 20 telefonskih drogov. Dne 14. oktobra je prišlo do spopada s sovražno patrulo, močno 16 mož, katerim pa so prišli na pomoč novi odredi policije. V borbi je imel sovražnik osem mož izgube, lastne izgube en ranjen. 19. oktobra patrolni spopad, pri katerem so naši izgubili eno puško. 22. oktobra je sledil spopad s sovražno skupino 50 mož policije med Vobrami in Djekšami. Naši so zaplenili nekaj pušk in opreme brez lastnih izgub.

Že ta kratek čas in ti nastopi kažejo odločen pokret partizanske sile na Koroškem. Gestapovci so lovili sapo: nikjer jih ni, pa vendar udar za udarom.

23. oktobra 1944 je bataljon, v katerem sem bil tudi jaz, dobil zvezo z Bojevo in Belinovo četo, in sicer nad Pustrico in Zg. Krčanami. Bataljon, močan 72 mož, katerega sta vodila Jože Ulčar-Mirko ter komisar Avgust Veršič z zveznim oficirjem pri angleški misiji, majorjem Ciusacom, je stal nad Krčanami že nekaj dni, ker ni bilo mogoče dobiti prej zveze z ostalimi partizani. Bojeva in Belinova četa sta se takrat nahajali na sektorju pod Celovcem, teren pa ni bil znan nobenemu.

Sam premik čez Dravo in na Svinjsko planino je dobro uspel in nismo imeli med potjo nobenih borb. Dravo smo prekorčili v gumijastih čolnih, katere smo nosili s seboj.

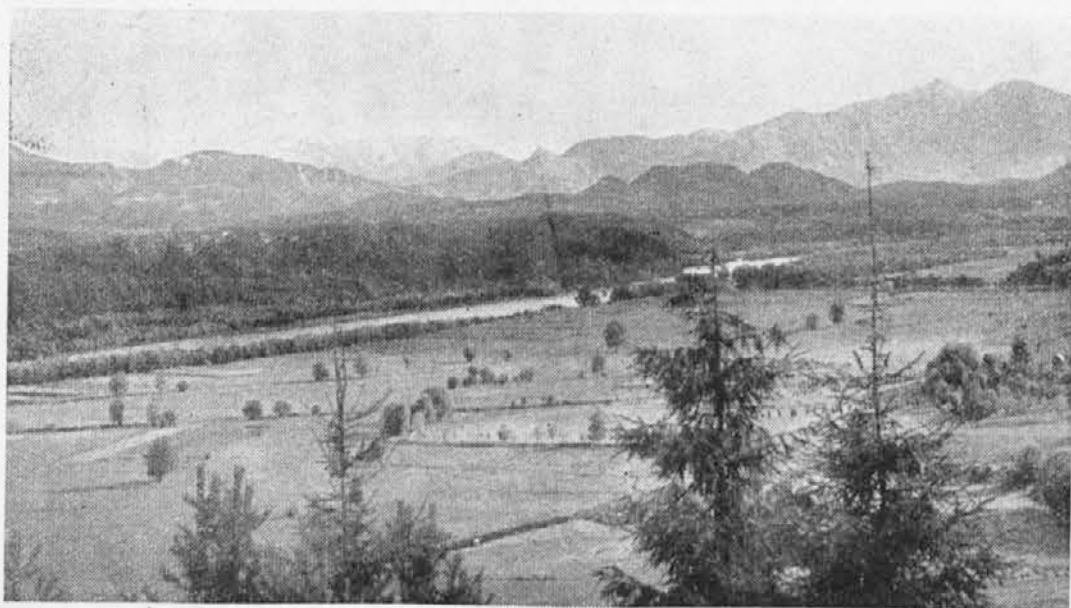
Dne 23. oktobra napade močna sovražna policijska patrula kurirje bataljona Belinove in Bojeve čete. Na ta dan dobi naš bataljon stike z drugimi partizanskimi edinicami. Sovražnik je napravil napad (izdajstvo) nad Golovico pri Zg. Krčanah. Med temi kurirji sem bil tudi jaz. Napad je sovražniku uspel in smo imeli enega mrtvega. Bataljon, ki je bil nedaleč stran, se je umaknil in se pripravil za protinapad. Vkljub temu, da smo se vsi kurirji — bilo nas je šest — po napadu razleteli na vse strani, nobeden od nas ni vedel, kje se nahaja ena ali druga edinica. Sovražnik nas je namreč napadel takoj po našem prihodu na mesto, kjer je bila veza in si nismo imeli časa povedati, kje so naše edinice. Bataljon in omenjeni naši četi pa sta se vseeno našli po enournem iskanju. Zbrali smo močno patrulo, da gre napast sovražnika, ki nas je preganjal. Na istem mestu, kjer so prej napadli naše kurirje, je sedaj napadla naša skupina sovražno skupino okrog 80 mož. Sovražnik je imel izgube v mrtvih in ranjenih, lastnih izgub tokrat ni bilo.

Istega dne smo se vsi premaknili čez Svinjsko planino na drugo pobočje. Med potjo smo na vrhu planine zažgali veliko vojašnico, v kateri je bila protiletalska edinica. Napadli smo še bunkerje in ob likvidaciji vnetega »Parteigenossa« pri Sv. Ožboltu zaplenili eno puško.

Dne 25. oktobra je sovražnik napadel naš logor nad Ožboltom. Nudili smo odpor, a smo se zaradi premoči umaknili. Drugi dan smo nad Vitingom pri »Parteigenossu« zaplenili dve puški. 1. novembra je bataljon likvidiral v Kirchbergu dve trgovini, požgal železniško postajo, ubil SS-majorja in pri tem zaplenil štiri uniforme, dve puški in municijo. Postojanki je hotel priti na pomoč nemški avion, ki pa se je med nizkim poletom ponesrečil, zaglavil in zgorel. 3. novembra je Bojeva četa napadla postojanko v Vitingu. Sovražnik je zbežal iz vasi in imel na begu izgube v moštvu.

Koncem oktobra se je iz vseh edinic — razen iz Mivškove, ki je operirala okrog Celovca — formiral novi bataljon. Nastale so tri čete, in sicer: I. (Bojeva), II. (Brankova in Belinova četa), ki je šla na sektor severno od Celovca z nalogo, da se zveže z Mivškovo četo južno od Celovca in da se čim bolj približa samemu mestu odnosno da mobilizira novih sil. O borbah te čete mi ni znano, vem le, da jo je sovražnik v decembrski ofenzivi skoraj popolnoma razbil. Od 27 mož je ostalo živih samo sedem, pa še od teh so bili štirje ranjeni.

Proti koncu novembra se je pridružila bataljonu tudi Mivškova četa, na njenem sektorju je ostala manjša skupina pod vodstvom komandirja Jožefa in komisarja Pavšiča. Bataljon se je zbral na planini Braitrigel za novi razpored. Bojeva četa, ki je do prihoda bataljona operirala na vsem sektorju severno od Drave, je šla sedaj na ožje področje Djekše, Visoka Bistrica, Zg. in Sp. Krčane, Golovica, Pustrica itd. Mivškova četa je dobila pod-

Drava v Podjuni na Koroškem.

Napad nacistov na našo domovino. Slika kaže trenutek, ko izza Marčićeve delavnice »osrečujejo« hrib Sv. Barbare in Brančurnikovo.

ročje južno od črte cesta Djekša—Velikovec, do Drave in do železnice Celovec—St. Vid. Brankova četa pa je ostala na sektorju, kjer je operirala do sedaj, to je na zahodni strani Svinjske planine. Čete so imele po 25 mož, le Brankova je bila jačja, ker je bila pri njej angleška misija s prej imenovanim majorjem ter štab bataljona s kurirji.

Kmalu zatem, ko je odšla Bojeva četa na odrejeni sektor, je sovražnik nastopil proti njej z večjo ofenzivo. Četa, ki se je medtem ojačala z mobilizacijo Poljakov in Rusov, je utrpela izgubo 32 mož in 10 ranjenih ter je bila tako prizadeta, da sama ni mogla več operirati na odrejenem sektorju. Preostali so se pridružili Brankovi četi, ozebljenci in ranjenci pa so se poskrili pri kmetih do februarja 1945, ko se je večina zopet javila Branku.

Mivškova četa je kmalu po prihodu na novoodrejeni sektor vodila hude borbe in ji je sovražnik stalno sledil in jo napadal, zato se je začetkom decembra umaknila čez Labot na Štajersko in na Kozjak. Tu je ostala četa do marca 1945, ko se je zopet združila v sestavi bataljona. V vseh borbah na Štajerskem je izgubila samo dva moža. Večjih napadov ni imela.

26. novembra so se Brankovi četi pridružili tovariši razbite Bojeve čete. Odslej sem bil stalno s to četo, bil sem v vseh borbah in sovražnikovih ofenzivah na četo. Sovražnik je četo stalno zasledoval in napadal, ker je ostala na sektorju sama, toda odločno smo se upirali. 27. novembra nas je pri kmetu Cmoku nad Svincem napadla sovražna patrola 150 policistov. Policisti so imeli deset ranjenih, od naših pa sta bila dva ujeta. 3. decembra je bil patrolni spopad nad Svincem. Sovražnik je utrpel 13 mož izgube, lastne izgube eden mrtev. Drugi dan je sovražnik po izdaji civilistov napadel naš logor. Napad smo odbili in je imel sovražnik tri mrtve in več ranjenih, lastne izgube eden ranjen.

Sredi decembra se je začela sovražna ofenziva, ki je trajala do božiča. Sovraž-

nik je osredotočil vse sile na sektor, kjer je bil štab bataljona z Brankovo četo. Četa ni bila v stanju zaradi pomanjkanja municije, da bi prevzela borbo, zato se je smotrno umakala. S previdnim maskiranjem je bilo mogoče preslepiti sovražnika, da ni mogel slediti četi. Pri tej ofenzivi je sovražnik našel našo bolnišnico (izdajstvo). Sovražnik je bolnišnico napadel in pobil vse bolnike, le dva tovariša so odvedli s seboj. Po božiču je sovražnik nadaljeval ofenzivo, v kateri je sodelovalo nad 2800 mož Wehrmannschafta in policije. Nastopili so s težkim pešadijskim orožjem. Četa se je uspešno premikala in je sovražnik ni mogel najti.

10. januarja 1945 je sovražnik napadel naš logor nad Visoko Bistrico. Sovražnik je imel izgube 11 mož, lastnih izgub ni bilo. 16. januarja zopet borba nad Vitinjom. Sovražnik je imel nad deset mrtvih. 18. januarja patrolni spopad z Wehrmannschaft nad Bistrico. Sovražnik je imel izgube 12 policistov. Drugi dan je močna sovražna patrola 90 mož napadla naš logor nad Svincem. Sovražnik je imel izgube 28 mož. Pri tem napadu bi morala sodelovati tudi nemška letala, toda istočasno so leteli nad krajem angleški in ameriški bombarderji, od katerih so se trije spustili nizko nad zemljo in pregnali nemške lovce. 20. januarja je sovražnik napadel naš logor nad St. Pavlom v dolini reke Krčice. Borba je trajala pet ur. Sovražnik je imel izgube 30 mož, lastne izgube eden ranjen. Drugi dan je sovražnik napadel patrolo naše čete. Sovražnik je pustil na bojišču šest mrtvih.

Sovražnikova ofenziva je končala okrog 21. januarja 1945. Začel pa je drugo taktiko. Sektor, katerega zaradi strašno visokega snega ni mogel prekontrolirati, je blokiral in zasedel vse najvišje kmete ter nas hotel na ta način izstradati odnosno prisiliti, da bi prišli h kmetom, da bi nas tam uničil. Četa pa je imela shranjene zadosti hrane in sovražnikove blokade ni čutila. Sovražnik je držal zasedo in čakal na nas do zadnjega tedna.

Do sredine februarja je napravila četa velike in težke pokrete po Svinjski planini in v smeri proti Semmeringu. Sovražni oddelki, ki so nam sledili, so nastopali na smučeh in so bili za borbo proti nam posebej izvežbani.

V prvi polovici marca je napravil sovražnik še eno večjo ofenzivo z namenom, da nas končno uniči. Ni mu šlo v račun, da mu četa 40 mož stalno kljubuje ter da širi med avstrijskim narodom partizanski pokret. Žal je v tej ofenzivi na sovražni strani sodelovalo največ Hrvatov in tudi Slovencev, ki so služili pri nemški policiji. Sovražnik se je močno pripravil. Mi smo zvedeli za namero in premike in smo se umaknili z določenega sektorja vedno pravočasno. Ob začetku ofenzive smo imeli spopad s prvimi oddelki in smo jim zmešali smer. Šli smo na skrajno stran Svinjske planine. 12. marca je imela Brankova četa patrolni spopad nad St. Pavlom. Drugi dan je napadel sovražnik z osem sto možmi SS-policije naš logor (izdaja). Sovražnik se je na napad polno pripravil in udaril na četo z vsem orožjem. Okrog logorja je napravil tri obroče, skozi katere naj bi se prebijali. Borba je trajala sedem ur. Sovražnik je imel 25 mrtvih ter okrog 20 ranjenih. Četa je utrpela 11 mrtvih, pet ranjenih in dva ujeta.

Začetkom marca se je vrnila s Štajerskega Mivškova ter Iztokova četa. Šli sta na sektor, kjer je prej operirala Bojeva četa. Prej razbita Brankova četa se je ojačala in pridružila Mivškovi.

22. marca je sovražnik napadel našo četo nad Vitinjom. V borbi je imel sovražnik izgube 11 mož — brez lastnih izgub. 24. marca je patrola Brankove čete padla v zasedo. Sovražnik je imel enega mrtvega in dva ranjena, lastne izgube eden ranjen. 27. marca spopad nad Kirchbergom. Sovražnik izgubil 12 mož, lastne izgube eden ranjen.

Začetkom aprila je prišla na sektor še Pavšičeva četa, ki je bila do tedaj južno od Celovca. Formiran je bil zopet nov bataljon z dvema četama (Brankova in Rudijeva). Formiran je bil tudi nov štab bataljona in za njegovega pom. politkomisarja sem bil postavljen jaz. Bataljon je imel okrog 65 mož in se je odslej zadrževal skupaj.

12. aprila je patrola II. čete požgala na Svinjski planini glavno centralo — posredovalnico med glavnima štaboma Avstrije in ostanka Italije. Prej je bilo v tej centrali stalno do 140 policistov, a tedaj je bila prazna, ker se je posadka selila in bi moralo tja priti drugo moštvo. 17. aprila je patrola II. čete naletela na sovražno zasedo nad Golovico. Sovražnik je imel enega mrtvega brez lastnih izgub. Dne 20. aprila je sledil napad na logor I. čete nad Golovico. Izgubili smo tri tovariše, sovražnik pa je imel štiri mrtve in deset ranjenih. Drugi dan je bil patrolni spopad nad Vobrami. Sovražnik je imel izgube 25 mož, lastnih izgub ni bilo. 23. aprila je patrola II. čete požgala med Vobrami in Djekšami 15 elektriških drogov, naslednji dan pa še 35 drogov. 25. aprila je patrola II. čete napadla dva traktorja, ki sta vozila iz Zgor. Krčan v tovarno celuloze. Traktorja sta zgorela in je imel sovražnik 19 mrtvih in ranjenih. Naslednji dan je

patrola I. čete padla v sovražno zasedo pri Pelingu. Utrpeli smo enega mrtvega. Nekaj ur za tem je druga zaseda zopet ubila enega našega tovariša. Istega dne je prišla tudi II. četa v zasedo in izgubila enega tovariša. Sovražne izgube niso znane. 27. aprila je 250 mož policije napadlo logor II. čete nad Visoko Bistrico. Sovražnik je imel devet mrtvih in ranjenih, naši so utrpele enega tovariša, eden pa je dezertiral.

Proti koncu aprila je sovražnik zadnjič poizkusil z ofenzivo. Zgnal je skupaj vse mogoče formacije. Prav tedaj so se v dolini zbirale razbite sovražne edinice (nemške, madžarske, bolgarske) in iz teh je zbral enote proti partizanom. Sovražne sile so bile skoncentrirane na sektorju Grebinje, Djekše, Visoka Bistrica, Zgornje in Spodnje Kračane, Golovica, Peling in Št. Andraž. Vkljub sovražnikovemu prizadevanju, da bi uničil partizanske enote, ki so operirale severno od Drave, se mu to ni posrečilo, ker je bataljon stalno delal pokrete ter uporabljal taktiko umikanja. Za borbo ni bil sposoben, ker ni razpolagal z zadosti učinkovitim orožjem in ni imel dovolj municije.

1. maja je II. četa napadla postojanko v Prailingu, kjer so bile edinice Landwache in Volkssturma. Postojanka (okrog 25 mož) se je udala brez borbe. Zaplenili smo 5 brzostrelk, 25 pušk, 35 bomb, 5 raket in 3000 nabojev. Drugi dan je patrola na isti način likvidirala postojanko Cmok nad Svincem. Zopet zaplenba orožja. — Istega dne je patrola I. čete likvidirala brez borbe postojanko Visoka Bistrica.

Ob kapitulaciji Nemčije je vodil celi bataljon razen prvega voda borbo za trg Grebinje. Toda v postojanki je bilo še

mного vojske, posebno ruskih — vlahovskih policistov, ki se partizanom niso hoteli nikdar predati. Napad ni bil uspešen in smo se umaknili brez izgub. Dne 8. maja je en vod I. čete zasedel tovarno celuloze nad Krčanami, prav tako smo likvidirali postojanke na Krčanah in v Djekšah. 9. maja je prišla II. četa v Grebinj, kjer so bili že Angleži.

Borci severno od Drave so bili v vseh ozirih povsem navezani sami nase. Dolge časovne dobe smo bili brez zvez z edinicami južno od Drave. Angleška misija je sicer po radio-zvezi izposlovala, da so zavezniška letala metala hrano, obleko in orožje na naše področje, toda vedno je bilo tako, da so se pošiljke polastili sovražniki. Vezala pa nas je vedno in močno naša skupna borba za osvoboditev slovenskega naroda. Partizanski pokret se je širil v osrčje sovražnika, videli so, da se ponosno ljudstvo ne da zasužnjiti in uničiti ter so morali na notranjih frontah zbirati močne formacije. V ofenzivah in spopadih z nami so sodelovali prosluli regiment Treck, 13. policijski SS-regiment in SS-junker šola, ki so imeli v operacijah proti nam izgub nad 400 vojakov in policistov.

Borba partizanske vojske na Koroškem je bila drzen in učinkovit podvig svobodnega ljudstva proti fašizmu, katerega poglaviti program je bil: uničevanje narodov. Nikoli svet ne bo pozabil, da se je naš narod tej nameri tako junaško in uspešno uprl.

V tej časti in morali ter v svobodni domovini je tudi trajen spomin padlim junakom.

Za našim pozoriščem

Ta rubrika, ki je sicer prav fletna, se vleče menda že kar skozi vse številke našega lista. Sedaj bomo to »tekmo« končali. Spoznali smo skladatelje besed, slišali nekaj originalnosti in odločili podelitev zadnjič razpisane nagrade. Prešernove »Poezije« bodo šle pod Uršljo goro k Jerneju. Poslušajte ga in povejte, če res ni on zmagovalec.

Jernej Krof:

ODGOVOR AJNŽIKU

Pozdravljen, pesnik in pisatelj!
Četudi si šele začetnik,
pa verzov novih si skladatelj
in menda boš postal umetnik.

Drugačen bil je Tvoj izraz,
saj Ti le dopisuješ,
a zdaj razkrivaš svoj obraz,
da tudi pesnikuješ.

Najlepša hvala, dragi Dretnik,
ker Ti si prvi se odzval.
Nagrade morda boš imetnik
in nikdar se ne boš kesal.

Jernej Krof:

ODGOVOR IVANKI

Dekle iz livarne,
že slišim Tvoj glas,
odziv iz tovarne,
vse vzamem za špas.

Najlepša Ti hvala
za šegav spomin,
zdaj bodeš spoznala,
sem pesnika sin.

Če bil sem temu kdaj nezvest,
je tu opravičilo:
sem svojemu poklicu zvest,
to vsem v sporočilo.

Predstavit' se mi treba ni,
to storil je tovariš!
a rad bi čul, kako kaj Ti
s pesmijo se baviš?

Nikoli nisem jaz potrt,
Ti menda tožne kuješ.
Samo poglej naš kraj, naš vrt,
da z mano se raduješ.

Ajnžik:

NAŠ KRAJ

Kraja naš'ga, kjer sem se otrok
v zibki drenjal,
bi za nobeno ravan, celino, otok
ne zamenjal.

Redka je v širnem svetu taka
dežela slikovita,
kjer je med sadno drevje vsaka
domačija skrita.

Če ni nesreče in letina presuha,
nam pijače
manjka ne; lahko vrežemo si kruha
in pogače.

Razne pridelaj tu dobrine,
komur volja,
in kraj je lepši, kot so tujine
ravna polja.

Med polji, gozdi, v hrib se
cesta vije,
(nikakor pa računam ne
na »poezije«).

Naši izdelki na zagrebškem velesjeju. Prodaja je mnogo odvisna od aranžiranja razstav ter od komercialne sposobnosti in gibčnosti, a največ od kvalitete izdelkov.

Izdaja: upravni odbor Zelezarne Ravne —
Urejuje: uredniški odbor — Tiska: Mari-
borska tiskarna v Mariboru — Odgovorni
urednik: Avg. Kuhar

Osojnik Marija:

Samorastne starosvetnosti Mežiške doline

Mežiška dolina je samorastna. Dolga stoletja je bila odrezana od sveta in prepuščena sama sebi. Naši ljudje so se ubijali na svojih trdih fretah, fužine so jim pile kri, gozdove jim je pridno plela gospoda, zemlja se je stekala v grofove roke. Kljub vsemu so vztrajali in ostali v tem lepem kotu. Z močnimi vezmi te priklenejo nase ta zemlja in te gore . . .

Vsa ta samorastnost življenja, dela in duše je vtisnila svoj pečat v naš duhovni svet. Način izražanja, predstave, prisposodbe, rečenice, pesmi, ljudska medicina in podobno so sočni, posebni in kleni . . .

Nedeljski popoldan pod Uršljo goro

Kmet izpod Uršlje gore mi je pripovedoval te svoje sanje:

»Sanjavo se mi je, da s'm stopiv ano jutro pred hišo, na vreme s'm mieniv pogledat. Gósta m'gva je bva okovo no okovo. Nčisar ni bvo kuos videt. Na nobárt pa je začeva kópnet, t'k, ko bi jo neki pivo. Pogledam pruoti Gori . . . Ni je bvo . . . K'k'r da bi jo biv duo odnesev . . . Čudno me je stisnóvo pr srci. Ne morte si mislit, kak je biv naš sviet brez nje! K'k bom jaz no mi vsi brez Gore? Rekev s'm si: »Zaj pa nis'm kuos venč živet!«

Ko je svit pokniv, s'm skočiv pokonci, nagvo s'm stopiv na prah. Čudno odéhniv s'm si, ko s'm jo videv . . . Goro!«

In v njegovem domu, tam pod Goro in Homom, so se radi zbirali naši ljudje. Čeprav so znani kot redkobesedni in vase zaprti, to včasih le ne drži.

Pri grči dobrega lesnikovca¹ se razvežejo jeziki. Šimej je pobaral brhko gospodinjo, kaj bo kaj dobrega za južino. Ta mu zabrusi: »Vetrava župa pa m'gve n'tr nalomane.«

Francej, ki »zmirm m're kaj fléuknit«, ga koj reši iz zadrege: »Mi bi pa ráje vidéli, če bi bile štrúle no m'fde pa jezí-kava župa!«

Šimej se čudno rad »počohle«²: »Te mvada nima p'rrašenga jezika, pa jo bomo že zarobli. Čajte, da dečve p'rórjejo, n's nobárt bo pa te pravi vet'r za smieh. T'k goste jim bom riekav, da se bojo kar za črovo múškale. Bote vidéli, kak dovh lemež³ mam!«

Se: »Gvaboko bom sténiv jezik!« »Čudno tovste jim bom riekav!«

Anzej, ki je bil znan, da »na vejke štukle važe«, mu je »mavo zbiv grebien«:

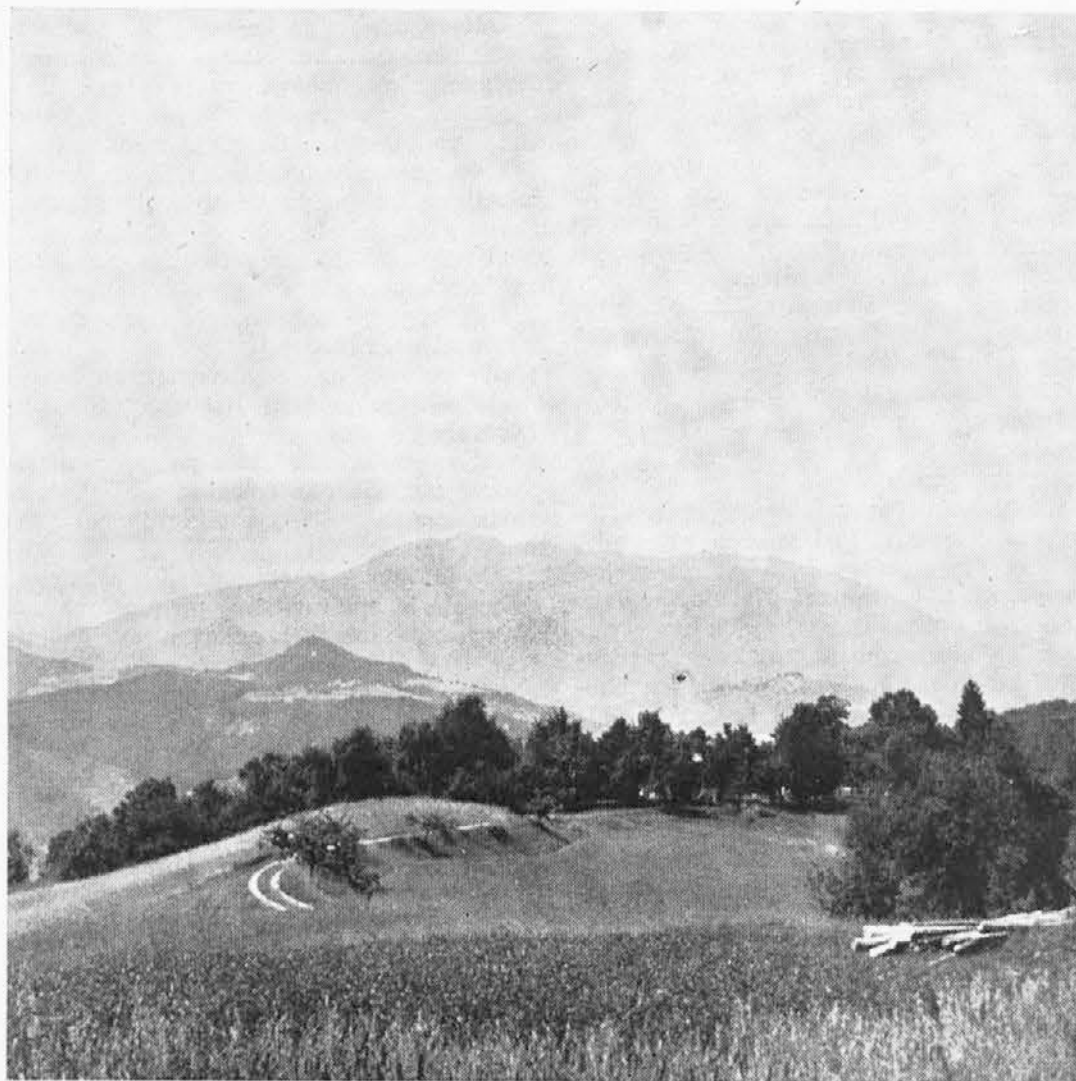
»Tébi gre jezik ko gosi r . . .!«

Se: »Marnješ t'k, da se kar pelá!« »T'k marnje, ko bi koza po dili sr . . .!« Tudi: »Opletajska z jezikom.« »Se pieč na cesti omarnje«, »čelebi tota v an den«.

»Če druga kar, Mojca ti bo déva rinko na bučo!«⁴ »Ji bom že porezav habe!«⁴

Nantej pa ve povedati o njej: »Š'te se ne vóti!« Nobárt s'm jo jaz mev v deli, pa me je kokár umiesva! Bejžat s'm m'rv!«

Tedaj pa se je Urh postavil »ko petéln, ko jutro kliče«: »Tele teléče, ana babéva nas pa že ne bo ujedva, naj se prkaže, zaj smo glih prav nabrušeni!«⁵

»Siva« Peca. Pogled z Brujeve gore.

Foto: Smolej

Potegnili so krepko iz grč, korajžo in moč da naš mošt. Anzej je pomežiknil proti Blažejju, ki se je malo preveč zagledal v Vógvarjevo Leno, in je čudno pokropan sedel v kotu. »Š'ti se pa drži, ko bi mu murke zadi n'tr tišav!«

Se: »Se napravlja, ko bi pelin čvekav (gvodav).«

Šimej je posnemal Blažejjev obraz in vzdihnil: »Lubiezen je bolj móčna ko pa devet bikov, če navzdov vličejo. Bvaži je v suhi dragi ribe nabirav! Š'ti čohan je že venč kje ušete robiv!«

Čohanu rekajo še: p'žgan, hában, r'ban, téri, žúli, ribi, rínti, cek'r, pisk'r, óžgan, hrén, gúri, čóli, k'han, révhan, rézi, mígi, h'rbut, Š'temu pa tiste kovo menka, ko smietje vu-onta meče! Za žensko pa: čúmrga, bánca, čúrika, rávhla, terénta.

Lahkoživki rekamo: ponúdigá, ponóvca, kúharca, fléka.

Anzej pa še doda: »Ko je babéva že natróšena⁶, pa že dobi pašo pr nej! Na cievo košto ga vzeme!«

Blažej je ujel le nekaj besed in čul smeh, vzravnaval se je, se usmrknil, »ko bi žabo vrgev«, in usekal: »Ti mi že ne boš pod nòsom brodiv! Óčeš, da te osmodím bolj pa za zmirom mahnem?! P'f vas m'rjo triji vkup stopit, da mi dóre jut'r rěčejo!«

Za »natepsti« še: po dovjem navožit, na-daját . . ., oslínit, spēčt, obrisat, čm'knit, čáp-

nit, užgát, usút, poknit, uhñit, lísnit . . . Za »ubiti«: upihñit, pretóvčt, stisnt.

Naglo se je zasukal in odšel. Ko so se za Blažejem sunkoma zaprle duri, je Urh vzkliknil: »Duo bi si misliv! Dóro ti jo je oklestiv!«

Za »dobro odgovoriti, nazaj usekati«: Sikanano mu je zat prnesev. Mu jo je kokar utakniv (besedo). V mlin mu je prnesev!

Anzej je pa stopil k oknu in pogledal za Blažejem, ki jo je cepil po bregu.

»T'k gre ko an ustrélen p's, čisto striensko ga nése! Je že čisto na kupu! N's bolj jut're bo počéniv!«

Za »umreti«: počéniv, dr'kniv, pomvátiv, uriezav, zgásniv bo, kopite bo stisniv, nesvo ga bo, vzevo, zmajnkavo, minóvo ga bo.

Po stezi je prihajalo več fantov in deklet. Ko jih je Anzej opazil, so še ostali pristopili k oknu.

»N's se bomo še sukáli! Lejte jo, Barbo! T'k se ti nardi, ko bi jo ábuh kup nanosiv!«

»Pa Mojca je tuj zravnl!« zakliče Urh. »Š'ta truska ma táko te zadno, ko tavžent rajniš kojn! Táko ka ane gare!«

Prihajali so bliže. Na čelu je hodila Trezka, visoka dečva, ki so ji rekali, da bo »nebeškiga petélna čuva«. Bila pa je tudi mogočna »ko kvoca v piskri«. Tako je tudi Šimej takoj našel besedo, ko jo je zagledal:

»Liepa skleda, pa ni kaj vun jést!«

Urh pa mu je pomagal:

»Po pávovsko hodi, pa bo na záreh ostava!«⁷

Že so stopili skozi lopo⁸ v hišo⁹, fantje korajžno, dekleta bolj pomuljeno. Dali so si sreče,¹⁰ se »no mavo popráhali« in že je godec nategnil svoje mehe. Tako nihče ni opazil, da je Francej nekoliko zadržal Julkino roko...

Poskočna javorska polka je ugrela kri. Puobi so juckali, dečve pa pele. Hom in Uršlja gora sta jih čula. Naši znanci so se držali bolj zase, obsedeli so pri svojih grčah in ocenjevali plesalce.

»Š'ti Sentanievc t'k raja: štiribarti prestopi, pa so vsi vógví prehójeni! Negóva plesavka pa t'k hodi, ko bi vrtava!«

Vsak par so pošteno obrali.

Julka in Francej sta našla svoj kotiček, toda besedam teh »ocenjevalcev« se vseeno nista ognila.

»Julka se bo na mrzli vodi opékva, če jo bo š'ti zmotiv! Pisker se ji bi zvrniv, če bi se š'tega obézava! Bo še tínko piskava, pamet si bo kupva! Ne vie še, kake róse bojo prišle, če si bo št'k umiesva.« Pr nih dóma se bo pa tuj kriegl poviez-niv,¹² ko bo ona šva! Francej je prem'hkonož'n, še dovgo kar ne bi biv za pavra!«

»Vigredi se je snudiv okovo Mlinarjevih dečl. Pa je že zvohav, da bo tam brca. Šikano jo je pobrisav, pa Julki jev molit!«

»Negóv te stari je čudno škrpičast!¹³ Ne bo videv nebeškiga žličneca!«

»Kvuč je, kvuč!¹⁴ doda Šimej. »Što nobart ga je že vovivo; sk'r bi biv drkniv! Ani ga modlijo, druji pa kovnejo! Vejko kovo ma,¹⁵ pa zmirm praji, da mu prst ne migle!¹⁶ Što nobart mi je potoživ, da zadnje dinarje za rep drži. Kovter da mu je prekratek, ni se kuos ž niem odét!«

O bogatem človeku: »Doro je pčten!« »Lidi grejo za perjem, samo da te za perje zagrabl. »Oče je že t'žek, oče; pa sin je pa t'k bógat ko p's rógat!«

Dve najbolj korajžni dečvi sta prisedli k tej družbi. Barba, ki »nosi svoj nuos na ponuj, dva črievla pred šobo« in je taka »ko žgrebelj«, je dregnila s komolcem Urha in pokazala na Martina.

»Š'ti se pa drži ko an čoli! Nikol mu ni za raj. Ko bi ga jaz zasúkava, bi rekev: »Mati, cokle dov, jaz s'm v nebiesih!«

»O, veda, ti bi še pájenka podkóvava, če bi ti držav bolj pa če bi ga prvezat móval!«

V nagajivi razposajenosti je vrgla Martinu:

»Puobič, le pridi, Rese boš jedev,
prav rada te mam, pa pomje boš piv,
ječmenave rese pod zidom boš čépev,
poparjene nam! pa miši voviv!«

Ta se je takoj znašel in ji vrnil:

»Pr Smriečn'ki so gare,
pr Pvažníki je vuoz,
ko ma Smriečka Barba
tri kvafre dovh nuos!«

Ko je odpel, ga je Anzej ošvrknil: »Mislili smo, da ti bo mieh pokniv!«

Barbke ni kuos ugnati:

»Ne nucam n'č zefe, Pa ka si jaz maram
ne tóple vodé, za take špoté,
saj hudi jeziki se nizko prikvońim,
umivajo me. pa gréjo črez me!«

Ponosno se je zasukala in šla rajat.

Urh jo je pohvalil: »Póje pa ko murín!«

»Jaz pa t'k rečem: pietje brez bósa je t'k ko pa den brez sonca!« je Anzejevo mnenje.

Najbolj korajžni so se spravili nad Mojco. Urh je prvi šel v žerjavico po kostanj.

»Mojca, sma si še kaj?«

»Ti bi se m'ne votiv?! Saj si čisto vovev! Upipan si ko ábuhava kura!«

Lizika ji pomaga: »Ti bi se m'rv že v druji vodi umivat, da bi jo zmotiv!«

Urha je razkopálo, videl je, da imata zabeljene, mastne jezike in da jima ureže. Sosed ga je žokal:

»Vsakemu si jih nasuv zmirm ciev birn zat. Reči jima kaj g'stega!«

Urh, ki je bil že malo težek, je v dušku izpraznil grčo in dejal:

»Jo bom že na te pravem kraji zavrtav!« Koj je pomeril v Mojco: »Ka pa bazóvc?«

Vsi so prislunhili. Dečva pa ga je čudno skurno pogledala in odšla od mize. Ostali so to opazili in jeli siliti vanj, naj jim o tem kaj več pove.

»Vsake leto je hodva bazóvc trest. Bava se je, da bi splésva bolj pa prezórvva... Na kresno bílo s'm jo sekav pruoti dómu. Kar čujem, da nédo tam pod nihovim g'mnom bazóvc trese no jievno zavija: »Baz bazá, dej možá! Šikano s'm se prmuliv tota... Mojcka je coprava... Nanobárt treši náno z ganka Mlinarči Vuka... Mojca je čudno srečna zaklicava: »Ga že mam, ga že mam, pa še ótep zravn...!«

Poslušalci so se od srca zasmeljali. Urh pa je še pojasnil:

»Viete, Vuka je čuv, da hodi Mojcka bazóvc trést. Pa ga je čudno ževčnost kvava,¹⁷ pa se je prprájiv na gank na otépe,¹⁸ da bi videv coprnijo. Nanobart

pa se mu otépi z dilami vred uderejo in telebne ženín Mojci v róke!«

Sedaj šele je bil pravi smeh!

Bezeg je bil Mojcin občutljiv kraj. Sitno ji je bilo, pa je kar iz kota zaklicala:

»Za túobo se že ne bi metáva, pa če tuj bi hodva do smrti bazóvc trest, da vieš!«

»Zaj že kar venč; te provega si si obézava, ki ti je lópo zamárvav! Čudno si bíva za š'tim! Tutújka ti je že zapeva!«¹⁹

Mojca pa nazaj:

»Meni je te próvobart peva, pr tebi se je pa že venčbarti pieč podrva!²⁰ Kmavu se ti bo droč razsuva!«²⁰

Anzej se je namuznil:

»Mojcka, bom žiher prišev muhe pójat?«²¹

»V štaki jezíkavi župi ni kuos živet! Urh je hujši ko bik, ahtat se ga mrš okovo no okovo, bika pa sámó od priedil!«

Preglasile so jih mehe, zasukali so se ob hotuljski polki.

Danes so se zopet sekali. Nihče pa ne bo kaj za hudo vzell!

Še pozno v noč so se kresale in vžigale pesmi. »Rajali so pa peli pa vušno so se meli!«

Mesec je že stal visoko, ko so ugašale luči in se je izgubljaló juckanje po lesovih. Kmalu so vsi pospali, Gora pa je bdela nad njimi...

¹ Trdega moštu, ki ureže

² pohvali

³ jezik

⁴ ukrotiti

⁵ nasekani, v rožicah

⁶ noseča

⁷ ne bo se poročila

Crna — začetek raven-skih fužin (1774).

Ljudska medicina

Ljudska medicina v naših krajih je še živa. Iz rodu v rod si je skozi stoletja utirala pot. Marsikje še trdno verujejo v njeno moč. Kar je dobrega v njej, bo še nadalje živelo, kar pa je v njej preživeto in škodljivo, se zadelj napredujoče kulture bolj in bolj izgublja.

PORODNIŠKE IN OTROŠKE BOLEZNI

Če orehi in lešniki dobro kažejo, bo mnogo otrok. Če so lešniki polni, so ženske tudi polne. Če ženska bolj na levem kraju nosi, tedaj bo deklica; če pa v križu, tedaj pa fant. Če je noseča ženska lepo rdeča, tedaj bo fant; če pa je bleda in »pegváta«, bo deklica. Noseča ženska si na kvatern teden ne sme obutja mazati, da potem otroku sapa ne smrdi. Ko svinje koljejo, taka ženska ne sme zraven biti, ali morda kri streči; otrok potem tako hrli, pa tako cvili kot svinja, ko testament dela. Tudi ne sme pri pogrebu v jamo pogledati. Če ženska spraviti ni mogla, se je pasjega, mačjega ali pa svinjskega mleka napila. Potem nikoli več ni donosila, razen če si je opekla mladega psa.

Če ima težak porod, jo naj kadijo z divjim korenjem. Hud porod bo, če je ženska čez ojša stopila. Nosečnostnih peg se bo iznebila, če si bo sópila obraz nad vinom, v katerem so skuhalo oženek. Če posteljica noče naprej, skuhamo ajbiša na svežem mleku in privežejo to na »čróvo«.

Če koj po porodu težko obujajo nosi ženska, jo bodo rade noge bolele. Dober pevec bo otrok, če boter pri krstu »za te večji« zvon potegne.

Iz *Mavrelvih »Zdravilskih bukev«*: Kira ženska kne more porodit, moreš od vovjiga žovca, kir per jetreh se kup derži ino zrašeno je, tega mesa posušit, no tisto štupo noter dat na vodi. To žene porod naprej. Je taško, da bi ne pomagala ta arcnija... Ko bi ena žena ne mogla porodit, dóbi en tak moški kikel al srajco, da se je enbart v njej potiv. Ogrni jo na nogo kos bolj pa okoli njej, bo hitro porodila.

Spanje novorojenčka

Če je otrok ob spanje, odščipni ob mraku od praga in pa od okna »ano tresičko«, poberi v treh kotih pajčevino (en kot izpusti!), natrgaj od klobuka dlako, daj vse to na oglje in s tem pokadi pod zibelko. Klobuk pa narobe obrnjenega položi otroku nad vzglavje. Otrok je dobro spal, če so mu dali pod vzglavje makove glavice in zaspanček ali zaspanák. S tošto raje ne kadi, je preveč zaspana. Tri kote »pomédi« (naredi s cunjo kretnje

kot bi nekaj lovila) in »stresi« cunjo na otroka. Plenice novorojenčka moraš po tleh sušiti, po tleh razgrniti in ne obešati, da jih veter ne goni. Drugače dobi otrok hude vetrove. Pri luni ne sme plenice sušiti, da od otroka ne gre zeleno.

Iz *Mavrelvih bukev*: Za ženo, ki ma mlado dete: More fijolčen cvet kuhat pa eno malo večer pit, bo rajši spalo dete.

Božjast (fras)

Če je otroka fras lomil, smo postavili zibelko pod tram, ga zavrtali, tako da je žagovina in smetje na zibelko in otroka letelo. (Primerjaj K.-M. LMKS — ČZN 1927, str. 20!) Otroka smo kadili tudi z očetovim poročnim pušeljem ali pa z materinim poročnim vencem. (Primerjaj K.-M. LMKS — ČZN 1927, str. 20.) Mati naj tedaj hitro nad otrokom precepi nekaj, kar je nosila pri poroki (spodnje krilo, obleko...), otrok se bo koj zavedel. Nad njim so trgali tudi otrokove srajce... Če ga prav čudno fras drži, prinesi tri pesti prsti z groba tistega, ki je nazadnje umrl (če je deklica z ženskega, če je fant z moškega groba), pa otroku to prst na prsi daj! Tako dolgo jo pusti na prsih, da ga spusti! Potem nesi prst nazaj na tisti grob! To trikrat ponovi! Če ga hoče fras lomiti ali če je prav jezast, odlij vode, kjer smo žlice univali in daj otroku to piti!

Zilnek (žilnatni otrok)

Če se otrok preteguje, pravijo, da ima žilnek. Otroka so povili, ga dali na lopar

in ga vsajali v toplo peč. Nekdo je vprašal: »Ka dievaš?« »Žilank dérem.« Trikrat sta tako ponovila. Nato: »Le čisto oderi ga!«

Urok pri otroku

Kadar je gost odšel, smo obrisale otroka z mokro cunjo po obrazu. Urok smo mu zmile. Urok so tudi »dov modlili«: »Bejži, bejži, ti pregrda kri, Jezus je bil prej ko ti. Urakov je devet, jih ni devet, jih je sedem, jih ni sedem, jih je pet... je aden, ni aden, nobeniga ni...!«

Trontamora

Poišči tak kamen, ki je na sredi votel (da je tako zračen!) in ga priveži otroku okoli vratu. Móre ne bo blizu. Mora bo pustila otroka na miru, če položiš nanj »mókat žakelj« (vreča, v kateri je bila moka).

Mrak prinese

Če kdo o mraku pride v hišo, je nevarnost, da mrak prinese in potem otrok ne more spati. Da otroku ne odnese spanja, mora ženska rúto, moški pa klobuk na zibelko položiti.

Jezavemu

otroku béli vse jedi s pasjo mastjo!

Iz *Mavrelvih bukev*: Za podkožne červe per otrokah: Vzemi dobov pepiv inu naredi luh; s tistem lugam skuham arženiga korina inu otroke umivaj, tej bojo vsi červi glave von pomolili. Potim jih dober oberi inu druž s tistem lugam dov umij. Pomaga, pa moraš po hrbto umivat.

Uršlja gora. Pogled s poti na Leše.

Foto: Smolej

⁸ veža

⁹ soba

¹⁰ dali so si roke, pozdravili so se

¹¹ Mnogo solza bo pretočila, če se bo z njim poročila

¹² Izgubili bodo dobro gospodinjo

¹³ in ¹⁴ skopuški

¹⁵ bogat je

¹⁶ nima denarja

¹⁷ radovednost ga je imela

¹⁸ povezani snopi

¹⁹ zanosila je

²⁰ večkrat je že bil oče

²¹ Boter je pri krstu deklice odveč. Pravimo, da muhe poja. Prav tako je z botro pri krstu dečka.

Če je otrok postelj močil

Ko smo kolone imeli, smo mu dali iz svinjskega parklja vodo piti (če je dekle iz parklja svinje, če je fant, iz parklja prašiča)! Veljajo tudi telečji parklji! Pomaga tudi, če mu spečejo mlade nage miši.

KOŽNE BOLEZNI**Srbečico**

so zdravili tako, da se je bolnik umival z belimi penami, ki se naredijo ob dežju v zalivih potoka, ali pa s štorovo vodo (ta se nabere v votlih štorih). Ko se je umil, je naglo odšel, ne da bi nazaj pogledal.

Bradavice

odpraviš tako, da »kurje oko na r'ci« odščipneš pa iz ušes tisto smolo gor napačš, ali pa če hren ali česen stolčeš in na bradavico privežeš. Če si si v cerkvi tedaj, ko si je mašnik roke brisal, tudi ti roke brisal in mulil, so bradavice izginile. Iznebiš se jih, če zadenjsko šteješ in pri tem vozle delaš na niti (kolikor imaš bradavic) in potem to nit pod kap daš. Umivali so si jih tudi s penami, ki se naredijo ob dežju na vodi ali pa z omelovo vodo (voda, v kateri izperejo omelo, ko pometajo krušno peč). Pomaga pa tudi to: Ko se spomniš na bradavice, si roke močno obriši, muli. Če so na obrazu, jih močno podrgni, tako kot bi se muznil.

Kraste

Jajce so na trdo skuhalo. Rumenjaki, lorbekove bobike in tobak so na masti spekli, jo odlili na vodo, da se je strdila in s tem mazali kraste. Natrosili so na kraste moko, ki jo naredo lesni črvi, ali pa ajdovo moko.

Iz Mavrelovih bukev: Za kraste: Eniga kerta zažgat, stovčeti inu jajčni belak na dajat inu kup zmešat, gor na lice obezat ali mazat. Je strašno doru za ti hude kraste.

Oči

Če te oči bolijo, si jih umivaj z »žefnasto vodo« ali pa so si namulili palec, z njim drgnili po očesu in pri tem zadenjsko šteli od devet navzdol. Če ti malenk (bel, krvav ali siv) »gor gre« na očesu, pomaga »dovmodlitev v starem«. Za mrežno na očesu obrajtajo to zdravilo: Črna ali rjavega mačka (mačko) ubij, glavo odreži, jo daj v peč, da zogleni, jo stolči in si to »štupo« pihaj v oko. Pomagala je tudi voda dečka do ena in pol leta starega.

Iz Mavrelovih bukev: Za očise ali slep pogled: Vzami pasji žovč inu sterč vkup zmešaj inu očise maži... — storí en dober pogled!

Ušesa

Na časopisni papir so nakapljali loščeno svečo, ga zvil, vtaknili v uho, na drugem koncu pa prižgali, da se je v uho kadilo. Dečka, ki je bil že čisto gluha, so ozdravili s tem, da so črne češnje na mleku skuhalo in si je potem ušesa nad tem »sópjav«. Cele kose strjene krvi je to ven potegnilo. Proti trganju v ušesih je bezgov ali pa orehov mah v kisu namočen, ki so ga privezali na tilnik.

Iz Mavrelovih bukev: Za tiste čerwe, ko sam v ušete lieze: deni tešč sline v ušete, tiste ga umori inu ga ven vrže... Za naglušnost zapeci sladkiga janiža v kruh in ga naveži kos na uho.

Zobje

Za zobobol so jemali v usta smrekovo oglje na vodi. Borove kloce so v kisu skuhalo in s tem izpirali usta. Da te ne bodo nikoli zobje boleli, si umij zmirom najprej roke, si jih obriši, potem si šele umij obraz. Obuj in sezuj si vedno najprej levo nogo. Pred Sëntjurjem pomaga tudi, če v črnega polža ugrizneš.

Iz Mavrelovih bukev: Kadar te zobje bolijo, dobi mračnika ino ga v eno coto zaveži ino sroviga stovči, vse ukup posuši ino hrani. Kader te bojo zobje boleli, pa tiste cote odreži no pokadi, te ne bojo več boleli. Al pa v coto dej pulfra ino noter v žganje namoči ino gor na zobe daj. Žabo v vodi kuhaj ino si vuste zmivaj... — je za zoboboli doru. Vzemi en pajsji zob, ga posuši ino stovči da bo štupa ino s tistoj štupi zobe ribli.

Ena skrivna rieč, da ti moreš en zob brez železa von dobit:

Dobi eniga zeleniga kušerja, dej ga noter v en pisker, da ni lošen, zadelaj ga dov, da ne bo sopuh von šov. Postaj ga noter v ano toplo pieč, naj (pusti) ga nótne, da bo sa ti zdelo, da je ži kušar hin al felan. Postaj ga von, da se ti shladi, potim naredi na pokrivavko za en grah velko lukno. Noter per tisti lukni spusti en unc, to je dva lota šatboser ino en lot tiga narmonočnejšiga žganja, pa mora bit poprej kup zmešano. Potim zadelaj z anim jilam (ilovico) tisto lukno dov, postaj ta pisker vo ogenj tak dolgo, da sa ti zdi, da je kušar zažgan. Potim naj (pusti) shladit ino vzemi von ino stovci notre v anem lesienem movžerju ino hrani na en suh kraj. Potim kir te bo en zob bolev, ali da bo tādliš, tak vzami tiste štupe inu naribli glesne zravno tiga bolniga zoba. Meso se bo odločlo, ga boš lahko von potanu.

Še an drugi furm za zobobole: Kader na tem kraju bolijo zobje, da uho z anem gorečem železam smodi!

Lasje

Iz Mavrelovih bukev: Za lasi rastit: S kertavoj kervjo se po goli glavi maži, pa bojo rastli; al pa si dobi enu žabu, jo zažgi živo v anem pikri, naredi eno štupo, na glavo trosi ino ribli. Tudi za lasi rastit: Vzami enu zajčjo glavo, jo zažgi, naredi eno štupo ven, jo z jesihom zmešaj ino glavo maži!

NOTRANJE BOLEZNI**Katar**

Če so koga prav prsi bolele, smo vzeli od tobaka papir, pa loj gor nakapali, z iglo luknjice napikali in mu to na prsi privezali. Če otrokom hrušči v prsiah, daj v prazen lonec oglje in s tem po prsiah skrižem vlačí (trikrat). Oglje bo sprva takoj mrtvo. To moraš ponavljati tako dolgo, da bo živo ostalo. Pljučnico so zdravili tako, da so v sveže mleko zametli jajce in malo mišnice. (Če si hotel postati močan in lep, so svetovali vsako jutro malo mišnice na maslu.) Za oslovi kašelj je to zdravilo: Posušene in zmuljene oslovске dlake daj bolniku v mleko. Za sušico priporočajo od rjave kože mleko. Če ti hrušči v prsiah se svoje vode napij.

Iz Mavrelovih bukev: En flajšter za kašelj: Vzami zeleni brančur ino smrekovo

smolo no orehovo zdernje, vkup stovči no med plečjo perveži, al pa na želodic, je tude dober ta flajšter, da moč dobi.

Za kašelj arcnije: Opeči čebuva na voglji ino noge na podplateh maži ino zjutraj na teše ga jej — pomaga!

Bolezni v grlu

Grlo so zdravili tako, da je bolnik nosil neko travo na niti okoli vratu (imena trave nisem mogla izvedeti). Če te boli v grlu na levem kraju, si obveži okoli vratu narobe obrnjeno, še od noge toplo, levo nogavico; če pa na desnem, tedaj pa desno. Nekateri so mnenja, da imajo »regino« (angino) v grlu, zategadelj si regine (dalije) opečejo. Na vrat si dajejo mrzle obkladke ali pa vroče obkladke iz sene-nega droba. Za otekline na vratu pomaga volovje blato. Gorčica te ne bo drla, če boš kruh jedel, ko boš šel na veliko potrebo. Pomagalo je tudi to: Neža, ki ima gorčico, reče: »Gorčica me dère!« Trezka ji odgovori: »Drek te dère!« Tako trikrat. Nazadnje Trezka zaključí: »Naj te pa dère taj!«

Iz Mavrelovih bukev: Za gerloboli: Vzami bazove skorje od korenin ino v kozjem mlíci skuhaj. To gor obveži — pomaga! Za škripalco al kriglo ino suho gerlo: Dej na noč pod jezik eno zderno mire.

Golša

Splošno znano je, da so si mučkali »krofe«, ko je bil mesec v mladem. (»Kar gledam naj raste, kar mulim naj se suši!«) Pri blagoslovu v cerkvi so »dovta žligali krofe«, ko je mesec dol jemal. Osmodili so šolsko gobo, jo dali pod jezik in jo pustili tam čez noč. (Gobo so ocvrli tudi na masti.) To suši golšo. Kadar je mlad mesec, sedi na tla, ko ga zagledaš. Na tleh zagradi kar ti pride v roke; s tistim trikrat podrgni golšo in govori: »Kar vidim naj raste, kar ribljem se naj pa suši!« in vrzi tisto reč čez rame. To trikrat ponovi.

Iz Mavrelovih bukev: Za krofe mazat: Moko kuhat v vodi aniga mladiga publiča. Za krofe: Bob v smolo namešaj no gor obeži. To sceča krofe.

Bolezni na prebaviilih

Če se je kdo preobjedel, so ga nesli v »rēzen stov« (škajdrovc) in ga tako dolgo tlačili in mučkali vanj, da je začel sapo spuščati. Za »črevobolo« so beljak z galunom zmešali in ga na zapestje privezali, rumenjaki pa na trebuh namazali. Proti črvom (hudim, krvavim) je edino zdravilo voda, ki jo iztisneš iz svežega konjskega blata (vodo je treba piti!), ali pa rumeni hmeljev prah.

Krč v želodcu so pogosto »dovmodlili«. O tem pripoveduje Mlinarica, ki je bila še pri svojih 85-ih letih razpoložena in šaljiva, sledeče: »Krč v ževodci s'm meva. Ana babeva mi jih préšva dovmodlit. Gúndrava je nad meno. Što sem čuva: 'Hudi krč, idi, duomu, krčeva hiša gori!' Jaz pa taj prajim: 'Ka pa, če ne gori? Bo pa zad prišev, taj bo še odélvav n'tre po meni!' Čudno me je jeva kriegat, da se norce gonim!«

Če te zbada ob strani, pomaga to: Kamen, ki tiči na pol v zemlji, na pol pa je zunaj, izderi, pljuni v luknjo, in daj kamen nazaj. Ženska si lahko tudi vogel

predpasnika zatakne na tisti kraj, kjer jo zbada.

Iz Mavrelovih bukev: Za grižo: Piberc koren, kumino, star sir, preperele stare meso — to vse skup skuhaj ino popí! Kadar ta zadna čreva von leze vzami črniga kabra ali mavrona ino ga stovči. Kuhaj ga v anem oleji ino maži gor po zadnici.

Trot (kolika)

Če imaš trota, se napij ovčje »scanine«. Te bo kar spustil. Ali pa si skuhaj suhih češpljev in jih osoli.

Iz Mavrelovih bukev: Za hud trot: Dobi povdrugi ovčji lorbek ino ga noter dajej na vodi. Al pa očes da ga umoriš, na veliko noč zjutraj se scaunce dvebarti napij.

Protin (vergift, trganje)

Protin so »dovkuháli«. (Če je stopil človek na mesto, kjer so se živali »mrhá-rile«, je dobil tisti protin.) Mlinarica pripoveduje: »Nobart sem v kletišnijo mleko nosiva. Ko te zadnjobart nesem, mi je glih tak bovo, ko bi mi nédo med plieče ano pieč vrgev. Prešva je ana stára babéva. Na čròvo s'm mrva lečt, s prtom me je odenóva. V pisker je dava pet peči, pola je pa pisker vačva po hrbti dovta. Ko te petobart poténe, sem lópo čuva, da je žaba zaregláva v piskrú. Babéva je rekva: 'Žabjega si meva.' Čez no mavo pa čujem, t'k ko bi tica shabáva. Ona druž reče: 'Še vuftni je tuj biv!«

Kmetica izpod Gore, ki ji je protin v kolku že nogo »ven vrgel«, je ozdravela tako, da so na žive mravlje v kadi vlili vrelo vodo in dodali tri »žilnate peči« (kamenje iz vode, ki ima žile). Bolnico so vso ovili, bolni del telesa si je »sophala« nad tem. Za trganje je pomagala baje tudi voda, s katero je oblił mežnar sv. Boštjana v oltarju pri Jakobu v Koprivni. Ženske ne bo bolel križ, če si bo vsako leto ob prvi žetvi ovila šest slam v obliki križa okoli bokov, tako da bo vozal na križu. To naj stori, ko bo polдне zazvonilo. Proti bolečinam v križu vedo povedati to zdravilo: Macesnovo žagovino je treba z domačim kisom spariti (opražiti), to posušiti in na križ privezati. (To zdravilo pa lahko uporabljajo samo moški, ženska pa samo po meni, drugače bi se ji križ ne razklenil več.) Kogar rado v križu boli, naj si pomaga tako: Ko prvič zagrmí pred Šentjurjem, se naj trikrat, kjerkoli je že, po tleh povalja. Trganje izgine, če nosiš vedno pri sebi divje koštanje.

Iz Mavrelovih bukev: Za protin racnóvat: »Jaz kne bom štrihov te noge ino ta trup, jaz bom le štrihov vse protine in protinke. Kod sta vidva dobljena, al sta dobljena od vufti, če sta dobljena po cestah, či sta dobljena pri vozih, če na razpotji, či sta v pojaki, če sta od hudiga duha, če sta od ognja, če z pvanine al doline, če sta od skalovja in pečevja — bodita dobljena kir hočeta — pojdi vun ta skurnoba, pojdi vun ta skurnoba s teh firmanih glidov, s teh žegnanih kosti! Jaz vam kne dam prej odloga, da morte jiti vun par teh černeh nohtih. Amen! (dovmodlitev!)

Vročica, mrzlica

Proti vročini pomaga, če od mleka pe-ne in smoljevo olje zmešaš in to na vrh

NEKAJ MESTNE STAROSVETNOSTI

Grofje se vračajo v Guštanj? Ne, brucovanje na Ravnah. Nastop zelenega carja in povorka študentov.

glave privežeš; ali pa če »špehovo« kožo na podplate daš. Vero imajo, da pomaga moškemu proti glavobolu, če trikrat v klobuk pljune in ga nato na glavo da, ženski pa, če trikrat na dlan pljune in se potem z njo po čelu obriše. Sol, žegnan les in vodo so na oglje dali, s tem cunjó pokadili in si jo nato ovili okoli glave. Lesnikov mah so si vezali na zatilje in sence.

Če mrzlica trese, tedaj suho brezovo listje s svojo vodo poškopri in si to okoli reber obveži. Da te nikoli ne bo bolela glava, moraš zmirom najprej roke osušiti, potem šele obraz. Urok se te ne bo prijel, če si boš »spodnji kikel« narobe oblekel. Če se te je že prijel, naredi v ustih trikrat križ z jezikom in trikrat izpljuni.

Iz Mavrelovih bukev: Za merzlico: Rakove očese stovči ino jagodove trave

stovči, zaft ven sprešaj, poprove štupe gor potrosi, no popí! Še ena druga rič za merzlico: Vzami vun iz jajcata tisto lupino in jo na tej levi roki gor na mezenec perveži ino jo naj gor 24 vur — tako bo merzlica prešla.

KIRURGIJA

Krvavitje

Kri se takoj ustavi, če privežeš moškemu na rano ženske dlake, ženski pa moške. To stori tako, da bolnik ne ve, kaj si mu obvezal. Če kri močno teče, deni na rano dvadinarški novic in ga z obvezo pritrdi. Prav tako, če daš na rano zmuljeno škoreco ali ósca. Na svežo rano so dajali svežo prst. Domač prt »nacifaj« in na rano priveži. Na udarjeno mesto polagajo ovčji loj in med. Krvavitev iz nosa ustaviš, če si obvežeš sredinec.

Krvavitev porodnice: čebulo prereži na pol in daj ženski v vsako roko eno polovico; ta jo naj močno drži s palci pa fige kaže — prenehala bo krvaveti! Pšenične otrobe so povodili in z njimi grelj trebuh.

Iz Mavrelvih bukev: Kadar z nosa kri teče, vzami čebvo ino ga speči ino v vsako lukno nu malo vtekni.

Za kri ustanovit: Zažgi ano žabo v anem piskri, jo drobno stovči, da bo štupa ino gor trosi kjer kri teče.

En kujšen mitel per anej ženski kri ustanovit, kader sa je cvelko ofna, kadar že ničisar ne pomaga:

Vzami eno železno lopato al motku — bolj je jakléna, boljši je. Dej tiste kervi gor na lopatu al motilko, derži jo gor nad ognjam, da se posuši, jo zdrobi ino daj tisti ženski lizat an tolko, kaj z dvema prstama nabasat moreš — bo boljši! Inu kader per anoj kimpaterci cvelko kri gre, da sa je bat, da bi cvelko istekla, tak vzemi od njene kervi tisteh proklov ino posuši koker je rečeno ino daj njej tiste štupe lizat, da vedela ne bo — sa ne bo gravžalo. Čel pa štupe ne more jest, tak ji pa na vini noter daj! Pa na belem vini moreš dat!

Za rane: Kader bi se an človek ustrelil, to belo lilijo na rudečo gartoržo, laneo seme v laškem oleji kuhaj no gor vezaj.

Za stare ino gnile rane: Vzami zajčjega dreka, ga v jesih dov vdela, da bo en flajšter ino na bolečino devaj!

Za rane ofnat: Spusti pajka, ulí noter laškiga olija ino ta zeleni grinšpan ino stori žavbo.

Sajn

Na zatilje si priveži orehov mah, v kisu namočen. Šajn so tudi s plavimi trakovi kadili. Na oglje so dajali pajčevino, jezevo kožo, osji mehur, črno olje, sladkor, les od praga in s tem kadili obraz. Pomaga tudi divjega zajca mast ali pa njegova koža, ki jo še toplo na oteklino privežeš.

Oteklina, ozeblina, opeklina in pajsjak

Tvor hitreje dozori, če privežeš najj »mišnico« (mušnico). Tvor razžene tudi smrkelj.

Ozebljene ude drgni z zmrznjeno belo repo, z vranjimi možgani ali pa z gnili jabolki.

Za prav hude opeklina najbolj pomaga črna ovčja volna, ki jo pritisneš na rane.

Za pajsjak je koža žolča. Nekateri sčevkajo ržen kruh, sladkor in med in to privežejo na obolelo mesto.

Črv, rak

Črva v prstu umoriš tako, če pred Šentjurjem krta z dvema prstoma tako dolgo tiščiš, da ga udušiš. Kakor dolgo si krta dušil, tako dolgo še črva s prsti drži. Poginil bo kot je krt.

Za odprte noge so priporočali spečenega vrevarja (bramorja) privezati na rano. Da ne dobiš raka, speci stenice na olju in si s tem maži rano.

Iz Mavrelvih bukev: Za to belo bolezen ali raka: Vzami eno krotu ali več, dobi pisker, dej krotu v pisker, pokrij to, nesi, de bo pepiv, pole s tem pepevam trosi.

En kujšin mitel za raka pregnat: Zapri enu mačko v enu kamru, najboljši bi bilo, da bi jo zaperv noter v eno kašto ali kišto ane dni ino je kar jesti dat, da se prav von saserje, kar popré sne. Potim pometi zauber von kar je nasrala ino daj ji živih rakov za jest. Potim kar bo tistiga dreka nasrala, ga vzami ino posuši, zdrobi, da bo štupa ino tisto dvebarti na dan gor trosi.

Se en mitel: Vzami od aniga falaniga ježa kust, pa mora sam falat, kar (: ne) ustrelt — tej ne velá. Posuši tistu kust, jo stovči, da bo štupa, tisto štupo potrosi gor na an vovnat blek ino gor devaj — umori raka!!

Kila

Drevo je treba zacepiti v razvejišču, rano namazati s staro mastjo in jo lepo obvezati, da ne more dež zraven. To naredi nekdo brez vednosti bolnika (drugáče zdravilo ne bi pomagalo), in sicer na moškem drevesu, če je bolan moški, in na ženskem, če je bolna ženska. Z isto mastjo je treba nato namazati bolno mesto na človeku. Ko se bo rana na drevesu zacelila, bo tudi kila izginila. (Glej K. M. LMKS ČZN, str. 108!)

Zdravijo tudi tako, da si mažejo kilo s totrovim oljem ali pa si privežejo nanjo pečenega »čomorádnika« (močerada).

Če je koga krč držal v udih, so bolno mesto ovili z rdečo »cimparsko žnuro« ali pa navezali rjav tobačni papir.

Iz Mavrelvih bukev: En dober mitel za pruh: bodi per starih al mladih ljudi pomaga gvišno. Je skušano večbarti. Vzami orehoviga oleja kolker ga nuca, dej ga noter v zauber glaš, potem dobi štiri žive kušerje, al dva sta tudi dojusti, jih dej noter da se utopijo al pa poginejo. Olej more za dva persta čriez stat ino na sonci al pa če sonca ni, pa per peči štirideset dni pustit stat. To moreš kušerje skus eno sito precedit ino v en glaš hrani za nucanje. Potim pa moreš črieve na pruhu noter zad stlačit, ruse dov obrit, tiga olija vzet noter v eno plehóvnasto žlico ino kar narbol toplo terpet moreš pa s perstami rahlo mazat...

Opomba: »Mavrelove bukve«: našel jih je sedmošolec Rac iz Šentanela pri Mavrelovi Tilki v Dvornikovi bajti. Pisal jih je večidel Žirovnikov Tiče.

BOLEZNI ŽIVINE

Urok

Pobrali smo v treh kotih pajčevino in jo z žegnanim lesom in križki, ki jih najdejo na tleh, dali na oglje in s tem kadili živino.

Če je svinja uročena, so krilo v tri »favde« prijeli in jo »opáhali« trikrat od glave dol; če pa je bil prešič, pa prav tako z moškimi hlačami.

Gobe pri živini

Često jih imajo krave na vimenih. Zdravijo se tako: Navežejo nit na levi rog, jo potegnejo po levem kraju do repa in nato po desnem kraju nazaj na desni rog, odtod do levega. Tako so kravo zmerrili. Nit vzamejo potem s krave in jo devetkrat preganejo, prekrižajo z njo gobo in pokopljejo nit pod kap. Ko nit segnije, tudi goba »pade«.

Če ima krava kopitnico (vetrnico, trda vimena), je treba trdo tri »faude« na krilu prijeti, trikrat močno pahnuti na opank proti vimenu in se tretjič močno zasukatí proč.

Krava zadržuje mleko

Opeči ji dva ali tri mračnike. Vendar to vsakdo ne priporoča, ker potem krava mleko toči, ko določena ura pride.

Če junica (provesnica) mleka ne da, ji nad križem v rešetú mleko sodi, tako da ji po hrbtu teče.

Če se krava »poravna« kar hitro, iz treh njenih seskov po trikrat »štrunkni«, pa mleko z rodosejo sodi nad križem. Moreš ga ji tudi z roko zaribati v križ.

Nadušljivemu konju

so črnega polža večkrat v »came« privezali, tako da ga je počasi izsesal.

Ovca si je nogo zlomila

V hiši (sobi) so obvezali stolovo nogo (klopi), nogo ovce s staro mastjo namazali in nič ovili. Noga je zacelila.

Gosenica (ósenca) pri govedu

Zareži trikrat na opank okoli kopita goveda drn (nogo zadenjsko prestavlja!) in vse tri mere natakni na plot tako, da je zemlja na vrhu. Ko se to posuši, izgine tudi gosenica.

Putogram pri kurah

(kuro meče, zvija, putogram jo »grabi«)

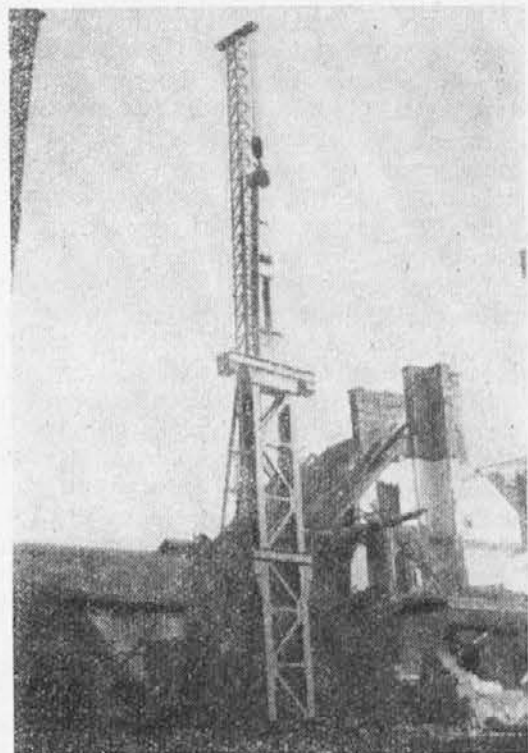
Pod kolenom ji zavežejo zanko na tri vozle in pustijo tako devet dni. Če je še ni spustilo, naredijo zopet tri vozle in pustijo devet dni. Vse ponavljajo tako dolgo, da ni bolje.

Če kuri otečejo noge (posebno pozimi), jih obvežejo z rdečim suknom.

Kačji pik

Če kača useka živino, je dobra stara mast ali pa če kruh »dovpomodliš« in ga ji daš.

Da rana celi po piku modrasa, zelo pomagajo obkladki toplega kozjega mleka.

Staro podiramo in gradimo novo.

Zbadljivke, zabavljice, camarske in druge pesmi . . .

Radi se zasučemo ob poskočni hotuljski, javorski ali pa strojnski polki. Spletli smo si mnogo ovsetnih pesmi ter drugih zbadljivk in zabavljic. Ob nedelih, steljerajah, posebno pa na ovsetih jih pojemo . . . Biti moraš znanljiv in ne zamerljiv . . .

OJ, TA PREŠMENTANA LUBIEZEN . . .

Me pika, me bode,
me gvavca boli,
se puobič prkaže,
boliezn mini.

Brez bievga papirja,
brez tinte črné,
sem zapisav jaz dečvo
v mojo srcé.

Što dovta no mavo
je 'na praha zorana,
je najna lubiezen
t'k gosto nasjana.

Kodú no kudú
je štuo praho oráv,
da je najno lubiezen
tak gosto nasjav.

Moj puobič je liep
ko najgol cveteč,
se mi v srce je vsadiv
ko trnič bodeč.

Rožca te pvava,
men' boli gvava,
se m' je dečva moživa,
oj zaj jo pa griva.

Kir je ožéjen,
je v zakon zaklejen,
kir ženka ima,
more biti doma.

IZBIRAJO SI . . .

Tisti je moj,
ko za mizo sídi,
ma ruse pod nosom,
na smiech se drži.

Le povejte mi vsi,
ke moja dečva stoji,
pa prpélte mi jo,
da bom rajat šov z njo.

G're na Gori
s'm tičke voviv,
s'm pa hvačke nastajiv,
s'm dečvo dobiv.

Ce boš mi obljudiv,
da boš me uzév,
ti bom hvače kupiva,
jih bodeš vesev.

Anga puoba jaz mam,
ga ži dovgo poznam,
je nih brznh lidí,
ko se ták rad smiji.

Cimpraka poje
pa kvamfa cinglá,
kirga drujga jaz nuočem,
ko cimpermana.

O PUOBIH IN DEČVAH . . .

Ni lepšiga zeléja,
ko hrastov lupín,
ni guoršega puoba,
ko moj Anzej je ž nim.

Na Gradiški gorici
ana roža cvati,
ko je Nančka te gurši
v Hotuljski vesi.

Šta dečva je liepa
k'je krape pekvá,
pa še gurši bi bva,
ko b'mi dava 'na dva.

Pušelc prpéva
bom mavo na kraj,
prelubi moj puobič
le vun me ne daj.

Jaz pa moj špan
sma lumpa oba,
on piže po dnévi
jaz cieve noči.

Hvače maš strgane,
jopič razrájskan,
s punčka pa pavc moli,
ves je óplajskan.

Je dečva gorjánska
pa poubič dolánc,
je dečva šparóvna
pa puobič pijanc.

Zatuo stare mamce
rad rajat pelam,
na stare jih liete
vahko za hvače fodram.

Mlin pa tak méle,
da vse se kadi,
po grabni pa puobič
žabe vovi.

Farške deklete
bojo tada lepé,
ko bojo čriešne cvatéle
pa gruške mehke.

Šteka na vesi
zmirom m'gva tiši,
ko so puobi glih taki
ko 'ni kvóbušnikí.

Na Počévozem dvoru
'na voda curlá,
ko Počévoza Lena
zmirom labra.

Na Gradiškem dvoriši
je puobov an šop,
je pa Tievži med niemi
ko an tatrman širok.

Na Jemljóvi gorici
'na srajca visi,
Mojcka pa misli,
da jen šocej stoji.

Na Strojni mam anga,
v Podgori mam dva,
Strojnski pa struca
Podgorska oba.

Na Stelnikovi gorici
pa raste metlika,
k' je njihova Nežka
tak huđ'ga jezika.

Te vanski jen šocej
je biv an fik fak,
te lietošna šluta
je ravno glih tak.

Prešmentani puobič
saj si vušn pr rajo,
samo da ti kvoce
v hvačah škrablajo.

Te nis'm še prosiv,
te tudi k'ne bom,
tako ponúdígo
še zmirom duobov bom.

Si lépo rdeč
ko purmanov vrat,
maš šobo tak striensko
ko kapo soldat.

Na Ševnikovi strehi
se zmirom kadi,
če se prata ne peče,
se pa baba smodi.

Na Nárovskem pvotu
ana janka visi,
je vani bva oprana,
še lietos smrdí.

Pod Uršljoj goro
pod toj sivoj pečjoj,
raste travca no vries,
pa moj puobič vmies.

Douta za Dravo
za to sivo pečjo,
pa raste mah no pa vries,
pa moja dečva na mies.

Mlinar pod kvancem
pa mele gorjancom,
dečvam pšenico
pa puobom torico.

Krajcar potočim,
se davč potoči,
ano dèkle jaz óčem
s Hotuljske vesi.

Ni gurših deklet
ko jih na vesi je pet,
pa kiro pogledam,
'ma birtih napet.

Pa Ševskih puobov
je koma nih pet,
pa kirga pogledaš
'ma krofov devet.

V farški vesi
so pa rožice tri,
najgurši pa koj
Katrèna cvati.

Hotuljske deklete
so skofeja narete,
al jaz bi pa rad
za cukr jim biv.

DALEČ NARAZEN STA . . .

V 'nem hribri je zima
v 'nem hribri pa mraz,
oh, kje je moj puobič,
oh, kje sém pa jaz.

Viem za take puobe,
k 'majo po dve, tri hube,
pa še podrgo urco
k lubici gre.

Pa šta Dravca ne biva,
šta šmentani kvanc,
bi včasí prjuckav
ta liepi gorjanc.

Je hribrc no jama,
no dečva koj sama,
bi hribrc ne biv,
bi že davno tam biv.

Tri ure hóda,
ni drujga ko vóda,
zavoljo vodé
sem zapustiv dekle.

Je hribrc no jama
pa dečva ni sama,
se bo hribrc podrv,
se bo mvad puobič zadr.

Tri dni hoje
ni drujga ko voda,
an dan še an dan
taj lubico mam.

NE MARA GA (JO), PIKATA SE . . .

Ko bi dečva bolj bva
bi pa rajati šva,
pa rajat ne gre,
ko ne mara zame.

Na Lubenčevem oknu
an najgolč cvati,
če ga Pepka ne utrga,
ga pa Tona dobi.

Kvóbuh je dober
čebuv pa še bolj,
šteh vaših deklet
ne bom lubiv nikol.

Puobič le pridi,
prav rada te mam,
pečenga mačka
prpravljenga mam.

Mačka boš jedev
pa miši moriv,
pod klopjej boš čepev
pa pomje boš piv.

Ti misliš, ti rajtaš,
kak rada te mam,
pa mi žihar verjameš,
da za norca te mam.

Saj nuočem te, nuočem,
se te sramujem,
si taka ko 'n češmilov grm
proti tem drujem.

Te nimam za norca,
za resnico tuj kar,
te mam le za an špas,
mi je rado dovh čas.

Jaz nis'm n'č liep,
se tudi k 'ne zdím,
zato štake dečve
pri miri pustim.

Mamca me niso
na cesti pobrali,
da bi me š'tému
za lubico dali.

An vozej bom kupiv,
bom furat začev,
bom vaše deklete
za vunike mev.

Al bi bva zmiesana
bolj pa pijana,
da bi ubogava
š'tega cigana.

Nisem ne zmiesana
tuj ne pijana,
hočem le Lipija
ne pa cigana.

Če glih smo cigani
ušivi, pijani,
pa š'takih še nuočmo
ko b' jih metali za nami.

Liete koj minejo
svati če pridejo,
piš' me ti v r...
jaz morm' drugja dobit.

Hvače mam strgane
na r... an blek,
za šte liepe ponovce
pa maram an d...

Oj dečva to, to,
da me obciraš lepó,
te bom jaz napojiv,
ko bo dižej prav liv.

Me boš ti napojiv,
ko bo dižej prav liv,
te bom meva takó
kadar drugja ne bo.

Pušlec nardiva
bom s smrekavih vej,
z židoj poviva bom
dovta naprej.

Snoči je prišev
biv ves lubezniv,
an facov prnesev
nih zmučkanih sliv.

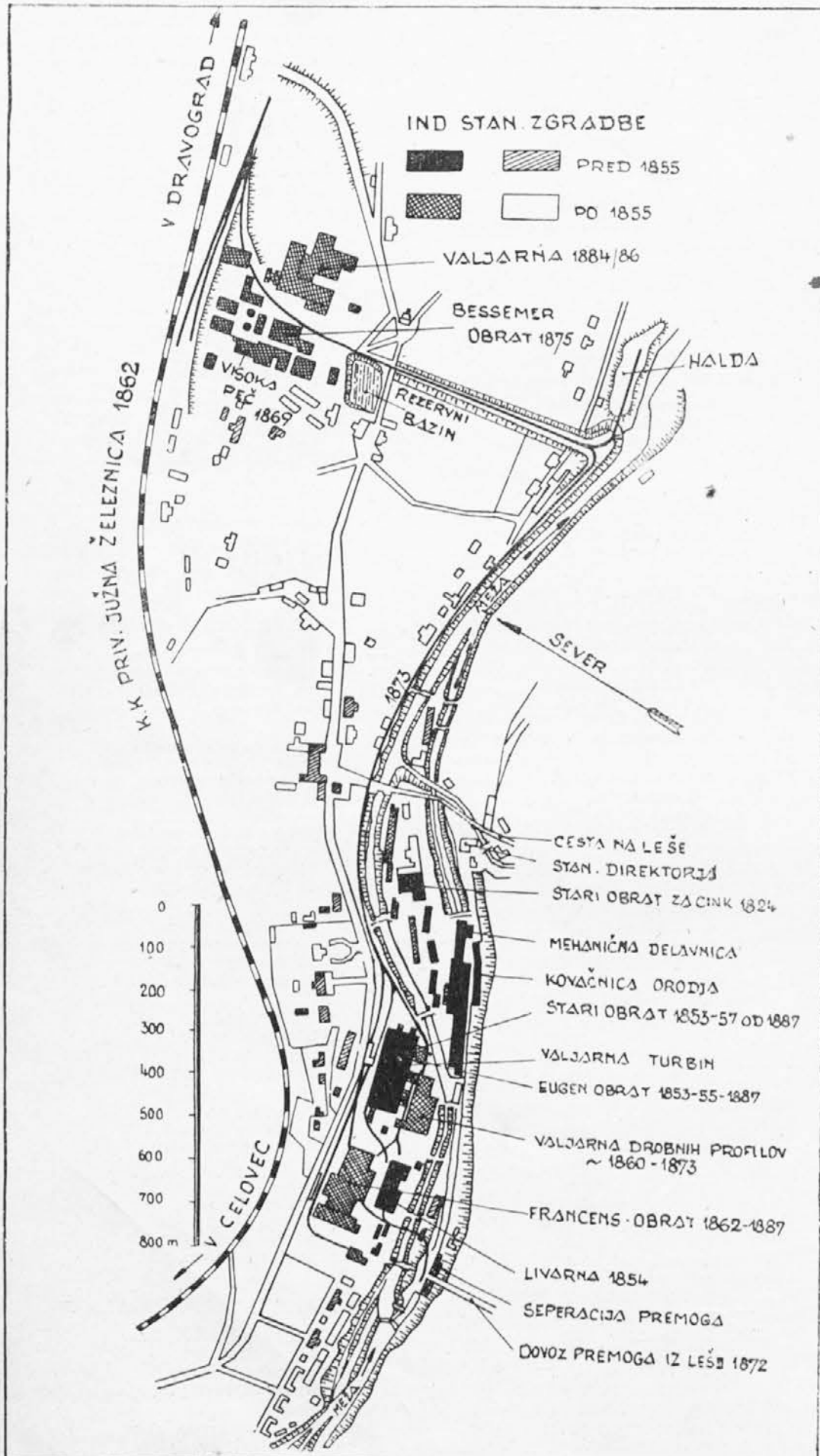
Si Trezko si zbrav
juckav si si,
zaj pa koj maš,
ki ti figo moli.

Če mi figo moli,
što mi n'č ni,
ni trieba si mislit,
da duobva me ti.

Ti si zame prefajn
jaz zate pregmajn,
ti zame ne maraš
jaz zate še maj.

Pri zgavju s'm stav
ko sta marnvava,
pred španom mojim
me je tadvava.

Anga puoba s'm meva
ries zaubrniga,
ana druja cafuta
prevzeva mi ga.

Tloris starih Prevalj z železarskimi obrati.

Anga s'm meva
m' ga miška prevzeva,
sem še hodva za niem,
je šva v vuknico z jiem.

Mi ga je prevzeva,
o, le naj ga pa ma,
mu kvobučej je kupva
za krajcarja dva.

Pa Tonč me je pustiv,
je misliv, da 'm hin,
se okovo zasučem
deset drujih dobim.

Ni trieba hoditi
potroštovat me,
je zdravo srce . . .
saj ne maram za te.

O BOJAZLJIVCIH IN BAHAIČIH

Ka mi nuca če pride,
pod oknom stoji,
šta šlevasta šluta
se lubit boji.

Ce od zuna ostane
je prazno pledrane,
pa le n'r bi šov
pa legev h men' dov.

Ka mi nuca ko pride,
dov leže, zaspi,
noč mine, den pride,
še poljubiv me ni.

Snoči je prišev,
davi je šov,
še povedav mi ni
po kaj je prišov.

Včasi mam škripalco
včasi katar,
včasi mam lubico
včasi pa kar.

Kar naš je što zbranih
te gurši sém jaz,
pa s tem guršim dekletom
rajam koj jaz.

Za Rajelem pvotu
an šop je kopriv,
ko je Rajclí Tievž
tak čudno važniv.

(Dalje sledi)

To so tiste drobne, a navadne napake

Zdravnik dr. Štefan Varga je po obravnavi poškodb, ki so bile povzročene po obratnih nezgodah, že ponovno prišel tudi na lice mesta v obrat, da bi ugotovili vzroke nezgod in jih odpravili. Prepogoste poškodbe očes so pokazale, da prizadeti v več primerih ni nosil zaščitnih očal. Slučaj se je ponovil pri enem in istem stroju kar zaporedoma. Poškodbo roke je povzročila defektna varnostna naprava na stroju, ki je bila okvarjena sicer le nekaj dni, a za varnostno napravo odločno predolgo. Poškodba na glavi — tovariš je pri odmetu komada zadel točno na glavo sodelavca. Previdnost, sodelavci, lastna previdnost bo odpravila veliko nesreč.

Stroški za poškodbe in bolovanja do 7 dni izostanka (kar bremeni direktno plačilni fond podjetij) so tako veliki odnošno ti slučajji tako pogosti, da je v predlogu za socialno zakonodajo tudi predpis, ki bo tu podjetja najbolj trdo prijel. Kajti ob neizbežnih nesrečah pri delu je le preveč takih primerov, ko sami grešimo prav po nepotrebnem in vsled lahkomišelnosti.

Ali naj bomo v naši kvalitetni jeklarni povod takih ukrepov od zgoraj?

RES HVALEVREDNE PRIDOBITVE V NAŠEM MESTU

V mesto smo se nazadnje še kar hitro preimenovali — zadostovala sta pomen kraja in pa število ljudi. Drugače pa ta stvar ne gre tako od rok.

Gledaliških prireditev menda tudi letos ne bo. SKUD-ovci so menda že nehali in čakajo na »Svobodo«, »Svoboda« pa še ni začela in čaka na SKUD. Veselic pa ni premalo, so silno priljubljene.

Naše gostinske postojanke so še vedno od vseh tujcev zelo oponašane. Vedno namreč nečesa ni odnošno je samo to in to, navadno pa samo »to«. Pri vseh pa so še stranišča na pumperton. Včasih se tudi še stepemo. Kar tako se zravšamo, da ni življenje preenostavno, mestu pa vseeno to ne pristojta, če tako rečemo. Kmalu smo tudi zamazali domala vse hiše, ki smo jih letos olepšali tudi na zunaj. Lepa pridobitev je bila to in draga, nepazljivost in malomarnost pa sta prizadevanje kmalu uničili. V največjem blatu so drveli avtomobili skozi ozke ulice tudi z brzino do 40 km na uro, vedno pa vsaj tako hitro, da je izpod koles brizgalo gotovo do prvih oken. Tudi ulična razsvetljava je bila negotova, no, tu je včasih pomagala luna, ki jo štejemo na deželi med razsvetljava, v bodoče pa za luč po ulicah in cestah le prosimo.

* * *

To so slabe stvari, a ob skrbstvu pridnih in naprednih ljudi moremo v zadnjem času navesti tudi dobre, pa precej dobrih:

Mestna slaščičarna je dostojna in koristna pridobitev našega mesta. Ustregla bo marsikomu in pomeni korak naprej.

Kino Ravne. Uprava je oskrbela novo, prvovrstno aparaturo in s tem ustregla s kvalitetnim dvigom skoro edinega razvedrila in pogleda v svet našega mesta in okolice. Oprema je sposobna za najbolj kvalitetna predvajanja, to mesto Ravne tudi zasluži in mora nuditi, treba je torej le še, da se tega zavejo pri razdeljevalnici filmov v Ljubljani in nam pomagajo.

Izdelovalnica klobas in prekajevalnica. Mearsarska stroka je napredovala za važno izdelovalnico klobas — in to klobas več vrst ter znano okusnih. Postrežba s to robo je sedaj na Ravnah odlična, je že izbira. Prebivalstvo je zadovoljno in po odjemu sodeč tudi obrt.

Izgled mesta. Več mestnih in tovarniških hiš je bilo obnovljenih. Zelo prav, lepa skrb in tudi dokajšen izdatek. Središče dežele mora kazati smer. Tu pa smo že povedali, da je nepazljivost precej oškodovala, predvsem pa pokazala nepravilni odnos.

Zaščita parka. Na Ravnah imamo park, da ga zlepa nima kako mesto, kar priznajmo. Kako posebej do sedaj te stvari nismo čuvali. Medtem, ko na svojem vrtu priznavamo grede in prehode, gre tu vse vprek. V park vodi pri nas 250 poti — torej zelo demokratiška reč, parku pa tak križem kražem ne koristi. Občina je sedaj to letovanje nekoliko omejila — zaenkrat z napisi. Zavedati pa se moramo, da bo naš park lep, če ga bomo čuvali sami in se ne smemo zanašati, da bodo morda to reč urejali za nas Celjani.

Reševalna postaja. Naštevaje dobrega vključujemo z najvažnejšo in vsem potrebno reševalno postajo. S pomočjo OLO in gotovo tudi MLO bo Reševalna postaja Ravne na Koroškem končno ustrezno stacionirana. V prizidku ambulante dobi prostore za garažo in tam bodo tudi stanovanja šoferjev. Danes je pri vseh skrbeh teh ljudi večkrat nerodno. Ob potrebi ne veš, kam bi tekel. Tam pa bo Rešilna postaja doma in bo zvezana s telefonom. Res pomembna pridobitev za mesto in okolico.

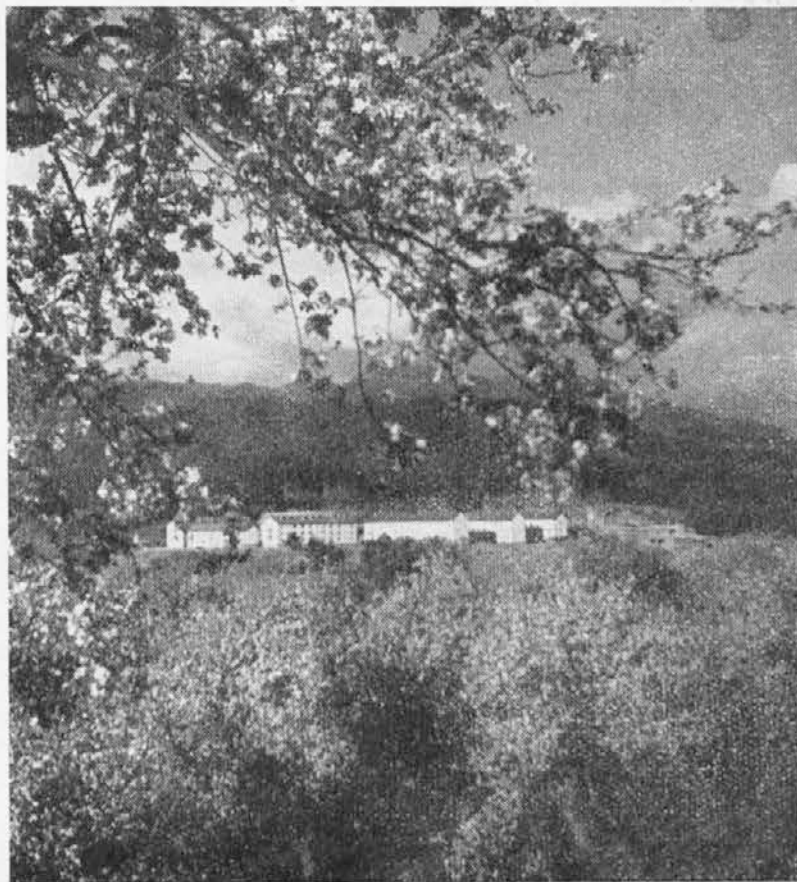
KINO RAVNE

čestita k

PRAZNIKU REPUBLIKE

in se priporoča

U P R A V A

Naše novo mesto.
Pogled na Čečovje.

Spomin graditeljem gimnazije

Ko je dala nova Jugoslavija naši Železarni tako mogočno rasti, ji je dala še mogočno kulturno ustanovo: gimnazijo s Študijsko knjižnico, ob mogočni materialni bazi primerno kulturno ustanovo.

Ko je socialistična Jugoslavija dala tovarno delavcu v upravljanje, jim je dala še najvišjo splošnoizobraževalno šolo, češ: tu se naj vaša mladina uči, da bo znala graditi socializem, upravljati tovarno in rudnik in ljudsko komunjo.

Naš kraj, ki je imel do leta 1945 le osnovno šolo, je dobil po osvoboditvi popolno gimnazijo in se je s to postavil v vrsto z desetimi gimnazijskimi mesti Slovenije; leta 1949 je dobil Študijsko knjižnico in se je s to postavil v vrsto s sedmimi mesti Slovenije, ki imajo take ustanove.

Ni prinesla nova Jugoslavija popolne gimnazije na Ravne zato, da bi olajšala višje šolanje otrokom nekdanj vodilnega sloja; da bi pomagali vzdrževati red inteligentnih in uradniških dinastij ali nadomeščati nekdanjim denarnikom izgubljene gospodarske položaje in jih reševati na nove vodilne položaje po ovinku visoke šolske kvalifikacije: marveč je namenjena prvenstveno delavcem, otrokom delavcev in bajtljarjev — predvsem ti naj dosežejo ne le malo, temveč veliko maturo.

Redko kateri kraj v Sloveniji je prejel od države, torej od delovnega ljudstva, toliko v teh letih za prosveto in kulturo kakor naš kraj. Okoli 600 dijakov je na naši gimnaziji in 22 profesorjev. Kar daje država za plače, za učila, opremo, za kurjavo in snajenje, znaša na leto toliko, da stane en dijak letno blizu 8000 dinarjev. To so milijoni, ki jih je dobil in jih dobiva naš kraj za izobrazbo dijaške mladine. Dobil pa je tudi veliko, moderno gimnazijsko poslopje. Več ko 50 milijonov je cena zanj, 14 milijonov je bilo zazidanih samo v tem letu. Stavba je domalega dograjena. Vseh 17 oddelkov gimnazije je že v njem (medtem zaposeda Študijska knjižnica s svojimi 20.000 knjigami grajske prostore, Delavski muzej pa je dobil svojo prvo dverano): 16 milijonov je še potrebnih, da bo nova stavba tako lepa in sodobna, kakor jo je zamislil načrt inž. arh. Gasparija.

Ta naša koroška in delavska gimnazija je eden izmed velikih slovenskih sadov narodnosvobodilne borbe in ljudske revolucije. Naša gimnazija! Ko pravijo ljudje »naša«, je kri v besedi:

od tistih prvih, ki so na sindikalnem zberovanju kovinarjev leta 1945 rekli svojo besedo in dali poldrug milijon za opremo in dozidavo starih grajskih poslopij: to je sto in sto neimenovanih delavcev, ki se delali vsak mesec ene nedelje za gimnazijo. Dretnik je bil tedaj tajnik sindikata, Ivan Štruc in Maks Večko med vodilnimi funkcionarji, Vinkler predsednik KLO. Maks Večko je še eni dan dejal, ko je svoje hiše pokrtil: Vesel sem — kakor lani, ko je gimnazija dobila svoje streho! Stanko Hromc je bil od prvega dne zraven; Luka Juh se je posvetil posebno dijaškemu domu; Franc Mezner,

Karel Doberšek, Ivartnik itd.; pod lipo na gradu se je zbral »akcijski odbor«, da ga čuje odposlanec ministra Kozaka, Viktor Smolej, in da pri priči odloči: Če jo ljudstvo hoče, gimnazijo, jo bo dobilo! — Afežejevke so prišle: Lobasinja, Krivogradova, Meznerjeva, Dretnikova, Vinklerjeva, Paradiževa, Knezinja, Radušnica itd. itd.; od podstrehe do kleti je bilo treba vse pomiti, po kletnih kotih so ležale še nemške bombe — do I. koroškega festivala pa je bilo vse pripravljeno, ko je novorojena ravenska gimnazija kot ena prvih v Sloveniji začela z delom.

To je bila lepa ljudska akcija.

Ko sta se vrnila Prežihov Voranc in Ivan Kokal v domači kraj, se je »akcijski odbor« močno okrepil. Kadar je šel Voranc od doma v trg, vsaj na eno stran je zavil mimo Raven. Kokalu pa, ki je pripovedoval o delavski borbi, so mladinci, kadar je delo počivalo, požirali besede z ust.

Ti mladinci! To so bile junaške akcije gimnazijske mladine, ki je ostala trojne počitnice na gradbišču svoje gimnazije. Pa to še ni bilo dovolj! Ko je na jesen 1949 delo obtičalo, so šli mladinci v tri- do štirimetrsk globine kopat in betonirat — v blatu, v mrazu, ponoči ob reflektorjih! Bibi, Adi, Ivo, Emil, Franci, Johi, Štef, Dušan, Milan, Tonč in Toni, Drago, Jožko, Mezi, Seki, Stojan, Minči, Drejček, Zvonko, Boris, Gvido, Janez, Jože, Devž — in Vida, Sonja, Vera, Dušica — in še vsi tihi udarniki, fantje, dekleta, neimenovani mladi junaki gimnazijske gradnje: v sebi hranijo ponosen spomin! Ni ga od 100 abiturientov nobenega, ki ni delal na gradbišču svoje gimnazije, vseh dijakov pa, ki so delali, je nad 300.

Z mladino so delali KNOJ-evci, Ljudska milica, nameščenci Železarne z direktorjem na čelu, rudarji iz Mežice, člani Okrajnega ljudskega odbora s predsednikom OLO in sekretarjem KPS, nameščenci KLO s preds. Vušnikom, lovci, gasilci, borci; Gradis, ki je kljub polni obveznosti v Železarni v kritičnem trenutku po-

gumno prevzel gradnjo gimnazije, je dobil za vračilo zavest, da gradi po volji ljudstva pomembno kulturno ustanovo delavcem in Slovenski Koroški. In mladina, ki je danes že lahko, mimo gradbenih navad in pravil, v novem poslopju, je Gradiscem hvaležna. (Izkazali pa so se še s tem, da so ta mesec dali 1.800.000 din od svojega dobička za gimnazijo.)

Prva ravenska mladinska delovna brigada leta 1948 si je dala ime po inž. Pavletu Žavcerju-Matjažu, partizanskem junaku naših koroških planin, ki je v hudih časih borbe povezal svojo usodo z usodo ljudstva pod Uršljo goro in Peco. Matjaž, Leskošek-Luka, Primežič, Kotnik-Hostnik, Ledinek in vsi, ki s Koroško živijo, so pomagali, da je zrasla ta gimnazija.

Teža bremena in skrbi pa je bila in je na okraju: Ivo Skrlavnik, Janžekovič, Simončič, Slavič, Hribernik... zgodovinsko nalogo so si usvojili, da zgradijo in izgradijo našemu delavskemu mestu kulturno ustanovo, kakor je v socialistični družbi takemu kraju potrebna.

Tako je zrasla ta gimnazija ob železarni in fužinarjih, svojih očetih, in kadar je bilo ali kadar je kaj treba, trkata gimnazija in Študijska knjižnica na Železarno: do upravnega odbora, do delavskega sveta, do Gorjanca in Horjaka, Globočnika ali Mečnika. K nikomur zastoj, ne v železarno ne k OF ne na občino. Zdjaj gre za vodovod k novemu poslopju; za električno napeljavo; za opremo čitalnic v Študijski knjižnici...

In ko pišemo to za god novi Jugoslaviji in ko mislimo, kako bo v širnih hodnikih in lopah in na stebrovju nove gimnazije ohranjen spomin na naše padle, na Jugova, Plešnikova, na hotuljske, na dobrijske itd. itd., in spomin na Voranca, glasnika samorasnikov, tedaj rečemo, da je v našem kraju ni glasnejše pričje o tem, »da se je veliko spredelalo«, pričje ljudske revolucije in ljudske oblasti — kot je naša gimnazija.

V tem je tudi njena velika dolžnost, ki jo bo v polni meri morala šele začeti izpolnjevati.

Dr. Franc Sušnik

Iz zapiskov nekdanje „Svobode“ na Ravnah

Ob ustanavljanju »Svobode« na Ravnah z zanimanjem listamo po stari knjigi, ki ima naslov »Zapisnik sej in občnih zborov „Svobode“ v Guštanju«. Zvezek je ohranil in ga izročil za arhiv novemu društvu tov. Ivo Dretnik.

»Svoboda« je morala biti na Ravnah ustanovljena že leta 1919, ali pa zgodaj leta 1920. Prve strani zapisnika namreč manjkajo, vendar je iz zapisnika občnega zbora »Svobode« z dne 17. aprila 1922 razvidno, da je bil to že III. občni zbor. Tako pravi tudi tov. Franc Mezner, ki je bil član »Svobode« od kraja, potem pa več let njen predsednik. Za ustanovitelje veljata Matija Gradišnik in Lovro Kuhar. Iz zapisnika odborove seje z dne 11. maja 1922 pa je to bolj razvidno, ko piše: »Na predlog Kuhar Lovrota se sklene soglas-

no, da se „Svoboda“ zahvali svojemu prvemu predsedniku in ustanovitelju Matiji Gradišniku, delavcu jeklarne Ravne, za požrtvovalno delo s posebnim pismom.«

Tovariš Mezner, ki ima tudi več slik, omenja, da je bilo delo »Svobode« zelo živahno. »Svoboda« je imela telovadni odsek, dramski odsek, godbeni odsek in pevski zbor ter knjižnico. Vsi so pridno delali in veselje je bilo videti požrtvovalnost posameznikov. Kadar je bilo kakšno društveno delo v zvezi s prireditvami itd., ni bilo treba nikoli prositi, prišlo jih je pomagat toliko, da so se kar drenjali. Leta 1924 je bilo v odseku »Svobode« tudi že 115 šolske mladine. Tov. Ivan Verčko, ki je bil med ustanov-

nimi člani, naj bi kaj povedal, pa tov. Apohal, ki je pridno delal na dramatskem področju, pa Blatnik, Godec, Štruc in drugi — veliko jih je. Prireditve »Svobode« so nepozabne, pa najsibodo igre, izleti, proslave. Ko je bila po znanem izletu v Celje »Svoboda« razpuščena, je bila ustanovljena »Vzajemnost«.

Zapisnik, katerega je večidel pisal Lovro Kuhar, začne s III. občnim zborom »Svobode« z dne 17. aprila 1922. Ker je predsednik odstopil že pred občnim zborom, poroča tajnik Voranc. Omenjene so težke neprilike, ki jih je moralo trpeti društvo. Alternativa: ali razpust, ali resno delo. Sklep: nadaljnje delo. Novoizvoljeni odbor je bil naslednji: Alojz Doberšek, vodja konsuma, predsednik; Lovro Kuhar, privatni uradnik, tajnik; Franc Jamnik, delavec, blagajnik. Kot odborniki so izvoljeni še: Anton Globočnik, Rudolf Najbrž in Luka Juh, vsi delavci.

Sledi zapisnik odborove seje z dne 11. maja 1922. Sklep uprizoritve Cankarjeve igre »Kralj na Betajnovi« in že prej omenjena zahvala Gradišniku.

Naslednja seja 10. novembra 1922 — največ zadeva okrog klavirja prejšnjega »Männergesangvereina«.

Seja z dne 4. januarja 1923 obravnava prireditev igre. Zadolžitve se razdelijo takole: Kuhar prevzame režijo, Globočnik in Ivartnik pripravo barake, Gregor in Vidrih prevzameta blagajno, Kučer in Dretnik rediteljstvo.

Na seji 3. februarja 1923 poročajo o nadvse pričakovanje izborna izpadli prireditvi in hvalijo tudi »sijajen« obisk, o čemer priča: »precej ogromna« vstopnina, ki je znesla K 3807,20 (zapisano je K 3.807,20,—).

Dne 14. aprila 1923 so sklepali o proslavi 1. maja in o uprizoritvi igre »Bobrov kožuh«. »Naprej« so odpovedali, »Proletarsko mladino« pa naročili.

Naslednji dan, 15. aprila 1924, je bil občni zbor. Poroča zopet Voranc. Imajo že 150 knjig, prečitanih 119. V novi odbor so izvoljeni: Matija Gradišnik za predsednika, Lovro Kuhar tajnik, Maks Gregor blagajnik, Anton Jamnik, Josip Vidrih in Franc Lipuš pa kot odborniki. Po občnem zboru predava profesor Favai iz Maribora.

Na seji 20. aprila je bila samo predaja funkcij.

Dne 26. avgusta je vpisana seja, kateri je sledil članski sestanek. Članarina je določena na din 2,— mesečno, od katere gre centrali 0,75 din. Telovadni odsek se deli v naraščaj in člane, šolski naraščaj ne plačuje članarine. V odbor telovadnega odseka so izvoljeni: Rihard Gašperič za načelnika, Ivan Dretnik za tajnika, Emerik Stelcer za blagajnika, Adolf Dobrovc za gospodarja, Filip Podojsteršek za namestnika načelnika in Friderik Tassotto za odbornika. Telovadne prostore se naprosi pri »Sokolu«.

Naslednja seja je vpisana 5. septembra 1923. Na predlog Štravs se sklene ustanoviti stalen dramatični odsek »Svobode«, ki bo vzgajal diletante za stalen delavski oder. V funkcijski odbor dramatskega odseka se izvolijo: Ivo Štravs, predsednik, ter Ivo Dretnik, Ivan Brodnjak, Adolf

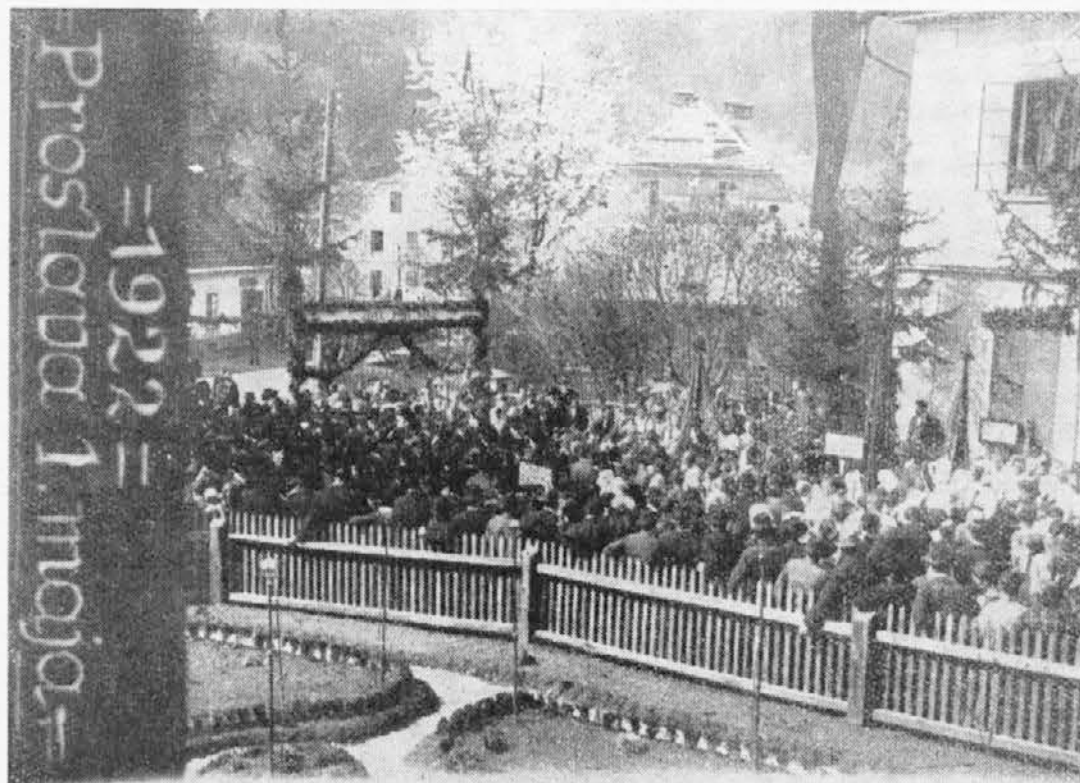
Dobrovc, Fridi Tassotto, Franc Mezner in Franc Kozjek za druge funkcionarje.

Sledi seja 11. oktobra 1923. Gre za prireditev vinske trgatve. Gradišnik svari, ker delavstvo nima denarja, režija pa draga za take prireditve. Prireditve vseeno, ker je grozdje že naročeno, blagajna telovadnega odseka pa prazna. Lastni bife tudi z moštom. Razdelitev dela in vlog za prizor prireditve: Gradišnik, Kuhar, Verlužnik, Štravs, Doberšek, Gregor. V viničarski odbor pa: Verlužnik, Maks Keber, Ivan Verčko, Tassotto, Filip Podojsteršek, Luka Ocepek, Gašperšič, Krebs, Pavlin, Kučer, Dobrovc, Franc Mezner,

Franc Pogorevčnik, Jože Borstner, Ernest Magrič.

Seja 21. oktobra 1923 obravnava uspeh prireditve. Dohodki din 3208, izdatki 2431, dobiček din 777 za Delavsko telovadno jednoto (odsek »Svobode«); kupijo pozavno za godbo (din 500).

Sledi izredni občni zbor 7. nov. 1923 zaradi nadomestnih volitev predsednika in tajnika. Vodi Gregor in pravi, da sta Gradišnik in Kuhar bila 3. novembra aretirana, kakor tudi Ditinger zaradi komunistične propagande. Za predsednika izvoljen Luka Juh, za tajnika Ivan Štravs, njuna namestnika pa Joško Borstner in

Delo guštanske »Svobode« je bilo živahno od vsega začetka in razširjeno na ves okraj. Slika kaže proslavo 1. maja 1922 na Prevaljah.

Vkljub temu, da sta v kraju delovali še dve drugi kulturno-prosvetni skupini, je »Svoboda« uspešno prirejala igralske nastope pozimi in poleti. Na sliki skupina igralcev »Svobode« leta 1925, ko so uprizorili »Vdovo Rošlinko«.

Ivan Dretnik. Občni zbor zaključijo s protestom proti aretaciji starih funkcionarjev.

Na seji dne 14. novembra prevzamejo funkcije zopet stari funkcionarji, ki so se medtem vrnili iz zapora. Zbora centrale se udeleži kot delegat Maks Keber, za instrukcije pooblaščen tajnik. Nabiratelj prostovoljnih prispevkov za DTJ »Svoboda« so Juh, Gradišnik, Franc Jamnik, Anton Globočnik, Anton Rebernik, Ivan Brodnjak in Alojzij Petek. Iz zapora se je vrnil tudi sodrug Štelcer ter zopet prevzel organizacijo vodstva telovadnega odseka.

Naslednja seja je bila 11. decembra. Sodr. Borstner poroča o poteku delegacijskega zbora v Ljubljani. Sprejeto z odobravanjem. Drama »Žrtve« je dala 390 din čistega. Sklep za igro »Babilon«. Spor v dramskem odseku s Štravsom.

Na sestanku 19. decembra 1923 se obravnava spor s predsednikom dramskega odseka Štravsom, ki se sestanka ni udeležil. Izvoljen nov predsednik Borstner, za režiserja pa so. Petek. Nakup kulis.

Seja z dne 7. januarja 1924 določi Podojsterška in Brodnjaka za telovadni tečaj »Svobode« v Trbovljah. Dne 12. januarja proslava petletnice smrti Liebknehtove.

Na seji 21. januarja 1924 poročilo o uspehu igre »Babilon« — 425 din čistega. V komisiji za sestavo kandidatne liste za občni zbor so: Gradišnik, Borstner, Juh, Keber in Emerik Štelcer. Z »Babilonom« gostujejo na predlog so. Borstnerja v Mežici.

Odbora seja 29. jan. 1924 rešuje okrožnico centrale v zadevi glasila. Jeseniški odsek »Svobode« je poslal igro »Nebesa na zemlji«. Z »Babilonom« tudi na Prevalje.

Sledi zapisnik občnega zbora 9. februarja 1925. Od 51 članov navzočih 31. Poroča Gradišnik. Upostavljajo lastno godbo. V preteklem letu 2 igri, 3 predavanja, 4 izleti. Prečitanih knjig 485. Inventarja že za 5000 din. Priglasilo se je 30 telovadcev, rednih le 10. V novi odbor so izvoljeni: preds. Matija Gradišnik, njegov namestnik Luka Juh, tajnik Josip Orosel, namestnik Maks Keber, blagajnik Emerik Štelcer, namestnik Franc Mezner, za odbornike pa: Tasotto, Kučer, Verško. Preds. dram. odseka Jožko Borstner, telovadnega pa Franc Pogorevčnik, pregledniki računov Mezner in Keber, knjižničar Lovro Kuhar, namestnik Štravs. Nekateri ne sprejmejo, na kar Voranc o socialistični disciplini, kar je zaleglo. Knjižnica se spremeni v javno knjižnico. Za ustanovitev godbe godbeni odbor — pooblaščen Kuhar. V tečaj v Trbovlje gre Franc Brodnjak. Po občnem zboru predava s. Anton Bajt o temi »Kulturno delo 'Svobode' v primeri s kulturnim delom nasprotnikov.«

V knjigi so zapisniki do sredine leta 1927. Kje so drugi zapisniki, ni znano.

Ravenska »Svoboda« je bila izredna iniciativa vsestranskega dela. Cela vrsta je tu še sodelavcev te naše predhodnice, vabljeni so, da povedo o tem delu polno in živo in iz lastnega doživljanja. Taka beseda bo spodbuda novemu kulturnemu delu na Ravnah.

Prežihov Voranc:

Svinja

(Konec)

»Heil Hitler, že vem kdo ste. Smo že skupaj! Ali se ni vaš oče pred petdesetimi leti priženil iz našega kraja? Gotovo se je, saj ste čisto podobni Pratekarjevim na Senčnem kraju...«

»Moj oče je bil iz tega kraja in jaz sem vaš rojak,« je tedaj potrdil tujec. Žena je zopet začela jodlati, zakaj gostilničar je še točil sijajno haloško kapljico. Potem pa je naenkrat udaril po mizi in zavpil:

»Prišel sem, ker vas moram spreobrniti, da boste vredni živeti v tretjem rajhu. Jaz vse vem...!«

Tedaj se je pijanec hipoma spustil nazaj za mizo, izza katere je bil prej vstal in polglasno zamrmral po slovensko:

»Ne vem, kako bosta potem vozila s tvojim bratrancom Pratekarjem...«

»Kaj si rekel?« je zavpil tujec in njegova žena je prenehala jodlati.

»Heil Hitler, ničesar nisem rekel...!« se je zadrhl pijanec in umolknil. Ni minulo pet minut, ko se je izgubil iz gostilne in izginil neznano kam.

Res je bilo, kar je odkril tisti pijanec. Iz Laboške doline se je vrnil sin Pratekarjevega sina iz Senčnega kraja, ki se je pred dobrimi petdesetimi leti priženil nekam blizu Pustrice na vzhodnem pobočju Svinjske planine. Ta sin je včasih še prišel v sosesko pod Peco, kjer se je kak dan bratil s svojimi starimi znanci, potem pa so ti obiski prenehali, desetletja so minila in rod na Pustrici je bil že čisto pozabljen. Svinja ga je posrkala vase.

Sedaj pa je ta temna gora naenkrat poslala nazaj v domačo sosesko njegovega potomca, ko da bi hotela reči svoji sosedu, beli Peci:

»Tu ti zopet vračam, kar si mi poslala pred petdesetimi leti, sosedu, ki si mi...«

Novi domačin ni niti šel k svojim sorodnikom v Senčnem kraju, ampak se je kmalu naselil na lepem posestvu, raz katerega so prej z vso naglico izselili domačina v Srbijo ali kdo ve kam. Novi domačin je postal na ta način občan soseske pod Peco. Kmalu se je vključil v novo življenje, ki ga je skušal pravzaprav voditi. Niti njega, niti njegove žene nisi videl brez kljukastega križa. Sosesko je začel siliti v razne organizacije tretjega rajha in kdor ni hotel, so ga poslali v taborišče. Sčasoma je novi domačin postal strah in groza vse soseske in celo že, ko je čez dobro leto dni po svojem prihodu začel hoditi s puško okrog. Tedaj se je zgodilo, da so tisti domačini, ki so do tedaj gledali na Svinjo planino na severni strani, kakor na kos svoje domovine, začeli gledati proti tej gori s sovražnimi očmi.

Domačin pa je hodil po soseski z oblastnimi koraki in govoril:

»Jaz se pišem Prattenecker in sem tukaj doma.« Vendar je bilo zelo čudno, da je njegova žena, kljub temu, da sta bila pravzaprav gospodarja soseske, na vsem lepem prenehala jodlati.

Pretekli sta približno dve leti po njegovem prihodu, ko so se nekega večera na-

nagloma odprla vrata v njegovo hišo. Prattenecker je sedel s svojo ženo in otroki ravno pri večerji.

»Roke kvišku!« je zavpil nekdo skozi vrata.

Toda Prattenecker ni bil taka figa, saj je njegov rod zrastel na skalovju Pece in Uršlje gore. Zato ni poslušal povelja, ampak se je zagnal proti steni, na kateri je visela njegova brzostrelka. Toda preden jo je njegova roka dosegla, je skozi vrata počila puška in sin domače zemlje, ki ga je vrnila Svinja, je padel smrtno zadet. Padel je nemški fašist na rodni zemlji, ki jo je zapustil njegov oče in ki jo je sin izdal.

Njegovo mrtvo truplo so z veliko paradom odpeljali iz soseske v Laboško dolino, kjer so ga pokopali. Peca je na ta način vrnila Svinji, kar ji je sosedu poslala pred dvema leti. Kmalu za njim je odšla tudi žena z otroki in pod Peco in Uršljo ni bilo več Pratteneckerjev, ostali so le še Pratekarji.

Teden koroških študentov

Ta, v zadnji številki »Fuzinarja« najavljena prva študentska prireditev tega naslova na Ravnah je bila pravi delovni zbor koroških študentov in delovne inteligence — dobesedno: študijski dnevi.

Ravne so bile vse dni pod vtisom teh prireditev in so zabeležile novo vsebino.

Na Ravnah so se zbrali naši višješolci in študenti slovenske Koroške. Z njimi so prišli naši prvaki: stari Vorančev učitelj Aichholzer, borec Gašper-Prušnik, Kupfer, dr. Petek, dr. Franci Zwitter, dr. Mirko Zwitter in konzul Vošnjak. Prišli so naš Matjaž-inž. Pavle Žavcer in Ivan Bratko od CK, Bojan Lubej od IOOF Ljubljana, Lojze Ude, dr. Felacher, Rejec, dr. Lavo Čermelj od Inštituta za mednarodna vprašanja z univerze Ljubljana, Sturm od Glavnega odbora sindikatov, Anton Brandtner, predsednik kluba koroških Slovencev, in Janko Gačnik iz Maribora, dalje naši dr. Franc Kotnik, dr. Janko Kotnik in mnogi prijatelji Koroške.

Predavanja so bila dopoldne in popoldne in dvorane nabito polne. Čeprav je bila prvotna zamisel bolj interni študij, so prihod študentov v mestne dvorane prisrčno pozdravili vsi prebivalci.

Študenti so za zaključek priredili še sprejem novih visokošolcev — tako zvano »brucovanje«, ki je bilo originalno, živahno in pestro menda bolj kot v visokošolskih mestih.

Gimnazija Ravne je dala svojim Ravnam in kraju novo, lepo, kvalitetno stvar in le želimo, da bi bil »Teden koroških študentov« redna vsakoletna prireditev — kot naša vez in kot odlična posebnost našega mesta — kulturnega središča naše dežele.

NAŠA IMENA V ŠALI

Goдец ima gnil Kotnik.
Lačen se je Zaletel v Močnik,
pohrustal bi Štruc ali Hleb,
rajši ima Zmavc, Koren ali Reb.

Kaj Papež Cesarju veli,
kaj Kralj Kuharju želi,
glej Kranje, Korošec in Gorjanc:
Šiftar Turka uči povštertanc.

Cvetko se vsedel je na Štor,
zgrabil puško in pribor,
pa priteče Štuk v Ring,
za njim pa Zajc, Gams in Fink.

I. K.

Ivan Kokal, preds. MLO Ravne na Koroškem:

Vestno bomo opravili svojo državljansko dolžnost

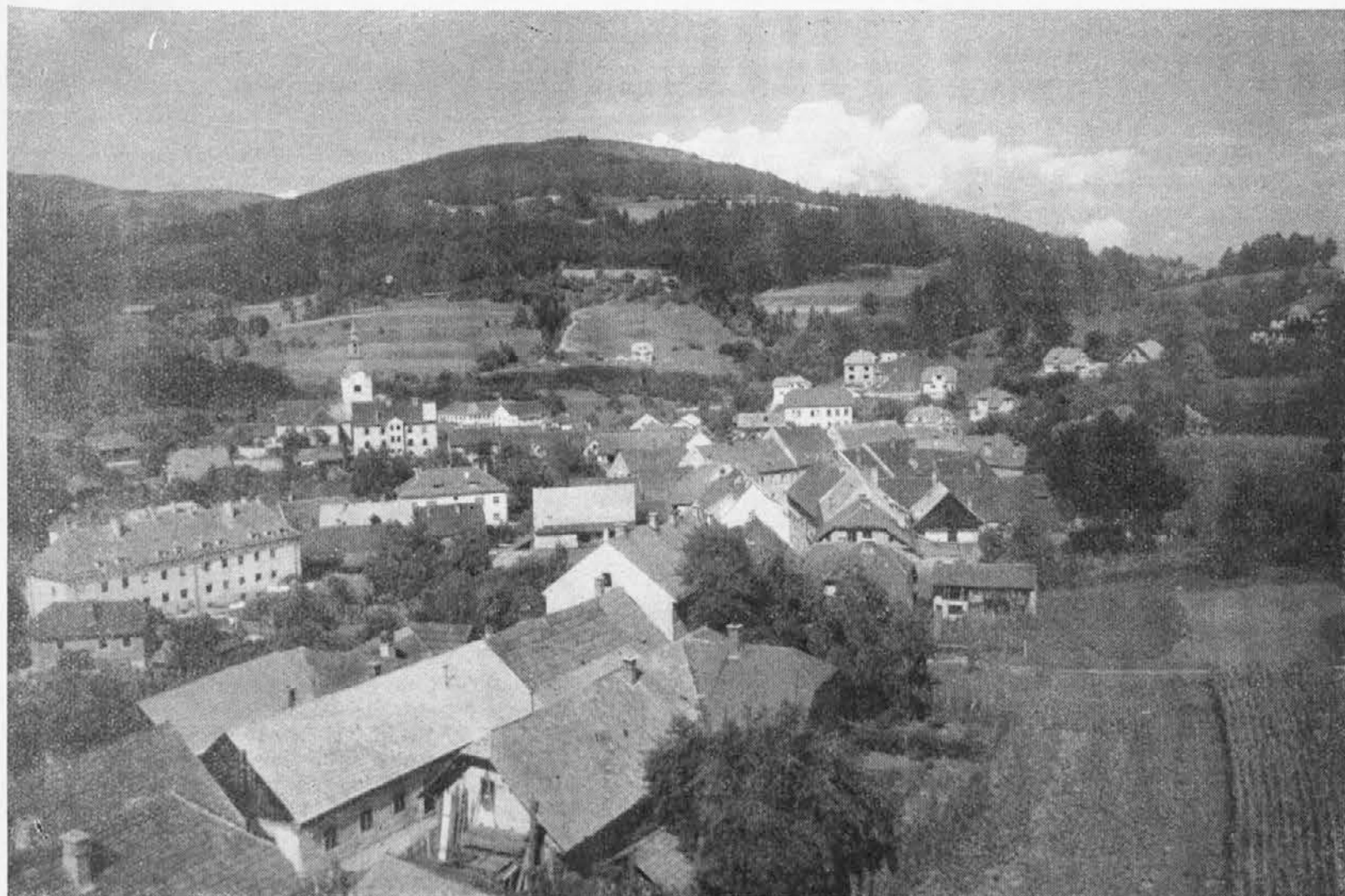
Ob reorganizaciji krajevnih ljudskih odborov v občinske ljudske odbore, ki je bila izvedena v aprilu letošnjega leta, je bil iz krajevnih ljudskih odborov Guštanj in Kotlje sestavljen ljudski odbor mestne občine Ravne na Koroškem. Upravlja ga 25 odbornikov, ki so bili deloma prevzeti iz obeh prejšnjih krajevnih ljudskih odborov, v kolikor pa je iz različnih vzrokov nekaj prejšnjih odbornikov odpadlo, so bili na njihova mesta pritegnjeni nekateri volivci. Tako je nastal ljudski odbor mestne občine.

Ta odbor je v dobi podaljšanega mandata nekako načel in preizkusil delo v novi mestni občini in vpeljal novi način dela. Odborniki so se zavedali svojega poslanstva, zagrizli so se v delo in se vsak tretji teden sestajali na rednih sejah, nujne zadeve občine pa reševali tudi na izrednih sejah. Sklicani so bili tudi trije zbori volivcev, kjer bi naj vsi volivci pomagali odbornikom reševati njihove odgovorne naloge. Pa žal ti zbori niso doprinesli k reševanju občinskih problemov željenih doprinosov. Večina naših volivcev se ne zaveda, da je sodelovanje z ljudsko oblastjo njihova osnovna državljanska pravica in dolžnost, ki je bila s težkimi žrtvami priborjena v narodno-osvobodilni borbi. Ker udeležba volivcev

na zborih ni bila zadovoljiva, je ljudski odbor mestne občine izvrševal večino nalog sam brez pomoči ljudskih množic.

Vsega je bilo deset rednih in dve izredni seji. Že na drugi redni seji smo poleg ostalih tekočih zadev sestavili komisijo za nadzor poslovanja mestnih obrtnih in trgovskih podjetij, ki bi naj posameznim podjetjem ob njihovi osamosvojitvi tudi pomagala preko prvih težkoč. Nekaj časa je ta komisija delala po zamišljenih smernicah, sčasoma pa se je nekako preživela. Na tretji redni seji smo ustanovili tri svete državljanov: gospodarskega, socialno zdravstvenega in prosvetnega, ki imajo vsi polne roke dela, saj pomagajo ljudskemu odboru reševati naloge, ki spadajo v njihovo kompetenco. Na šesti redni seji je n. pr. ljudski odbor obravnaval predloge za dokončno dodelitev agrarne zemlje agrarnim interesentom, ki jih je izdelala komisija za razdelitev agrarne zemlje, kateri je ljudski odbor na eni prejšnjih sej poveril to kočljivo nalogo. Treba je bilo tudi izvesti revizijo podpor socialnega skrbstva in smotrno razdeliti kredit za komunalno dejavnost in ga dodeliti tja, kjer je najbolj potreben. Dela, ki ga ti krediti omogočajo, pa bo dovršil že novi ljudski odbor. Če bi bil ljudski odbor že prej imel na razpolago finančna sredstva

za komunalno dejavnost, bi se ob obratunu svojega dela lahko postavil z vidnejšimi uspehi. Pa kljub pomanjkanju denarnih sredstev smo uredili hladilne naprave in večje prostore za mestno klavnico, priborili drugi poslovalnici mestnih pekarn stroje za gnetenje in oblikovanje peciva, nabavili nekaj najnujnejšega inventarja za šole iz območja naše občine in oskrbeli najnujnejša popravila na šolskih poslopih. Adaptirali smo nekaj mestnih hiš, trgovska podjetja so uredila pročelja vseh zgradb kjer so nameščeni njihovi lokali. Ukvarjali smo se tudi s problemom, kako bi zaustavili nadaljnje uničevanje parka na Ravnah in v okviru regulacijskega načrta pričeli s planiranjem novega prostora za nogometno igrišče, ki je predvideno jugozahodno od sedanjega. Nadalje je ljudski odbor delal tudi na tem, da bi poimenovali ceste, ulice in pota ter trge v območju občine. S sodelovanjem množičnih organizacij so dobile naše prometne žile na osmi seji svoje nazive, s katerimi smo volivce še prej seznanili na zboru volivcev. Posebna komisija, ki jo je izbral ljudski odbor, je med tem že izdelala podroben načrt za to veliko preureditev naše mestne občine. Da bi bila komunalna dejavnost v našem razvijajočem se industrijskem centru čimbolj smo-

To pa so Ravne — mesto. Pogled z roba na Čečovju proti Steharskemu vrhu. Steharski vrh je zanimiv v toliko, ker je bil Steharnik, najvišji kmet z vrha, dolgo guštanjski župan, in pa zato, ker so vse kmetije in bajte na tem hribu pravzaprav na Tostem vrhu.

trna in uspešna, je ljudski odbor sprejel sklep o ustanovitvi komunalne ustanove. Na deveti redni seji smo sprejeli pravilnik za delo komunalne ustanove, kakor tudi odlok o zaščiti pravilnika, nakar je bila takoj izdana odločba o njeni ustanovitvi. Sestavljen je tudi statut ljudskega odbora mestne občine, ki smo ga na redni seji tudi temeljito preresetali. Mestna gospodarska podjetja so tudi uredila slaščiarno, ki sicer posluje že dobra dva meseca, pa se ne uveljavlja kakor smo predvidevali.

V delu in skrbeh za procvit naše mestne občine smo se znašli v predvolilni kampanji, s katero se pripravljamo na zgodovinske volitve v mestne in okrajne ljudske odbore, ki jih izvaja Socialistična zveza delovnih ljudi Jugoslavije, kakor je zgodovinski VI. kongres preimenoval Oslobojilno fronto. Naše delo v tem pravcu je bilo sledeče:

Začeli smo s sestanki odbornikov množičnih organizacij in z njimi predelavali Zakon o volitvah ljudskih odbornikov, da je bila vsem jasna velika naloga, ki jo moramo izvršiti. Tokratne volitve se v marsičem razlikujejo od prejšnjih. Bolj kot kdaj koli poprej je poudarjena demokratičnost. Najbistvenejše spremembe so v tem, da odborniki nimajo namestnikov, ki smo jih volili avtomatično z odborniki vred in so stopili na odbornikovo mesto, če je ta iz kateregakoli vzroka odpadel. Če bo v bodoče izvoljeni odbornik izgubil mandat pred potekom delovne dobe ljudskega odbora, se bodo v njegovi volilni enoti opravile nadomestne volitve. Tudi ne bomo več glasovali s kroglicami, ampak se bodo vršile volitve pismeno tako, da bo volivec na glasovnici, kjer so označeni kandidati iz potrjenih volilnih list, obkrožil tekočo številko pred imenom kandidata, za katere hoče glasovati.

Odborniki so prenašali pomen in potek volitev članstvu svojih organizacij ter objasnjevali njihovo demokratično obliko

ter jih seznanjali z delom, ki ga je treba izvršiti do volitev, ki bodo 7. decembra t. l.

Nato smo prešli na drobne sestanke po terenu naše obširne občine, kjer smo govorili volivcem o pomembnem govoru maršala Tita na veličastni manifestaciji v Dolenjskih toplicah in o referatih ostalih naših voditeljev. V kmetijskih predelih naše občine pa smo našim poljedelcem prikazovali, da se pridobitve socialističnega gospodarstva odražajo tudi pri njih, najbolj pri tistih, ki najbolj vpijejo, da se jim hudo godi, kar pa ni resnično. Saj si nikoli poprej naši kmetje niso mogli omisliti električnega omrežja in kriti stroškov neposredno iz dohodkov, ki ga donša kmetijstvo. Sedaj pa je prodrla električna struja že do naših najvišje ležečih kmetij, nabavljajo si električne motorje, prenosne mline itd. Globoko pozdravljamo ves ta napredek, grajamo pa tiste, kateri nikoli ničesar nimajo in nočejo imeti — za socialistično skupnost, ki nočejo razumeti, da mora sleherni državljan doprinesiti svoj delež, da s skupnimi naporami omilimo posledico suše, ki je letošnje poletje tako silno prizadela naše gospodarstvo in da ta prirodna nesreča zahteva največjo štednjo. Povedali smo jim, da vodimo pregled nad življenjem naših kmetov in smo prepoznali, da tisti, ki nergajo proti davčnim predpisom, si znajo najboljše v svoj prid prisvojiti socialistične pridobitve na področju industrializacije in elektrifikacije. Volivcem smo na teh sestankih tudi tolmačili našo zunanjo politiko, vlogo naše države v borbi za mir, naše napore za utrditev obrambne moči, borbo za ekonomsko pomoč, izboljšavanje meddržavnih odnosov itd. Reševali smo tudi uspehe in pomanjkljivosti dela v našem območju, razmotrivali, kako bomo izboljšali in odpravili nedostatke v politični, kulturni in gospodarski dejavnosti. Trudili smo se, da bi volivce prepričali, da morajo prav vsi sodelovati, da bomo uspešno izvrševali naloge, ki stoje pred nami. Prikazali smo jim, da te niso majhne.

V našem kraju je toliko potreb, da je izmed njih težko izbrati največje in najnujnejše. Po diskusijah smo uvideli, da bo treba prvenstveno reševati sledeče probleme kot najnujnejše:

1. Ureditev novega požopališča, ki bo ustrezalo krajevnim prilikam, za katerega je na predlog ljudskega odbora posebna komisija že določila kot najprimernejši prostor oni na državnem posestvu na Javorniku;

2. Gradnjo higienske pekarnice, ki bo zmogla kapaciteto vedno večjega števila našega prebivalstva;

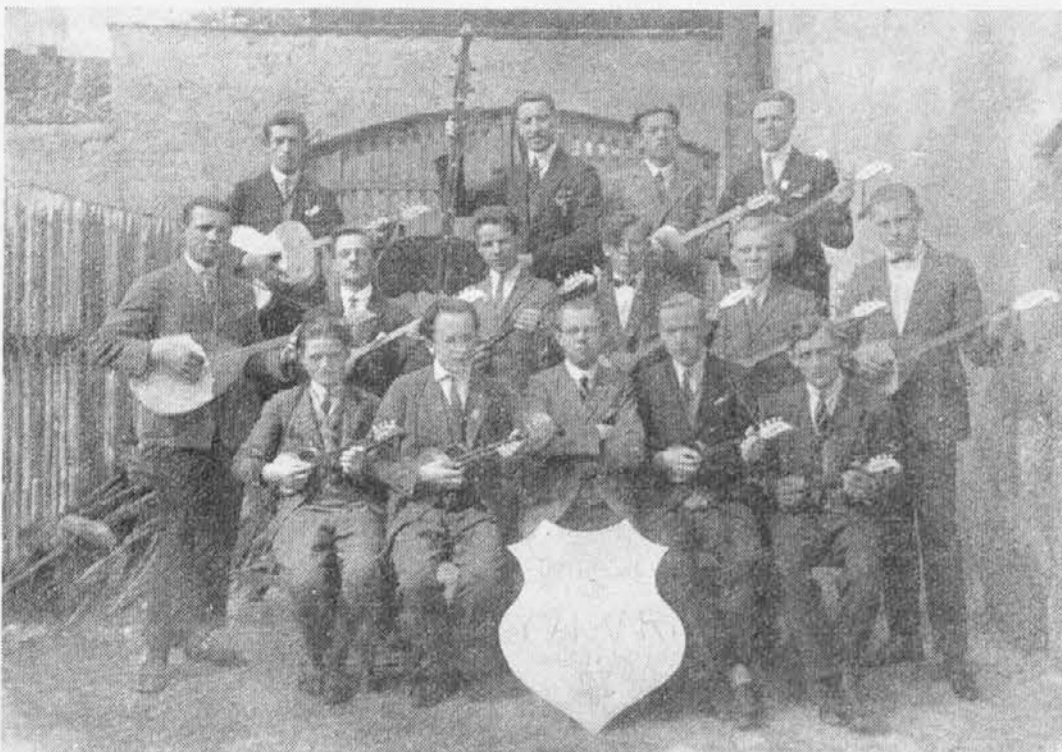
3. Obnovitev vodovodnih naprav in vodovodnega omrežja, da bo kraj brezhibno oskrbovan z zdravim pitno vodo;

4. Pričeti s pripravami za tlakovanje cestnega omrežja, izpopolniti cestno razsvetljavo in obnoviti mrežo električne napeljave;

5. Na našem podeželju je treba nuditi vso pomoč Splošnim kmetijskim zadrugam za dvig kmetijstva. SKZ naj nabavljajo čim več dobre plemenske živine in poljedelskih strojev. Električno omrežje se naj razširi do vseh kmetij. Da pa bodo naši kmetje zmožni naprednejšega gospodarstva, jim je treba nuditi kvalitetna strokovna predavanja.

Za uresničenje tega velikega plana dela pa so potrebna tudi ogromna finančna sredstva. Od kod pa jih bomo dobili? To vprašanje se ni pojavilo le v našem kraju, ampak vsepovsod v naši domovini. Prav v tem pa je velika sprememba našega gospodarstva. Naša industrijska in ostala podjetja ustvarjajo s svojim delom tudi viške za prosto razpolaganje. Prav ti viški pa so tisti viri, od koder bodo dotekali krediti za komunalno javnost v našem in vseh krajih naše socialistično urejene države.

Da bodo ta sredstva za posamezne kraje sorazmerno pravilno razdeljena, narekuje nujnost, da bomo volili novo predstavniško telo, ki je bilo z novim zakonom o ljudskih odborih uvedeno v sestav okrajnih in mestnih ljudskih odborov. Pri nas bomo volili okrajni zbor proizvajalcev, ki bo štel v celoti 31 članov. Volivce v zbor proizvajalcev tvorijo delovni ljudje — volivni upravičenci — ki so zaposleni v proizvodnji, prevozništvu in trgovini, to je delavci in uslužbenci gospodarskih podjetij, kmetje, ki so člani KZ, obrtni mojstri, pomočniki in delavci, ki delajo v obrtnih obratih in delavnicah oziroma so člani obrtniških zadrug sorazmerno s svojim deležem pri ustvarjanju družbenega produkta. Volijo pa tudi delavci in uslužbenci tistih zavodov, ki jih v našem slučaju določi okrajni LO v skladu z navodili Prezidija Ljudske skupščine LRS. Delovni ljudje volijo svoje predstavnike v zbor proizvajalcev v svojih gospodarskih organizacijah po volilnih telesih. Volilna telesa so delavski sveti, v Kmetijskih zadrugah zadrugni zbor, pri obrtnih skupščina obrtniške zbornice, skupno z delegati sindikalnih organizacij v okrajnem merilu, katerih člani so obrtni delavci. Kjer pa tvori več gospodarskih organizacij volilno enoto, izvolijo najprej volilno telo, n. pr. delavski sveti ali članski sestanki organizacij tistih podjetij, ki volijo enega odbornika v skupni volilni

Tamburaški klub »Cankar« — odsek »Svobode«. Vodi tov. Viternik. Slika iz leta 1928.

enoti najprej izvolijo delegate, ki na skupnem sestanku kot volilno telo vseh teh podjetij neposredno izvolijo odbornika v zbor proizvajalcev.

Ker so volitve zborov proizvajalcev nekaj povsem novega, sem snov tudi nekoliko natančneje obravnaval. Koga pa bomo pri nas volili v zbor proizvajalcev? Tiste delovne ljudi, ki neposredno ustvarjajo družbene produkte. Ne pozabimo, da imajo pri tem svoj delež tudi naše delovne žene, ki zaradi tega tudi spadajo v zbor tistih, ki bodo odločali o delitvi sredstev za komunalno dejavnost. Z izvolitvijo pravih članov zborov proizvajalcev bomo v novem gospodarskem sistemu omogočili borbo proti birokratizmu v našem gospodarstvu in borbo za resnično socialistično zgraditev naše države in dosegli upravljanje našega gospodarstva po samih neposrednih proizvajalcih.

Istočasno, ko so se vršili drobni sestanki po terenu, je ljudski odbor v povezavi s Socialistično zvezo delovnih ljudi, kot številčno najmočnejšo množično organizacijo v naši državi, vodil nadaljne priprave za volitve odbornikov v ljudski odbor mestne občine in okrajni zbor. Za volitve odbornikov ljudskega odbora mestne občine je naša občina razdeljena v devet volilnih enot, v katerih bo izvoljenih 27 odbornikov. Za izvolitev 7 odbornikov v okrajni zbor pa imamo v naši občini pet enot.

V vseh enotah so se vršili zbori volivcev, kjer so volivci po mili volji izbirali svoje predstavnike v odbor mestne občine in za okrajni zbor. Da pa bodo imeli volivci priliko izbirati med kandidati še na samih volitvah, je sprejetih v vsaki enoti na kandidatno listo dvojno število odbornikov, kakor jih je določenih za izvolitev in jih bo polovica od tistih, ki so vpisani na sprejetih kandidatnih listah, še pri volitvah odpadla. Tako imajo volivci vso možnost, da se odločijo za najbolj predane in delavne ljudi, ki bodo skrbeli za volilno enoto, kjer jim bodo volivci izkazali veliko zaupanje in jih volili za predstavnike v svoji ljudski oblasti.

Volilno kampanjo zaključujemo z zborovanji po množičnih organizacijah, da bodo prav vsi volivci točno obveščeni o važnosti volitev in široki demokratičnosti, ki se pri nas bolj in bolj uveljavlja in uvaja v vsakdanje življenje. Prepričan sem, da imajo volivci naše občine toliko socialistične zavesti in slovenskega patriotizma, da bodo izpolnili svojo osnovno državljansko dolžnost in pravico ter prišli na svoja volišča že v jutranjih urah. Tega niso dolžni le po svoji državljanski dolžnosti, ampak tudi iz ljubezni do naše prelepe domače dežele, ki je po mikavnosti ne presega nobena. In kar je vredno še več kot vse drugo: ta prekrasna s številnimi bogastvi obložena zemlja je naša, popolnoma in vsa naša, lastninsko pravico do nje smo izpričali s številnimi težkimi žrtvami. Kdor bi stal ob tem zgodovinskem dogodku ob strani, ne zasluži, da živi na naši svobodni zemlji in uživa pridobitve krvave narodnoosvobodilne borbe in smotrnega procesa socialistične izgradnje Jugoslavije.

Do volitev pa bomo naše ljudske množice tudi temeljito seznanili z velikim delom zgodovinskega VI. kongresa Zveze komunistov Jugoslavije, ki je predelal našo vsestransko dejavnost in podal smernice za nadaljnji razcvit naše demokratične domovine.

K napredku naše države pa mora vsak član naše velike skupnosti doprinesiti svoj delež z delom in izobrazbo samega sebe. Več svojega prostega časa je treba posvetiti svojemu lastnemu razvoju. Sedaj, ko že izdatno dvigamo in bomo še bolj dvignili naš življenjski standard, naj proizvajalci materialnih dobrin sorazmerno dvigajo tudi svoj duševni standard. Ljudstvo naše domovine mora postati s svojo dejavnostjo in miselnostjo avantgarda svetovnega naprednega človečanstva. Imamo vse pogoje, da si osvojimo pravo socialistično domovino.

Ivan Globočnik:

Naša hišna uprava

Delo in težave upravljanja s stanovanjskimi zgradbami

Večina naših delavcev niti ne ve, da ima naš kolektiv še dodatno skrb na naših stanovanjskih zgradbah. Niti jim ni znano, koliko teh pravzaprav imamo. Samo zidanih stavb oz. stanovanjskih zgradb je doslej kar 34. V njih prebiva 417 družin ter še 243 samcev. Poleg tega imamo še zapuščino okupatorja, t. j. 16 lesenih barak, v katerih prebiva 86 družin in 148 samcev. Žal da barak še vedno ne moremo izprazniti. Kljub navedenemu številu ugotavljamo, da nimamo še dovolj stanovanjskih prostorov, toda to, kar imamo, moramo vsi kar najbolj vestno čuvati. Res je, da so (vsaj nekatere) stavbe zanemarjene in nujno potrebne raznih popravil, kot n. pr. zidarskih, tesarskih, mizar-skih, pleskarskih ter vodovodno-inštalaterskih in kleparskih. Ta popravila že vršimo, vendar so ta vse preveč pogosta zaradi nepazljivosti samih stanovalcev. Želimo spraviti naše stavbe v vsakem oziru v red, vendar nam to onemogočajo stalne drobne okvare. S tega mesta in po odobrenju vodstva podjetja opozarjam stranke, da bodo v bodoče nosile same stroške za razna popravila, v kolikor so okvaro s svojim malomarnim odnosom same povzročile. Stranke bodo morale posvetiti mnogo več pažnje svojim otrokom, kateri so že v pogostih slučajih zakrivali večje škode, n. pr. razbite šipe zaradi streljanja s fračami ali metanjem kamenja, mazanje in okvara zidnih površin, razbijanje in lomljenje raznih lesenih in drugih predmetov za skupno uporabo, puščanje vode po podu in skozi strop itd. Otroci povzročajo še dodatno temu večje in resne prepire med stanovalci in to največkrat zaradi prekomernega in nedovoljenega ropota, pretepa itd. Opozarjam vse družinske poglavarje na čl. 5 toč. c) hišnega reda, kjer jasno in razločno piše sledeče: »Otroci morajo biti pod nadzorstvom. Vsako nadležno ali ogrožajoče vedenje, metanje kamenja ali kepanje itd. je treba zabraniti. Za poškodbe, ki bi jih povzročili otroci, je odgovoren

stično miselnost, saj je to srčna želja naših voditeljev, Zveze komunistov Jugoslavije in množičnih organizacij. Treba je le več dobre volje in tesnega sodelovanja, pa velik uspeh, po katerem hrepenimo, ne bo izostal. Boriti pa se moramo proti vsem tistim, ki bi nas pri tem hoteli kakorkoli ovirati in držati v duševni temi. Takim elementom napovedujemo neizprosni boj, s katerim bomo njihove težnje v kali zatrli. Z intenzivnim delom med ljudstvom bomo ta svetli cilj dosegli in ne bomo dopuščali, da bi se nam izmikal v nedogled. Z vsemi silami bomo delali na to, da čim prej iztrgamo naše ljudi zastareli miselnosti in jih vodimo po progresivni poti, po kateri smelo koraka sedemnajstmilijonsko ljudstvo Titove Jugoslavije — po edino pravilni poti svobodnih narodov.

rodbinski poglavar oz. skrbnik.« Prav je dejala neka žena našega delavca, češ kaj pomaga tako dober hišni red, če se ga stranke ne drže. To je res. Pripomniti pa moram, da je večina naših stanovalcev disciplinirana in se zaveda svoje dolžnosti do naše velike socialistične skupnosti. Onih nekaj klepetulj in nediscipliniranih stanovalcev pa moramo vsi skupaj naučiti na red, mir in čistočo!

Mnogo nepotrebnih stroškov povzroča našemu podjetju tudi stalna okvara na elektroinstalacijskih napravah, s katerimi se zdaj že otroci in stare mamice igrajo. Skratka vsi drugi, samo ne za to poklicane strokovne moči. Smrtni slučaj, ki se je zgodil zaradi takega postopka, ni zadnji in opozarjam vsakogar na veliko previdnost! Ne vrtaj in ne stikaj pri varovalkah in ostalih elektroinstalacijskih napravah, saj s tem lahko največ škoduješ sam sebi, svoji družini in vsej naši skupnosti!

Da ne bo treba več odnašati in posipati raznih smeti in pepela na obronke Čečovja, se za te odpadke v pritličju vsakega stanovanjskega bloka na Čečovju namešča odgovarjajoče večje posode, katerih tedenska izpraznitev (odvoz) je že organizirana. Zato ne meči smeti skozi okno!

Zadnje čase se opaža, da nekatere stranke na Čečovju pleskajo balkone. Čudna reč. Vse mogoče in nemogoče barve vidiš na balkonih teh novih stavb. Kaj mislite, da je pisana šara lepa? Ostanimo pri tem, kar smo prevzeli. Pleskanje balkonov je prepovedano! Balkoni so lice stavbe, zato tega lica ne maži in ne slikaj, ampak naj bo enotno belo pri vseh strankah, kakor se spodobi.

Pogoste in večje nepotrebne stroške na naših novih stanovanjskih blokkih Čečovja nam povzroča tudi prehiter in površen prevzem teh stavb od gradbenega podjetja. Oglejmo si nekaj primerov. V šestem, sedmem in ostalih blokkih se vrata in okna že sedaj ne dajo zapirati, površina je elektroinstalaterska napeljava in sicer

Uspešna borba proti obratnim nezgodam

je mogoča le ob sodelovanju nas vseh s povečano lastno previdnostjo in z ukrepi reda, varnostne tehnike in varnostne discipline na delovnih mestih

Naš delavski svet je sprejel za podvig delovne varnosti in higijene v naši tovarni čisto konkretne sklepe in postavil rok izvedbe.

Večina obratevodstev in sodelavcev je te sklepe sprejela z vso spodbudo in se stvari že izvajajo. Prvi uspeh tega skrbstva je tu:

- septembra je bilo v tovarni 66 obratnih nezgod,
- oktobra je število padlo na 46 slučajev.

Izpad dni zaradi obratnih nezgod smo znižali od 777 dni v septembru na 683 dni v oktobru.

Tudi to število obratnih nesreč je še hudo previsoko. Mesečni odstotek nezgodnih primerov — četudi samo lažje poškodbe, je še vedno 2,8 ‰, medtem ko beremo v poročilu neke veleželezarne, ki ima 11.860 sodelavcev, da so imeli v septembru 1952 le 160 nezgod ali 1,3 ‰.

Sodelavci, obratevodje, asistenti, mojstri, preddelavci, povečajmo še budnost in nadaljujmo z ukrepi, da bo delo v naši tovarni kvalitetno tudi v pogledu delovne varnosti in higijene delovnih mest.

tako, da ima stranka poleg svoje elektro-napeljave priključeno še napeljavo hodnikov oz. stopnišč, kar povzroča sedaj, ko je treba plačevati porabo električne energije, nezadovoljstvo; nadalje dimne cevi so zelo slabo speljane, nesolidna in neprikladna je izvedba pralnic v stavbah ter je predmet stalnih kritik. Še je nekaj takih drobnarij. Reči hočem le to — in mislim, da se vsi sodelavci strinjajo s tem — da moramo pri prevzemu novih stanovanjskih blokov biti bolj previdni. Škodo nam delajo tudi razni pleskarji (razbite šipe), pa naj bodo to najeti od »Gradisa« ali pa domači. Tudi buldozer in delavci »Gradisa« so razbili lepo količino šip na kletnih oknih. Vse take napake nam narekujejo to, da moramo biti vsi bolj budni napram povzročiteljem škode in v bodoče od teh takoj zahtevati povrnitev škode in ne od »molzne krave«, kakor to še vedno nekateri smatrajo naše podjetje.

Slabo luč meče na naša poslopja tudi to, da se tuji predvsem na Čečovju »ne znajdejo«, kadar iščejo zeleno stranko. Tu mislim na oštevilčenje stavb in vhodov. Tozadevni predlog je izdelan, vendar ga je treba vskladiti s splošnim problemom oštevilčenja stavb in imenovanju ulic našega mladega mesta, kar rešuje gospodarski svet mestne občine. Seveda je ta naloga tesno povezana na predstojеče splošno ljudsko štetje, ki se pripravlja.

Pa še nekaj besed o našem inventarju. Mnogo našega inventarja se vsled slabe evidence in malomarnega odnosa razbije oziroma zgubi. V inventarju imamo milijonske vrednosti in te moramo dobro čuvati. Več skrbi bomo morali posvečati ohranitvi inventarja.

Najtežji problem pa je stanovanjska kriza. Preko 184 nerešenih prošenj za družinska in cca 160 za samska stanovanja čaka na dodelitev ustrežajočega stanovanja. Ves trud okoli rešitve tega problema je malenkosten ob takem stanju kakor je sedaj. V ilustracijo si oglejmo spodaj navedeno poročilo, ki velja samo za doslej vložene prošnje. Od vloženi stanovanjskih prošenj za dodelitev družinskega stanovanja je samo od strani aktivnih članov našega kolektiva takale slika:

Pri stanovanjski komisiji je 163 prošenj s strani delavcev in 21 s strani nameščencev. Od teh prosilcev je v tovarni nad deset let 34 sodelavcev, deset let 8 sodelavcev, devet let 2 sodelavca, osem let 5 delavcev, sedem let 18 sodelavcev, šest let 25 sodelavcev, pet let 24 sodelavcev, štiri leta 13 sodelavcev, tri leta 12 sodelavcev, dve leti 20 sodelavcev, eno leto 23 sodelavcev.

Za stanovanje prosijo: 1 družina z 11 člani, 1 družina z 10 člani, 3 družine z 9 člani, 5 družin z 8 člani, 8 družin s 7 člani, 13 družin s 6 člani, 21 družin s 5 člani, 56 družin s 4 člani, 44 družin s 3 člani in 32 družin z 2 članoma.

Utemeljite prošnje so: pretesno stanovanje, nehigiensko stanovanje, tuberkuloza, oddaljenost od delovnega mesta itd.

Na drugi strani je gotovo, da mora tovarna za strokovnjaka, ki ga išče od drugod — te potrebe so in bodo pri nas še dolgo aktualne — nuditi predvsem najprej stanovanje, sicer iskanega, jasno, ne more pridobiti.

Pripominjam pa, da prihaja povprečno še vedno po ena prošnja dnevno ter to število stalno raste. Vse prizadevanje stanovanjske komisije mestne občine Ravne, katera je edino kompetentna za reševanje stanovanjskih zadev v okviru zakonitih predpisov, je težavno in nehvaležno. Saj ni dneva, da ni kdo od članov te komisije predmet neupravičenih in le delno upravičenih kritik. To pa največ zaradi tega, ker so potrebe po stanovanjih že zdavnaj prekoračile dane možnosti in je nemogoče hkrati ustreči neštetim, tudi vsaj najpotrebnejšim. Najbolj žalostni so primeri, ko se za eno, pa naj bo to katerokoli trenutno prazno (ali pa še celo zasedeno) — stanovanje »tepe« kar po 15—20 dodelitve potrebnih prosilcev. V letošnjem letu je kljub raznim težavam uspelo rešiti doslej 53 prošenj, v rešitvi pa so še štiri. Predvsem bomo morali pri bodočih dodelitvah stanovanj v naših stavbah še bolj kot doslej upoštevati to, koliko je kdo podjetju koristen oziroma potreben.

Pa še nekaj besed o zemljišču za obdelavo, ki ga ima podjetje. Ker ima podjetje zaradi nadaljnje gradnje važnih objektov vedno manj razpoložljive zemlje za obdelavo, se bo v zgodnji spomladi sledečega leta moralo vso razpoložljivo

zemljo za obdelavo na novo zakoličiti in razdeliti. To pa tako, da bo imela vsaka stranka samo en vrt in eno parcelo. Ne smemo dopustiti, kot je to doslej, da bodo nekateri postali v Železarni kmetje.

Trud pri določitvi nove, prave in zdrave stanovanjske najemnine v okviru pravnih predpisov, katera ne sme biti hud finančni udarec za stanovalca, niti v škodo podjetja oziroma lastnika stavbe, je nujno potreben. Vsak razsoden sodelavec ve, da dosedanje stanovanjske najemnine še zdaleka ne odgovarjajo potrebam. Najemnina naj bi krila vsaj najosnovnejše izdatke vzdrževanja poslopij.

Delo hišnikov in hišnih nadzornikov ni povsod zadovoljivo. Le-ti bi morali postati bolj aktivni v svojem delu, predvsem po vprašanju učvrstitve reda in discipline v stavbah, za katere odgovarjajo. Večjo skrb morajo posvečati tudi čuvanju našega skupnega imetja. So primeri, da stranke niti ne poznajo svojih hišnih nadzornikov. To dokazuje, da ti ne opravljajo svojih dolžnosti tako kot bi morali. V kratkem bodo imenovani delno novi hišni nadzorniki, o čemer bodo stanovalci obveščeni, tako da se bodo v slučaju potrebe vedeli na koga obračati.

Na zaključku prosim vse stanovalce v naših stanovanjskih zgradbah, da drže čim večji red in mir ter s tem dokažejo, da znajo ceniti velike težave, ki jih povzročata nered in nedisciplina. Odgovorne osebe pa se bodo trudile za lepo ureditev ter prijetno bivanje naših sodelavcev v zgradbah, ki so draga investicija in velika pridobitev našega kraja.

Na vrhu Raduhe 29 junija 1952 — ko so prijatelji planin ustanovili Planinsko društvo Ravne.

Ing. Božo Cimerman:

V naši kovačnici

Razvoj tehnike je v novejšem času učinkovito spremenil in izboljšal kovaško delo. V mnogočem je nadomestil tudi tako zvano obrtno kovaštvo, ki pa se bo seveda obdržalo kot drobna remontna strežba potrebam mesta in dežele. Tudi umetno kovaštvo ni ob hitrem razvoju kovaške tehnike povsem neprizadeto, vendar pa bo kot redkost in kot individualna mojstrovina še vedno obstajalo tudi v čisto ročni obdelavi.

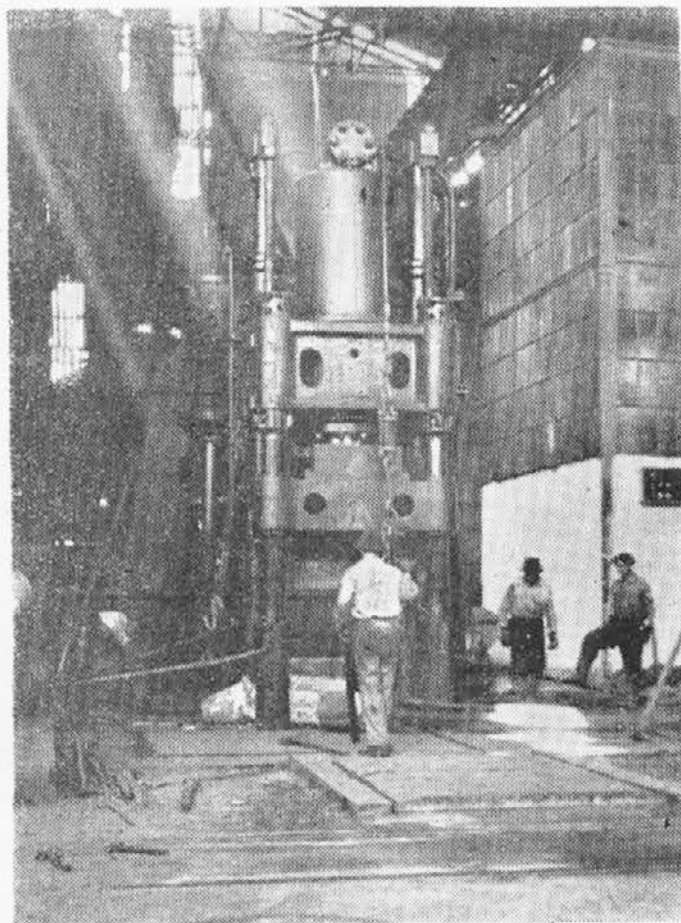
Kadar je bil govor o kovačnici, smo si na splošno predstavljali teman, zelo umazan, sajast prostor, v njem pa hudiča z žarečimi kleščami in s snopi isker, ki se vsipljejo izpod kovanega komada. Pri tej, danes že kar pravljici predstavi, je novince pri izreku poklica »kovač« vključevali v ognju kar zabele. Predstavljal si je tu sigurno smrt, zato so bili pogosti primeri, ko so novinci raje dokazovali vse bolezni, samo da bi se rešili tako zveneče kovačnice.

Na žalost obstaja tak odnos do kovaške stroke in poklica sem in tje tudi še danes — in to ne samo pri nas, temveč tudi po drugih industrijskih državah. Mladi inteligentni ljudje stremijo za poklici mehanikov, električarjev, ključavničarjev, strugarjev, predvsem še strugarjev valjev. Le močni, veliki in »za drugo nesposobni« naj bi bili kovači. Na žalost, pravim, se ta nazadnjaški odnos najde tudi še danes. Temu smo po industrijah nekaj krivi tudi mi kovači, in sicer od zgoraj navzdol, kjer smo premalo popularizirali našo kovaško tehniko in delo. Dežela te strašljive sence kovaškega poklica ni ustvarila, tam je bil kovač vedno ponosen in spoštovan poklic.

Toda nikar ne obračajmo dejstev: kovaški poklic je trd poklic. Kuje in vzdiguje se železo v ognju in iskrah, ropot in prah ter plin pa so ti navrženi. Kovačnica ni obrat stokanja. Kovač mora biti ob še nedovoljni mehanizaciji res zdrav in močan, človek s srcem in živci, predvsem pa mora imeti ljubezen za ta poklic ter čut za tehniko presnavljanja. Le tak more postati mojster svojega dela in korakati z napredkom kovaške obdelave. To je res! In če je res, da si danes lahko zaslužiš svoj kruh in ustvarjaš tudi v lažjih poklicih, ne smemo zato še omalovaževati kovaškega poklica z nestrokovnimi in čisto netehničnimi mnenji kakor: »kovače bomo pa lahko dobili, za to je vsak dober...« Na takem mnenju tehniških neznalcev je zraslo tudi spotikanje ob prejemke kovačev, češ da je napram drugim preveč itd.

Kakor povsod, je pri kovaštvu še posebej važen dvig produktivnosti dela. V rasti in izpopolnitvah smo. Uspešno smo že odbili velik del in odbijamo z mehanizacijo prekletstvo teže kovaškega poklica. Tu tehnika sedaj hitro napreduje. Kovači se z veseljem vključujejo in oprijemajo teh novitet, kajti tu so, da bodo olajšale delo in istočasno učinkovito povečale produktivnost. Tisto, bedasto došepe-

600-tonska stiskalnica — odličen simbol in še bolj odlično dejstvo naše nove kovačnice.

tavanje, da potrebujejo produktivnost dela samo uprava in kalkulacije, ki je bilo otrok nazadnjaštva in predvsem nazadnjaške tehnike in miselnosti, je iz naših obratov izginilo. Danes vsi vemo, da je produktivnost dela rodovitnost naše njive, naše setve in žetve. Osnova za dvig produktivnosti in tudi varnosti dela v vsakem obratu sta red in delovna disciplina, ali po domače vestnost. Vsak sodelavec, predvsem pa predelavec, mojster in obratovodja, mora čutiti in gojiti to vestnost ter se zavedati odgovornosti do samega sebe in do skupnosti. Čut odgovornosti je najvažnejši za povečanje produktivnosti dela. Nobeno prizanašanje oz. prigovarjanje samemu sebi, češ: vse je v redu, samo da obrat dela, tu ne pomaga in pomeni nevarno dekadenco tam, kjer to največ škoduje. Ni važno samo to, da se neka stvar vrti, temveč je važno, da se vedno bolje vrti; od tega je odvisen napredek in naš življenjski standard. Čut odgovornosti za napredek dela, čut odgovornosti za neuspehe s strani nas vseh bo pospešil prvo in zmanjšal drugo.

V naši kovačnici red šepa. Tega smo največ krivi mi sami. Res je naš operativni prostor premajhen in se nekoliko hudujemo na novogradnjo, da tega ni dovolj upoštevala, vendar tako je in vestni ljudje držijo v redu tudi najmanjši delovni prostor. Ne bojmo se priznati, kar je res, je res.

Toliko na splošno. Sedaj pa nekoliko bliže k našemu dnevnemu delu.

Kovati se pravi dati jeklu zaželeno obliko pod kladi ali stiskalnico. Znano je, da se dajo vse kovine več ali manj preoblikovati z mehanskim postopkom — mi, seveda, kujemo jeklo. To preoblikovanje, kovanje odnosno tudi valjanje izvršimo na ta način, da povzročamo na jeklo pritisk ali nateg, pri čemer se mo-

lekule materiala med seboj premikajo. To preoblikovanje odn. premikanje molekul nazivamo tekočnost materiala. To je posebno izrazito pri jeklu, in sicer pri raztezanju, pritiskanju, upogibanju in vlečenju. Tako dolgo, dokler je jeklo izpostavljeno silam pritiska in natega, govorimo o prostem kovanju. Če pa hočemo dati materialu gotovo obliko pod istimi pogoji — za kar imajo posebno orodje — utope, govorimo o utopnem kovanju. Pri prostem, kakor tudi pri utopnem kovanju, ki pride sicer pri nas redkeje v poštev, je najvažnejše, da je jeklo pravilno segreto. Ogrevanje zmanjšuje odpor in silo, katera drži skupaj posamezne molekule. Za vsako materijo, posebno pa še za jeklo, je ogrevanje največje važnosti, zato moramo poznati pravilno začetno in končno temperaturo kovanja. Možno je sicer, da s previsoko temperaturo povečamo učinek kovanja, ker smo izrazito zmanjšali medsebojno silo med molekulami, a istočasno smo pokvarili jeklo, ker smo ga »sežgali«. Ne samo, da jeklo ni slučajno sežgano, se nam zgodi, da je postalo po kovanju grobo zrnato, kar ima za posledico, da je izgubilo žilavost. Pri kovanju z nizko ogretim jeklom pa povzročimo zopet napako, da je jeklo krhko in da se lomi.

Da bo jeklo pravilno odkovano, se je torej treba držati predpisov kovanja.

Za ogrevanje materiala nam služijo kovaške peči. Že pri teh agregatih je dana možnost, da znatno povečamo produktivnost. Zelo težko pa je včasih odvaditi se kakšne stvari, ki je že nekako ukoreninjena. Kot tipičen tak primer je nepravilno kurjenje kovaških peči, kjer plamen včasih metre daleč udarja iz peči. To je velika neumnost, če mislimo, da se bo material na ta način bolje ugreel. Nasprotno pa porabimo s tem mnogo preveč plina in istočasno uničujemo drage arma-

KOROŠKI PEVEC

Prof. Luka Kramolc - 60. letnik

Št. Danijel, nekaj časa tudi službeno mesto našega pisatelja Ksav. Meška, je stara, zavedna obmejna gorska vasica, ki se je pod Avstro-Ogrsko odločno upirala germanizaciji. Kmetje so se s štrajkom uprli ustanovitvi nemške šole. Posebno se je izkazal ta kraj zopet med narodno-osvobodilno borbo. V tem kraju živi Kramolčeva rodbina, ki je bila med okupacijo močno prizadeta. Nemci so požgali domačijo, odpeljali brata in nečaka našega jubilaranta v Dachau, kjer sta oba umrla. Iz te rodbine je izšel naš jubilarant profesor Luka Kramolc.

Rojen je 14. oktobra 1892. Leta 1914 je končal na Dunaju Akademijo za glasbo in bil nato takoj mobiliziran. Služil je med prvo svetovno vojno pri 7. pešpolku v Celovcu. Leta 1916 je bil pri napadu na Ruse pri Grodeku. Ker niso prodrli, je ušel s fronte in bi moral za ta junaški podvig po vojni sedeti 3 leta in 8 mesecev. Nato je bil cenzor za angleški jezik pri »Heeresgruppenkommando Konrad v. Hötendorf« v Celovcu, akoravno s komandantom vred ni znal besedice angleško. Iz »Personalsammelstelle« v Bocnu, kamor je bil kasneje prestavljen, je pošiljal naše ljudi namesto na fronto h kadrom v zaledje. V jeseni 1918 ga je Narodni svet za Mežiško dolino postavil za tajnika in vodjo aprovizacije občine Mežica. Tu je opravljal tudi službo organista in vodil pevski zbor. Uprizoril je z otroki prvi slovenski mladinski nastop »mlatičev in peric«. Slovensko petje mladine je izzvalo marsikateri materi solze v oči. Vodil je petje pri spevoigri »Moč uniforme«. Ob tej priliki je spoznal tudi svojo ženo. Sodeloval je pri propagandi za plebiscit do oktobra 1920. Od marca

ture peči, kar produkcijo znatno podraži. Barva plamena je najvažnejše merilo in pokazatelj pravilnega kurjenja peči.

Po barvi plamena ugotovimo v opazovalni lini naslednje:

modrozelen plamen pomeni velik prebitek plina, kar je napačno;

rumena barva plamena pomeni majhen prebitek plina, majhno porabo plina;

rdečkastorumen barva pomeni pravilno mešanico plina in zraka;

nevidna barva pomeni prevelik prebitek zraka, kar je napačno.

Pravilno kurjenje je torej takrat, ko je barva plamena rdečkastorumena.

Poudarjam pa, da ni lahko določiti pravilne barve plamena, kajti vsakdo zaznava barve po svoje. Najboljša sredstva za ugotavljanje pravilnega zgorevanja so merilni aparati, ki olajšujejo kurjenje in pomagajo prihraniti na plinu. Pri ogrevalnih pečeh je važno tudi redno čiščenje ognjišča ter odstranjevanje škaže. S tem preprečimo, da na ognjišču nastajajo nasedline, ki povzročajo zastoj v obratovanju. Če pustimo ognjišče zanemarjeno, moramo potem nasedline posebej odstranjevati, kar kvari ognjišče in mnogo stane.

Sentanelski rojak, prof. Luka Kramolc.

1920 do septembra 1924 je deloval na konservatoriju Glasbene matice v Ljubljani kot tajnik in učitelj teorije, klavirja in mladinskega petja. Leta 1924 je položil diplomski izpit iz glasbe in petja na konservatoriju v Ljubljani. Nato je služboval do upokojitve 1950 na ljubljanskih srednjih šolah in učiteljišču. Priredil je z dijaki javne nastope v raznih koncertnih dvoranah in v radiu. Napisal je in izdal 28 raznih del, učbenikov, pesmaric in raznih priročnikov. Glavni odbor RK v Beogradu ga je leta 1940 odlikoval s srebrno kolajno, ker je deset let organiziral in vodil glasbene prireditve, na katerih so sodelovali združeni podmladki RK ljubljanskih šol.

Prof. Luka Kramolc je velik del svojega prostega časa posvetil propagandi in ohranitvi samobitnosti našega naroda na Koroškem. Leta 1936 je organiziral in vodil ekskurzijo profesorjev klasične gimnazije na Koroško. Ekskurzije sta se udeležila tudi skladatelja Emil Adamič in Matija Tomc. Ko je imel Hitler zasedeno Avstrijo, je pribežalo v Ljubljano več zavednih koroških fantov-pevcev. Kramolc jih je vežbal v petju in nastopil z njimi tudi v ljubljanskem radiu. Leta 1940 je priredil in proizvajal v Radio-Ljubljana Kuharjevo veseloigro »Koroško ohcet«. — Dne 21. junija 1945 je priredil s koroško mladino propagandno množično prireditev v dvorani Trgovskega doma v Ljubljani. Koroške študente je poučeval petje, deklamacije in recitacije in z njimi nastopil leta 1946 na koroški kulturni prireditvi v Delavski zbornici, leta 1948 pa na propagandni prireditvi za Koroško v Ljubljani. Znal je poleg propagandnega in kulturnega dela zainteresirati in spodbujati tudi druge slovenske skladatelje, da so začeli prirejati koroške narodne pesmi za solo zbor, salonski orkester, godbo na pihala in simfonični orkester.

Od leta 1937 do leta 1952 je priredil in izdal naslednje izdaje koroških narodnih pesmi:

1937 »Slovenske narodne pesmi iz Roža«, harmoniziral Pavle Kernjak, uredil in strokovno popravil prof. Kramolc;

1938 je izdal in priredil 12 mladinskih narodnih pesmi za mladinski zbor s spremljevanjem klavirja.

Na pobudo Prežihovega Voranca je začel zbirati koroške narodne pesmi, ki jih je izdal leta

1948 v »Zborniku koroških narodnih pesmi za moške zборе«. Pesmi iz Mežiške doline in Podjune, ki izpričujejo življenje prebivalcev Mežiške doline in Podjune v preteklosti, so skorajda šle že v pozabo, kakor na primer »Pesem od prevaljske družine«, »Z nobenim purgarjem kne grem tavšat« itd.

1949 štiri koroške narodne pesmi za mešan zbor.

»N'mav čez izaro«, mladinski zbori. Uredil France Marolt. Prof. Kramolc je k tej zbirki prispeval deset svojih pesmi.

1951 »Pojdam v Rute« obsega 14 koroških narodnih pesmi za mešan zbor.

1952 »Koroška budnica«, koračnica za pionirski in mešani zbor s spremljevanjem klavirja.

Nemški šovinisti so po priključitvi Avstrije k Nemčiji razpustili na Koroškem vsa prosvetna društva, pevske in tamburaške zборе. Oropali so 11 društvenih domov, požgali ves notni material in nad 90.000 slovenskih knjig. Prof. Kramolc je s svojimi izdajami in deli zopet omogočil slovenskim pevskim zborom na Koroškem po osvoboditvi njihovo redno delovanje.

Veliko, hvaležno in plodonosno nalogo je vršil jubilarant s tem, da je gojil z vneto med srednješolsko mladino ljubezen do naše koroške narodne pesmi. Z dijaškim mladinskim zborom MKUD »Miran Jarc« na VIII. gimnaziji v Ljubljani je priredil mnogo propagandnih »koroških večerov« v pesmi, besedi in sliki (skioptičnimi):

Leta 1946: v mladinski dvorani v Frančiškanski ulici; v Domu Armije; v telovadnici IV. ženske gimnazije.

Leta 1950: v avli VIII. gimn. v Peričevi ulici v Ljubljani; v Vevčah; v zdravilišču za tuberkulozne na Golniku; v Domžalah.

Leta 1951: dvakrat v avli III. gimnazije in v telovadnici VIII. gimnazije v Ljubljani; za AFŽ v Šiški; v Mostah.

Vsa Mežiška dolina se še hvaležno spominja njegove turneje z mladinskim pevskim zborom od 28. do 30. aprila 1951. Nepozabni bodo ostali vtisi s teh nastopov prebivalcem kakor pevskega zboru. Dne 28. aprila se je vršil koncert v Guštanju (sedaj Ravne), 29. aprila pa dvakrat v Mežici (popoldne in zvečer). Kako ljubi narod ljudske pesmi naše lepe Koroške, je pokazala vsakokratna ogromna udeležba. Delavci in kmetje iz vseh krajev Mežiške doline so dojemali nastope z velikim navdušenjem. V Mežici je po-

zdravila mlada deklica pevovodjo med nastopom z naslednjo Boštetovo pesmico:

V Meziško dolino, kjer ste se rodili,
kjer ste Mezičane peti učili,
ste z mladim zborom iz bele Ljubljane
prinesli nam tople koroške pozdrave:

pesem od Zile, Celovške kotline,
iz Roža, Podjune, Meziške doline —
ki razveseljuje srce in obraz
kot sončni žarek v vihravi čas!

Saj pesem nam plemeniti duha,
postavlja nas v družbo dobrih ljudi —
zato iz srca smo hvaležni Vam vsi.
Se dalje želimo Vam dosti uspeha
in kličemo Vam: na mnoga leta!

SKUD Mežica je podaril pevskemu zboru darilo »knežji kamen« z Gosposvetkega polja, izdelan v miniaturni. Posebej so pozdravili svojega rojaka prof. Kramolca Šentanelčani, ki so prišli v velikem številu na vozovih in ga počastili z domačim darilom — klobaso in moštom. Poseben poudarek je dalo tem nastopom še sodelovanje naših zaslužnih koroških kulturnih delavcev, ki so spregovorili o koroškem ljudstvu, o njegovi borbi za obstanek, o pravici do narodovega življenja. — O Ziljanih, njihovi narodni borbi in ohranitvi vzlic stoletni germanizaciji je govoril dr. Julij Felaher. Pisatelj Jaka Špicar je opisal predel od Beljaka do Celovca. Podjuno, Poljance je opisal prof. dr. Franc Kotnik, zaslužni pisatelj mnogih narodopisnih in kulturno-zgodovinskih študij o naši Koroški. O svobodni Meziški dolini je govoril dr. Franc Sušnik, ravnatelj ravenske gimnazije. Opis pokrajine je bil poln tople ljubezni do koroške zemlje. Besede vsakega predavatelja so dopolnile koroške narodne pesmi.

Profesor Kramolc ni bil le pevovodja, ampak tudi harmonizator večine pesmi, ki so bile na sporedu.

V času od 26. januarja do 16. februarja 1949 je predaval slovenskim pevovodjem iz Koroške na tečaju, ki ga je organizirala SPZ v Celovcu z LPS v Ljubljani.

Z letošnjim letom stopa profesor Luka Kramolc po dolgoletnem uspešnem delovanju v zaslužni pokoj. Malo čudno je slišati, da ob svoji 60-letnici že štiri leta nima družinskega stanovanja, kar ga gotovo občutno boli. Napravil je že preko ducat prošenj in blizu dve sto obiskov pri stanovanjskem uradu, a brez uspeha. Čudno, da za koroškega kulturnega delavca v Ljubljani ni pravega stanovanja, čeravno ima od Ministrstva prosvete LRS legitimacijo kulturnega delavca. Med okupacijo so Nemci požgali njegovo domačijo v St. Danijelu in tako nima pravega doma ne v Ljubljani ne v svojem rojstnem kraju.

Kakor je Prežihov Voranc lepo opisal značaj, delo in življenje naših rojakov na koroški zemlji in s tem ohranil v knjigah samobitnost naših ljudi v preteklosti poznim rodovom, tako je profesor Kramolc kot rojak z zbranimi koroškimi narodnimi pesmimi, harmoniziranimi in na koncertih podanimi v narodnem duhu, izročil našemu rodu zbirko biserov, ki jih bo narod negoval in čuval, dokler bo živel.

Vsi smo mu hvaležni, da je v času svojega dosedanjega udejstvovanja tako mnogo napravil za našo Koroško na kulturno-prosvetnem področju in s tem tudi na političnem.

Rudolf Galob, Mežica

Pliberška godba pred 80 leti. Prof. Kramolc bo popisal godbeno in glasbeno zgodovino naših krajev v prihodnji številki.

Ciril Vončina:

Mežica in rudnik okrog leta 1900

Ko je leta 1871 rudarska družba Leopolda Prettnerja dediči prodala svojo rudarsko posest v Mežici z vsemi napravami in pravicami plajberški rudarski družbi (Bleiberger Bergwerks Union, kratko BBU), ki je imela sedež v Celovcu, se tega v Mežici skoraj ni opazilo. Nova lastnica je z istimi ljudmi in istimi napravami obratovala dalje. Šele po petnajstih letih, t. j. leta 1886, je prišlo do pomembnejšega dogodka, ko so začeli z vrtanjem rova »Glančnik«. Ta rov ima vhod nad betonskim mostom čez okrajno cesto med Mežico in Poleno. (Tomaž Glančnik je bil rud. upravitelj v Mežici od leta 1886 do 1918 in se ta rov imenuje po njem.) Rudniška posest je bila v tem času na teritoriju občine Mežica še skromna. V katastralni občini Mežica-vas še ni imel rudnik v prejšnjem stoletju nikake posesti. Sedež rudniške uprave je bil na Poleni, katastrska občina Takraj Meže, t. j. približno 1,5 km iz Mežice ob cesti proti Črni. Tu se nahajajo še danes direkcija in osrednje pisarne rudnika. Naziv »Polena« se je pričel uporabljati šele po prvi svetovni vojni, dočim se je prej imenoval ta kraj »perkšafar«. Med domačini še danes čujemo ta naziv, ki izhaja iz nemškega »Bergschaffer«, tako so se nazivali v prejšnjih časih rudniški upravitelji ali oskrbniki. Še po prvi svetovni vojni se je pripetilo, da je star rudar-upokojenec vprašal na Poleni, kje ima pisarno gospod »perkšafar«! Krajevno ime Polena pa je podedovano po posestvu Ivana Verdніка vulgo Polena-kmeta. To posestvo je kupila leta 1834 rud. družba Leopold Prettnerja, Georg Komposch in Franc Brunner ter zgradila še istega leta enonadstropno hišo. V pritličju te hiše so namestili pisarne

rud. upravitelja, blagajno, jamomerstvo in računovodstvo, v nadstropju pa so bile sobe za lastnike družbe, kadar so prihajali na pregled podjetja. Iz poročila o gradnji te hiše, ki ga je napisal »Bergschaffer« Simon Komposch svojemu »principalu« Leop. Prettnerju 23. junija 1834, je razvidno, da so imenovali to hišo »gospodarska in uradniška hiša«. Izven te hiše je imela družba na Poleni ob Meži še topilnico za rudo s tremi pečmi na »grebeljce« (Kärntner Flammofen), od katerih sta bili pa navadno le dve v obratu, ter stope in prebiralnice za rudo. Poleg teh zgradb je obstajalo še par deloma lesenih deloma zidanih stanovanjskih hiš in industrijskih poslopij (kovačnica, skladišča i. sl.) ter stanovanjska hiša in gospodarsko poslopje bivšega kmeta Verdніка. Iz gornjega je razvidno, da je v XIX stoletju rudnik kaj malo vplival na sliko vasi Mežice.

Pred enainpetdesetimi leti (1901) pa je BBU postavila prvo večjo enonadstropno zidano hišo (št. 75) na Poleni, v kateri se še danes nahajajo razne pisarne podjetja. To je bil pomemben dogodek za Mežico in rudarje, kajti po tridesetih letih novih gospodarjev je bil to dokaz, da rudnik dobro uspeva in da se je kupčija obnesla. Sedemdeset let, doba ene generacije je morala poteči, da se je prvi »reprezentančni« stavbi rudnika na teritoriju Mežice (1834) pridružila druga. V tem času je bilo izvršenih tudi več manjših adaptacij za stanovanja delavcev in nameščenec. Že dve leti nato (1903) je BBU ponovila dokaz o rentabilnosti podjetja s tem, da je zgradila še eno enonadstropno stavbo na Poleni, ki tudi še danes služi v pritličju za pisarne, v nadstropju pa za

stanovanja (h. št. 76). Ta stavba je bila leta 1930 nadzidana za eno nadstropje.

Leta 1834 zgrajeno upravno poslopje je služilo svojemu namenu do leta 1901, ko so se pisarne preselile v novo stavbo. Od tega časa dalje pa je v teh prostorih rudniška restavracija in menza, le za časa okupacije sta bili v pritličju dve pisarni. Na razvoj rudnika in s tem tudi posredno Mežice pa so odločilno vplivale v tej dobi še naslednje pridobitve:

Leta 1898 je bila v Žerjavu dograjena mala vodna elektrarna, ki je začetkoma služila le topilniškemu obratu v Žerjavu, ki so ga v tem desetletju deloma preuredili, deloma pa na novo zgradili.

Leta 1901 je bila zgrajena elektrarna rudnika v Topli pri Črni, ki je v glavnem oddajala tok jamskim obratom v Podpeci. Par let nato je dobilo tok iz centrale v Topli tudi naselje Polena.

Leta 1906 so podrli topilnico na Poleni in na tem mestu pričeli z gradnjo elektrarne, ki je bila dograjena naslednjega leta. Istočasno, ko so odstranili topilniške naprave, je prenehala obratovati tudi prebiralnica rude na Poleni. To poslopje, imenovano »puhar« (Pochwerk) služi še danes kot skladišče raznega materiala.

Napredek podjetja pa je privedel s seboj tudi znatna izboljšanja jamskih razmer. Leta 1906 je pričel rudnik postopoma zamenjavati stare oljnate svetilke z onimi na karbid, ki se še danes uporabljajo. Dočim je rudar preje v že itak slabem jamskem zraku pri krvavo brleči luči udihaval še smrdljive pline in saje iz gorevajočega repičnega olja, je sedaj pri boljši svetlobi zdravstveno manj trpel. Stari rudarji so pravili, da se jim je zdelo, ko so jim zamenjali svetilke, kakor da bi delali na dnevu. Važna pridobitev za jamo pa so bili tudi ventilatorji, ki jih je podjetje uvedlo v tem desetletju, kajti preje, ko še ni bilo električnih naprav, je bilo zračenje jamskih delovišč neizdatno, ker je bilo večidel na ročni pogon. Prebiralci izkopsnine (kutarji), t. j. mladoletni

od 14 let dalje, so na roke gonili vetrnice (slične onim za čiščenje žita), ki so dovajale sveži zrak po pločevinastih ceveh na zadimljena delovna mesta. Na Glančnikovem rovu pa so imeli še okrog leta 1905 primitivno napravo za zračenje na pogon vode, ki je iztekala iz rova.

Kakor že omenjeno, Mežica-vas v tem času ni imela ničesar značilnega za rudarski kraj. Maloštevni rudarji iz rorov Glančnik, Friderik, Srca Jezusovega ter izbiralnice in topilnice na Poleni, so stanovali večinoma po mežiških kočah, pri okoliških kmetih, pa tudi na Sp. in Zg. Bregu in Majerholdovim, po dom. Marholčem nad Poleno. Kaka izrazito rudarska stanovanjska zgradba v Mežici v tem času ni obstajala. Mežica pa je izgledala približno tako: Od križišča okrajne ceste v vasi in one, ki drži preko Rehta in državne meje v Podjunsko ravnino, pa do Polene je stala samo stara šola (1877), sedaj sedež Občinskega odbora in poštnega urada, ter še dve koči. Ob samem križišču sta stali dve gostilni in sicer pri Mežnarju (sedaj Senica) ter pri Krautu (sedaj gostilna in pekarija Krajevne gospodarskega podjetja, po dom. pri Tofu). Na desnem bregu Šumca, za sedanjo brivnico KGP, je stala Obnarjeva hiša. Obnarjeva in Mežnarjeva hiša sta bili deloma zidani deloma leseni stavbi starejšega datuma. Ob vseh teh stavbah so stala tudi gospodarska poslopja. Na levi strani ceste proti cerkvi je živetarilo več malih koč in Krautov mlin, na desni pa je stalo med Tofovo (Krautovo) in Torcevo hišo (sedaj sedež Nar. milice) večje gospodarsko poslopje. Tik pod cerkvijo stoji še danes po domače Karicljeva koča, ki je v vasi najstarejša ali vsaj med najstarejšimi Med vidnejšimi stavbami so bile izven cerkve sv. Jakoba še župnišče, ter v gornjem delu vasi Keupovo, Stoparjevo, stanovanjska hiša oskrbnika grofovskih fužin in Praperjeva, po domače Žagmajstrova domačija. V ostalem so gornji del vasi tvorile male, pritlične, večinoma

Eden zadnjih leških rudarjev

Marija Hriberšek:

Mladi rudar

Ko sva šenturseljce brava
ah Mojca, bilo je lepo,
pod skalami Pece sanjava
»življenje bo nama sladko«.

Al prišla je jesen — z njo slana in mraz,
cvetovi so uveli, je sanje vzel plaz.
Saj Mojco mi ljubo je Tonej prevzel,
zato ves vigraden zdaj vriska vesel.

Se bodo šenturseljci cveli
z drugo jih ljubeo bom bral.
Nanjo bom mislil pri deli,
ko v Peci vom svinec kopal.

Sladko je ljubiti, mladost zlat je čas,
lepši v samotnih je rovih sreče glas.
Zaziblje te v nade in lajša ti trud,
ves znoj in napor se ne zdi ti prehud.

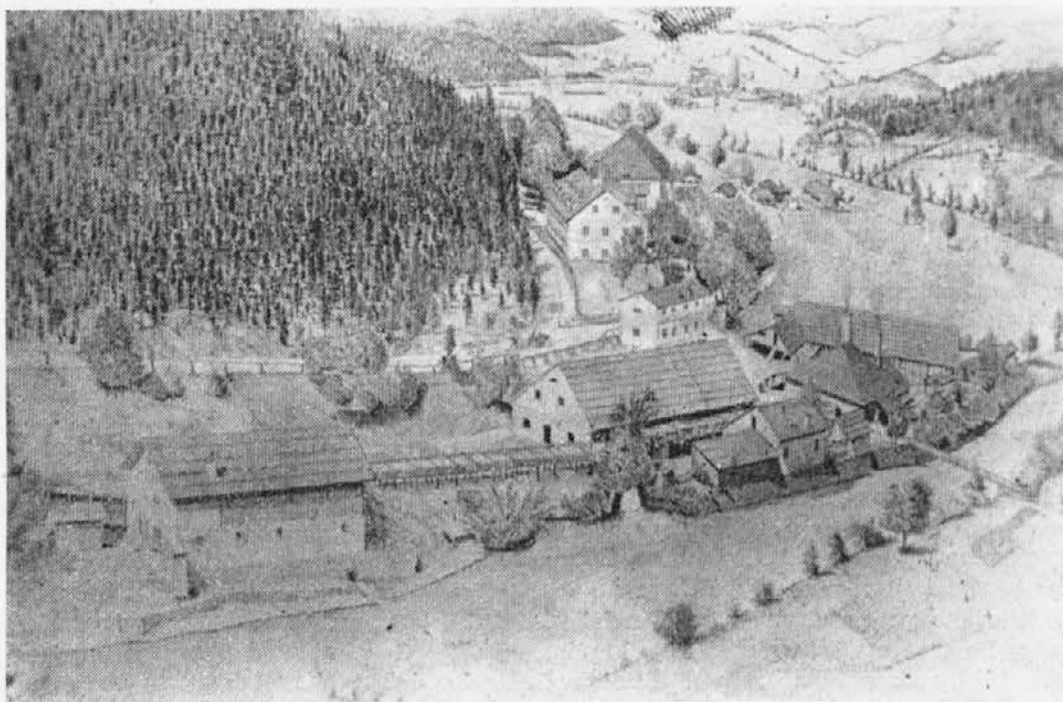
Adamič uglasbil za radio-reportažo »Po
naši lepi deželi«.

Ob tej priliki so predvajali tudi hotuljsko
»steljerajo«, ki jo je zapisala tov. Hriberškova
in za katero vsi pravijo, da je povsem zadeta.

lesene koče, v katerih so ponajveč prebivali kovači-fužinarji. Fužinarsko obrt pa so predstavljale v teh letih še tri iz kamna grajene fužine, v katerih so bila nameščena težka železna kladiva na pogon velikih lesenih vodnih koles ob potoku Šumcu, ki brzi skozi vas. Izdelovali so v teh fužinah jeklene palice profila 6 do 30 mm. Jeklo za izdelavo teh palic so dobivali iz svojega matičnega obrata — železarne v Guštanju. Več fužinskih zgradb pa je bilo v tem času že opuščeni. Danes stoji še samo ena fužina, ki služi kot zasebna orodna delavnica.

Iz tega kratkega opisa razvidimo, da je imela Mežica še okrog leta 1900 bolj fužinarski nego rudarski značaj. To so označevali noč in dan monotoni udarci težkih fužinskih kladiv, to so pa tudi zgovorno pričali številni vozovi kovaškega oglja, ki so ga kuhali Furlani, nazvani »paclarji«.

S tem bežnim pregledom sem hotel podčrtati, da je prav ob koncu prošlega in v začetku tekočega stoletja zbranih največ važnih dogodkov, ki so odločilno vplivali na obstoj in razvoj Mežice in ji v zadnjih desetletjih popolnoma spremenili lice, dočim so preje potekala stoletja brez bistvenih izprememb.

Stara Mežica, Polena - »perkšafar« okrog leta 1900. Vidimo še staro topilnico svinca. Na tem mestu stoji danes elektrarna. Večje poslopje je stara izbiralnica, nazvana še danes »puhar«. V ozadju je prvo upravno poslopje rudnika, zgrajeno leta 1834.

Prežihov Voranc:

Tam kjer teče bistra Drava

Drava, ali nisi ena najlepših alpskih voda?

Včasih si izvirala tam, kjer sta se stikali slovenska in nemška meja, na vzhodnem Tirolskem. Zakaj že v 8. stoletju je bil pri tvojem izviru ustanovljen samostan Innichen zato, da bi razširjal pravo vero med slovenskim sosedom na vzhodu. Zgodovinski razvoj je potisnil slovensko mejo od Innichena daleč na vzhod do Beljaka. Danes teče reka Drava do Beljaka po germaniziranih tleh, mimo mest in vasi, ki se jim pravi: Goritzen, Gummern, Pusarnitz, Feistritz in tako dalje. Šele pod Beljakom stopi Drava zopet na slovenska tla.

Pristopimo k njej in poslušajmo, kako utriplje njen večni tok po naši koroški zemlji.

Pod Peravo, tem beljaškim predmestjem, kjer je župnik Jurij Trunk še pred desetletji pridigal slovenski, se izliva v Dravo reka Zilja. Trunk je bil leta 1919 s slovenskim izdajalcem dr. Ehrlichom na mirovni konferenci v Parizu kot strokovnjak za Koroško. Ko sta zvedela, da bo na Koroškem odločal plebiscit, je izdajalec Ehrlich pokleknil in začel moliti k bogu, a Jurij Trunk je na ves glas preklinjal mirovno konferenco: »Hudič naj vzame vso to bando!«

Zilja je glavni pritok Drave na njenem desnem bregu. Njene bistre vode še danes nenehoma pripovedujejo o koroški, slovenski preteklosti. Če dobro prisluhneš, boš slišal, kako njeni valovi pripovedujejo:

»Tam ob moji Ziljici, ki jo nosim v svojih nedrih, so koroški deželni stanovi pred več kot 600 leti pozdravili cesarskega odposlanca s slovenskimi besedami: 'Buh te primi!«

In bistra Zilja še naprej šepeta:

»Jaz tečem skozi najlepšo planinsko dolino Slovenije. Na bregovih, ki jih večno oplakujejo moje vode, se je rodil veliki slovenski rodoljub in pesnik Urban Jarnik. Ob mojih bregovih so se rodili Ferčniki, Grafenauerji, Wartmuthi, Rautarji in še mnogi in mnogi drugi rodoljubi slovenske krvi, ki so stoletja branili našo slovensko zemljo pred nemškim potujčevanjem. In prav pri moji vodi se je rodil tudi Malič, junak, ki je že leta 1919 dal svoje mlado življenje za združitev koroške Slovenije z domovino Jugoslavijo.«

Tako šepeta ta naša zvesta reka. Tu, kjer se obe vodi stekata, se je rodila prelepa koroška pesem: »Če Drava noj Zila nazaj potačo . . .« Kadar se bo zgodilo to, takrat, dekle moje, te jaz nehal ljubiti bom . . .

S pritokom reke Zilje postane Drava zopet slovenska voda. Zilja je navdahnila Dravo z duhom vseh svojih sinov in hčera, ki so branili slovenski jezik, slovenske šege, slovenske pesmi pred potujčevanjem.

Od Beljaka dalje je hod reke Drave že krepkejši, že smelejši. Njena gladina postaja široka, vsa dežela, ki se razprostira od Karavank do Visokih Tur, je zdaj njena neomejena last. En sam studenec

ne uide njenemu poslanstvu. Tudi mi gremo s teboj, ti voda naša.

Na jugu moli kvišku mogočna Jepa, pod katero počiva prelepo Baško jezero, ki je iz svojih mirnih tolmunov rodilo pesem, našo koroško himno: »Njav čez jizaro . . .« Od severa se na drugi strani blesti sem do struge velika razvalina Vajškrije, dom nemških fevdalcev, habsburških valpetov koroške dežele. Za to razvalino sniva mirno Osojsko jezero tja do Golice.

Kmalu potem se zasmejijo na levem bregu naše vasi Podravlje, Skočidol in druge. Vse se zdijo utrujene, toda niso utrujene, ampak tihe in zaupljive in čakajo vstajenja dan. Zveste so ostale do današnjega dneva slovenski stvari. Njihovi Vošperniki, Rajhmani, Dragasniki in drugi so že pred prvo svetovno vojno iz nemške trdnjave Vernberg napravili slovensko občino Vernberg, ki je segala prav do beljaškega predmestja. Skalovje vernberškega gradu strmo pada v dravsko strugo, ko da bi ji hotelo zastaviti pot proti vzhodu. Toda Drava se mu izogne v velikem loku in se spusti v Gornji Rož.

Na levi oplakuje Drava deželo Drabosnjakovo.

Slišite, kaj nam o tem pripovedujejo sončni bregovi, ki prihajajo sem od Lipe:

»Jaz, Andrej Drabosnjak, sem se rodil skoraj pred dve sto leti na Drabosnah. Bil sem kmet. Še mlad sem začel zlagati rajme in pisati igre v domačem jeziku. Še danes stojijo seniki, prizorišča slovenskih pasijonov. Nato sem si napravil tiskarno v bajti na Drabosnah, ki tudi še danes stoji. To je bila prva ilegalna slovenska tiskarna. Ko bi bil takrat vedel, kako veličasten začetek sem začel s svojo tiskarno! Potem so prišli žandarji Marije Terezije in so mi tiskarno razbili in uni-

čili. To me je močno bolelo, in zato sem obupal, prodal Drabosne in nato sem umrl kot berač. Moja beseda pa je ostala za menoj in živi dandanašnji na Lipi, na Strmecu, na Dvoru, v Domačalah, na Dholici, na Kostanjah. Kjer sem takrat zasadil slovenski mejnik, stoji še dandanes.«

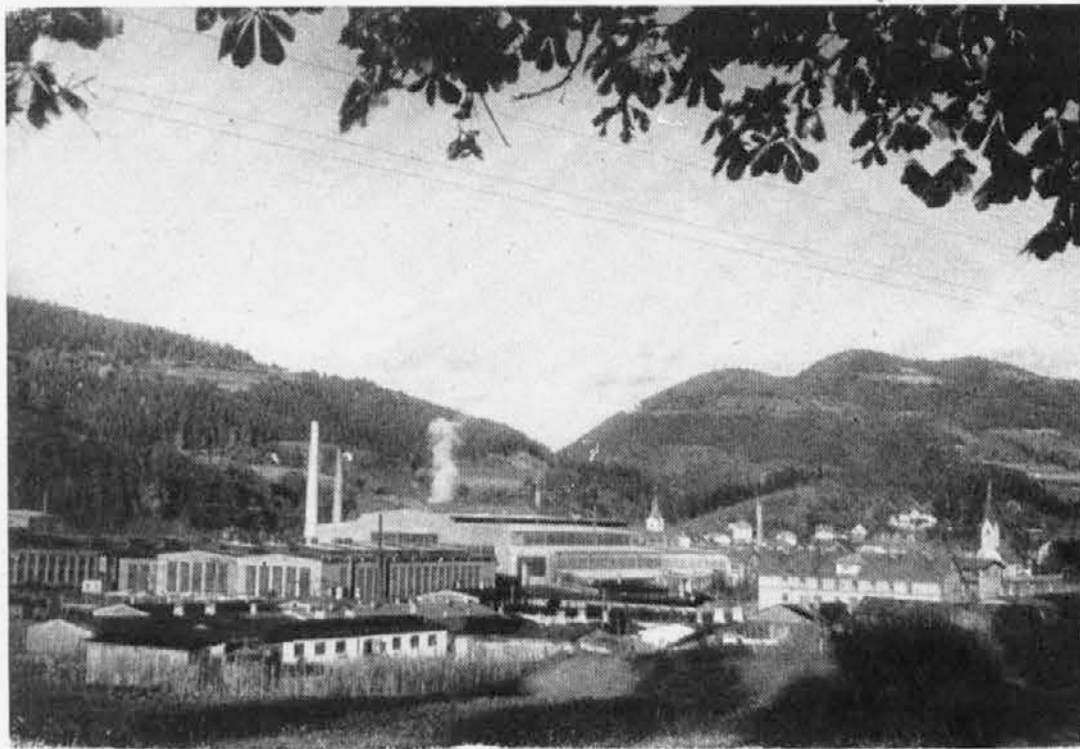
Na desnem bregu Drave se prikaže Rožek in tu se prične proti Karavankam razprostirati dežela Miklove Zale, te koroške trpinke. Zelena pobočja na desnem bregu nam nenehoma šepetajo:

»Pri nas se je rodila Miklova Zala, pri nas so se rodili Janežiči, Ahaceljni in drugi prosvetljenci, ki so pred sto in več leti in od tod polagali temelje slovenski kulturi. Potem so nastopili Serajniki, Kobentarji, Pauli, nato Primožiči, Martinjaki in drugi, ki so branili to preteklost. Poglejte in poslušajte: ta pobočja so bila še nedavno zatočišče slovenskih partizanov. Mnogo grobov se skriva v naših sencah, iz teh grobov vpije naša pravica do te dežele.«

To je Gornji Rož.

Na levem bregu Drave se vlečejo Hure skoraj tja do Celovca. To je pohlevno, sončno hribovje. V sencah Hur so skrite Škofiče, Hodiše, Št. Ilj, Logatec, Bilčovs in druge vasi. Tako neznatne so te Hure, da nikakor ne dajo slutiti, da za njimi leži biser koroške dežele, Vrbsko jezero. Vetric, ki pihlja od Hur, nam zvoní:

»Hure so domovina koroške pesmi. Pri nas so stari pevci, ki znajo sto napevov na pamet. Pri nas so nastale najlepše slovenske narodne pesmi, kakor 'Pojdaj v Rute . . .', 'Oj, te mlinar . . .' in druge. Hure so nam dale tudi Tomaža Košata, ki je bil v mladosti še slovenski pevec, a se je potem prodal Nemcem za slavo in za denar. Naše narodno bogastvo je zabarantal Nemcem in obogatil s tem njihovo kulturo. Ni znal trpeti, kakor je trpel narod, ki ga je dal. Vendar se je Tomažu Košatu včasih tožilo po izgubljeni mladosti in po izgubljeni ljubezni. Še malo

Pogled na tovarno in Ravne z jugo-zahodne strani. — Nova jeklarna je sliko našega industrijskega mesta čisto preobrazilo.

pred svojo smrtjo je tožil slovenskemu pevcu Janezu Levarju na Dunaju:

»Če bi Slovenci imeli primerno kulturno sredino, bi jaz nikoli ne odšel na Dunaj, ampak bi šel v Ljubljano.«

Takrat, ko se je Košat odločal za svojo življenjsko pot, je bila Ljubljana še 'velika vas'. Takrat so naši kulturi mogli ostati zvesti le borci, kakor Levstik, Cankar in podobni. Košat je bil preslab. Nemški svet, ki ga danes povzdiguje med svoje velike može, pa naj ve, kaj je govoril Košat pred svojo smrtjo.

Že v Gornjem Rožu postane hod reke Drave veličasten in ponosen. Njeno korito je široko. Tak je tudi njen tok v Spodnjem Rožu, ko se vleče pod Humberškimi gradom, mimo Sveč, mimo Kaplje in Borovelj proti Podjuni. Na desni strani jo varujejo mogočni večni varuhi Baba, Stol, Zelenica, Košuta. Hribovje Osojščice na levi strani podaljšuje Hure. Kratki pritoki iz karavanskih sten nam šumljajo:

»Mi smo iz dežele Einspielerjev, Singerjev. Mi smo nesmrtni glasniki slovenske preteklosti, naših starih pravic. Mi se združujemo z našo materjo, reko Dravo, da bomo skupaj močnejši.«

Glas nekega pritoka je trši in odločnejši od drugih. Ta poudarja:

»Jaz sem iz tiste dežele, kjer se je rodil in delal Kacijanka, naš stari borec za pravice koroških Slovencev, ki je zato štiri leta sedel v Sremski Mitrovici in potem v nemških taboriščih. Jaz umivam Plajberk, jaz perem Sele pod Košuto, domovino partizanske vstaje na Koroškem. Ob mojih bregovih počiva 16 junakov, ki so jih ob polomu zahrbtno napadli esesovci, 16 koroških sinov. Ti junaki so se pridružili junakom, ki so tu okrog leta 1919 dali svoje življenje za združeno Slovenijo.«

In dalje, vedno dalje proti vzhodu teče Drava.

Dokler se ji na pot ne postavi Obir, ta koroška gora. Njegove korenike so tako silne in močne, da se jim mora Drava izogniti proti severovzhodu. Za tem ovinkom se širijo razgoni Podjune.

Obirska korenika, ki se imenuje Kamen, porine dravske valove proti severu. Tu sprejme Drava v svoje naročje prvi pritok na levem bregu, to je reka Krka. Ta reka prinaša svoje vodovje iz germanizirane Koroške, od Brež, od Svinca. Na njenih bregovih se dviga starodavni krški grad. Tam so pred 100 leti ustanovili škofijo zato, da bi med Slovenci razširjali pravo vero . . . Z vero vred je škofija razširjala tudi nemški jezik in nam potujčila te lepe kraje srednje Koroške. Krka pa prinaša svoje vodovje tudi od Št. Vida, od Celovca in iz Vrbskega jezera. V Krko se steka Glina. Valovi Krke zato tudi šumljajo po slovensko. In če prisluhneš žuborenju črne Krke, slišiš domačo govorico:

»Jaz sem Glina, jaz prihajam iz Vrbskega jezera, jaz prihajam od Gosposvetkega polja, jaz prihajam iz Celovca, iz trdnjave Majer-Kaibitscha. Koliko slovenskih družin je klelo to lepo mesto, ki so ga v svoji globini ljubile. Mi, ki smo otroci Gline, smo v davnem času videli

ustoličenje koroških vojvod, tega ostanka demokratičnih pravic slovenskega ljudstva. Mi prihajamo iz dežele, kjer je nastala pred 100 leti Mohorjeva družba. Naše vode so v mladosti umivale Wutteje, Tavšice, Wieserje in druge velike izdajalce slovenskega naroda. To nas boli. Toda naše vode so umivale tudi plenice Gutsmana, avtorja prve slovenske gramatike, so umivale Franceta Štefana, največjega fizika preteklega stoletja, ki je bil so-trudnik ljubljanskih 'Novic'. Njegova rojstna bajta se je šele nedavno podrla na naših bregovih.«

Tako neumorno žuborijo vode črne Krke ter se z dravskimi vodami obrnejo proti Tinjam. V velikem loku, za katerim se razprostira sončna Podjuna, se izliva v Dravo še bistra Bela. Ko je bil fašistični okupator v deželi neomajen gospodar, takrat je Bela izgubila pravico do svojega starega imena. Takrat se je preimenovala v Krvavo. Zakaj ona prihaja iz kapovskih, obirskih in drugih globač in oplakuje vso zemljo tja do Grintovca in do Ovšave. Ona je bila priča, kako so goreli slovenski domovi po gorah in samotah, ona je videla umirati partizane, ona je videla umirati Peršmane, Kapuse, Osojniko in še mnoge druge. Bela voda je posrebrala mnogo solz, toda še več je pogoltnila vase kletev in priseg ljudstva teh globač, da se ta zemlja, ki jo oplakuje, ne bo nikdar vdala tujcu, pa naj pride, kar koli ima priti.

Če se skloniš k tem bistrim vodam Bele, ki se stapljajo s sivo Dravo, čuješ, kako šepeta:

»Jaz sem iz Klopinja, tega očesa Podjune. Sem majhno, mirno, a gizdavo jezero. Drava, sestra, ko pritečeš v Jugoslavijo, zavpij tam čez bregove in zarjaj, da me čimprej rešijo iz nemške sužnosti. Iz mene, na mojih bregovih so Nemci napravili ponemčevalnico koroške mladine. Imela sem pod svojo streho Turnvereine,

Hitlerjeve Jugendvereine. Toda med okupacijo je iz teh kasarn potujčevanja pobegnilo veliko slovenskih fantov v gore sosednjega Obirja k partizanom. Ti fantje so maščevali Poljanca iz Škocjana, ki so ga fašisti zastrupili. Ti fantje so postali maščevalci za nešteto drugih zločinov in krivic, storjenih naši Podjuni.«

Drava se vije proti Velikovcu v globokem koritu. Na južni strani se svetlikajo vrhovi bele Pece, na severni strani pa vrhovi Svinje planine, med obema gorama se razprostira široka planjava podjunskih dobrav in polj, po sredi pa reže široka, svetla reka proti vzhodu, vedno proti vzhodu. To je naša Podjuna.

Na severni strani se svetijo bele pike. To so Trušnje, to je Št. Jur, to so Vašinje, to so Djekše. Čudno je, da ta lepa, široka dežela ni dala pesnikov, ni dala učenjakov, kakor so jih dale tesne Hure ali pa ozki Rož. Dala pa je kljub temu mnogo mož, ki so to zemljo branili pred potujčevanjem. Dala je Krajgerje, Kraute, dala je Weisse, dala je junaka Kranjca, ki je leta 1919 padel v podjunskih dobravah za isto stvar kakor njegov brat Urh Malič v ziljskih dobravah. Dala je Petke in Sienčnike, ki to zemljo še danes branijo pred tujcem.

Pri Lipiškem grabnu dobi Drava zadnji pritok izpod Svinje. Ta neznatna voda pa šumlja:

»Jaz prihajam tam od Vovber, kjer pašuje veliki izdajalec Glančnigg. Njegov stric je zidal Narodni dom v Mariboru, on pa se bori za nedeljivo Koroško. Nič ne marajte, tudi Vovbre, tudi Svinjo planino so pognojili slovenski partizani s svojo krvjo in postavili tako večne mejnike slovenski zemlji.«

Pri Žvabeku zaustavi visok jez pot Drave. Zato je njena površina tja gor do Velikovca podobna velikemu jezeru. Oku-

Kino Ravne služi ljudstvu v našem mestu in kraju še posebej poudarjeno. Edino razvedrilo in pogled v svet je to — včasih prav za dolgo dobo. Vsi smo zato veseli, ker je uprava kina nabavila novo aparaturo, da so predvajanja prvovrstna. Na sliki upravnik, monterji in operaterji, v ozadju pa nov aparat iz tovarne »Iskra« v Kranju.

pator je njene vode porabil za pogon vojne industrije tja gor do Linza. Sedaj čakajo te sile, da bodo gnale kolesa napredka in sreče našega ljudstva.

Pod Žvabekom se Drava začne poslavljati od koroške dežele. Menda se njeni bregovi zato še zadnjikrat stisnejo k njenim vodam, ko se zviija mimo tihe Suhe, mimo Dromlje in Potoč, kjer se pri Labudu približa versajskemu plotu, stari jugoslovansko-avstrijski meji. Do tu pripelje Drava vse, kar je nabrala lepega med koroškimi gorami in po koroških dobrih, vse pesmi, vse vzdihne ter vse klevete in zaprisege slovenskega ljudstva na Koroškem.

Okupator jo je v Labudu še zadnjikrat zajezil, ko da bi hotel Dravi zabraniti tok proti vzhodu in preprečiti, da bi njene svetle vode v svobodni domovini šepetale bregovom, kaj se godi našim bratom na Koroškem. Toda Drava se popne visoko in se vrže čez jez vsa živa in jezna in se spusti pri Libeličah v Jugoslavijo. Odmev njenih pen buči kakor grom. Potem se spustijo njene vode, široke, svetle in zveste, dalje proti vzhodu.

Nujnost in dolžnost požarno-varnostnih ukrepov

V naši tovarni je še mnogo lesenih in požarno-varnostno hudo provizornih objektov. Pomenijo pa ti objekti našo delovno osnovo — naš kruh in mnogokje hranimo v njih sto in sto milijonske vrednosti.

Požarno-varnostna budnost je vedno nujna, posebej pa še v zimskem času, ko kurimo na vseh koncih in krajih tudi še z odprtim ognjem.

Naša gasilska četa in naši poklicni gasilci vršijo dolžnost zadovoljivo in se izpopolnjujejo, vendar to skrbstvo ne razvezuje dolžnosti in odgovornosti vseh nas in vsakega posameznika.

Opozarjamo na to dolžnost tudi v našem listu. Potrebna je tudi v tem oziru samoiniciativa. Vedno pa, kadar dobijo obratovodstva in oddelki od gasilstva opozorilo v zvezi s požarno-varnostnimi ogledi, morajo pristopiti k odpravi nedostatkov brez odlašanja.

Primerjave

1. Udeleženci mednarodnega kongresa livarjev v Ameriki so obiskali tudi več velikih železarn. V eni izmed jeklolivarn, kjer je zaposlenih 2000 livarjev, so jim s ponosom

izjavili, da že štiri mesece niso imeli nobene obratne nezgode.

2. V drugi tovarni so zopet videli dnevni prikaz zasledovanja obratnih nezgod, iz katerega je bilo razvidno, da je bila tovarna takrat že 1.700.000 delovnih ur brez vsake obratne nesreče.

Del dvorane mehanske obdelave. Cela vrsta obdelovalnih in najbolj preciznih strojev služi kovinarjem za končno obdelavo in izdelavo predmetov izdelovalnice kvalitetnih jekel.

7. decembra se polnoštevilno udeležimo volitev

Iskrene čestitke k prazniku Republike

KOLEKTIVU ŽELEZARNE RAVNE IN VSEM
DELOVNIM LJUDEM

•••

Zagotavljamo, da se bomo v bodoče še bolj potrudili preskrbeti delovne ljudi s prvovrstnim tekstilnim, špecerijskim, galanterijskim blagom, ravnotako tudi s pohištvom, zelenjavo in sadjem, kakor tudi z vsem stavbenim materialom.

•••

KOLEKTIV

TRGOVSKEGA PODJETJA LJUDSKI MAGAZIN
RAVNE NA KOROŠKEM

Čestitamo

k prazniku Republike delovnemu ljudstvu ter odjemalcem in dobaviteljem ter se priporočamo za nakup v naših trgovinah

»Pri Ribniku« na Prevaljah

»Pri Malgaju« na Prevaljah

»Pri Matjažu« — tekstil — na Prevaljah

»Pri Matjažu« — koloniale — na Prevaljah

»Pri Udarniku« — železnina — na Prevaljah

»Pri Goščarjih« v Dobji vasi

»Na vasi« v Farni vasi

»Pod Kastelom« na Lešah

Poslovalnica Holmec

Oddelek na veliko na Prevaljah

KOLEKTIV TRGOVSKEGA PODJETJA
PREVALJE

GRADBENO PODJETJE

„GRADIS IMM“

GRADIMO:

INDUSTRIJSKE STAVBE
IN POSTROJENJA VSEH VRST.
STANOVANJSKE STAVBE,
CESTE, MOSTOVE,
KANALIZACIJE,
VODOVODE —
VSE SOLIDNO IN PO
KONKURENČNIH CENAH!

GRADBIŠČE RAVNE NA KOROŠKEM

ČESTITA VSEM DELOVNIM KOLEKTIVOM
K PRAZNIKU

29. novembra

za naš občinski in okrajni ljudski odbor